

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

SATI EL-HUSRİ VE ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

**SARAH MAHMOOD HEKMAT
1430204068**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ŞENTÜRK**

ISPARTA – 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Sarah Mahmood HEKMAT
Anabilim Dalı	Tarih
Tez Başlığı	Sah El-Husri ve Arap Milliyetçiliği
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 2.6/6/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Aysegül ZANTARAK / SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	A. Zantarak
Jüri Üyesi	Prof. Dr. İbrahim AKCA / SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Güven DİNÇ (AKÜ)	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Satı El-Husri Ve Arap Milliyetçiliği*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

SARAH MAHMOOD HEKMAT

26/06/2019

Sarah Mahmood

(MAHMOOD HEKMAT, Sarah, *Satı El-Husri ve Arap Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Yemen’de kadılık görevi yapan Mahmut Halil El- Husrinin oğlu Satı Bey, 1880 yılında doğmuştur. Babasının görevi icabi onunla beraber bir çok vilayete gitmiş. Ancak lise öğrenimini istanbulda mulkiye okulunda kalarak tamamlamış ve bir çok okullara atanmıştır.

Satı bey kırk yaşlarında ve osmanlı ımparatorluğunun sona ermesi ile beraber Türkiyeyi bırakıp hayatının yarısını Arap ülkelerinde yaşamış ve kendini milliyetçilik ve Arapçılığa adanmıştır.

Türkce ve Arapca olmak üzere 60 tan fazla eser bırakan Satı bey Türkce eserlerinde genellikle eğitim, Arapca eserlerinde ise Milliyetçilik ve Arapçılık ağır basmıştır.

Satı Bey çağdaş düşünce tarihinde büyük bir yere sahiptir. Bununla birlikte Arap milletinin bağımsız olması ve refaha ulaşması için büyük çaba göstermiştir. Satı Bey’in düşüncelerini değerli kılan Arap tarihini realiteye uygun olarak incelemesi ve Arap milliyetçilik ve eğitimi için kurduğu yoldur.

Satı El-Husri yaptığı çalışmalarla kendi felsefesini yaratmıştır. Çalışmalarında Arap milletini İslamcılık ve Arapçılık ilkeleri içinde birlikte tutarak kendi felsefesini oluşturmuştur.

Milliyetçiliği her yönüyle ele alan Satı bey onun dil, ekonomik çıkarlar, Din ve islamiyetle olan ilişkilerini incelemiştir. Ona göre dil milliyetçiliğin ana unsurudur ve onunla millrtler biri birinden ayrılır dolayısıyla Arap ülkelerinin bir devlet olmasını hep savunmuştur.

Satı bey 1968 yılında Bağdatta 88 yaşında gözlerini yummuştur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Satı-el Husri, Milliyetçilik, Arapçılık, İslamcılık, Dil, Din, Tarih.

(MAHMOOD HEKMAT, Sarah, *Satı-El-Husri and Arab Nationalism* Master Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Satı Bey, the son of Mahmut Halil El-Husrin, served as a judge in Yemen, was born in 1880. He went to many provinces with his father on duty. However, he completed his high school education in Istanbul in Mulkiye school and was appointed to many schools.

Satı bey was in his forties when he left Turkey by the end of the Ottoman empire and decided to live the other half of his life in the Arab countries and to devote to himself to the nationalism and Arabism.

Satı bey, who left more than 60 works in Turkish and Arabic, was generally dominated by education in his Turkish works, but the dominated themes in his Arabic works were Nationalism and Arabism.

Satı Bey has a great place in the history of contemporary thought. However he gave great efforts to ensure independence and prosperity for the Arab countries. The reason that makes Satı Bey thoughts so valuable is the way of his studying the Arab history in accordance with reality and establishing his way for Arab nationalism and education.

Satı El-Husri created his own philosophy with his work. In his works, he established his own philosophy by keeping the Arab nation together within the principles of Islamism and Arabism.

Satı Bey, who handled all aspects of nationalism, examined his relations with language, economic interests, religion and Islam. According to him, language is the main element of nationalism and with it all nationalities separates from one another, therefore, he has always advocated the Arab countries to be one state.

In the year 1968, and in Baghdad at the age of 88 Satı bey closed his eyes to this world.

Key Words: Mustafa Satı-el Husri, Nationalism, Arabism, Islamism, Language, Religion, History.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SATI BEY'İN HAYATI

1.1. SATI BEY'İN TÜRKİYE'DEKİ HAYATI, DOĞUMU VE AİLESİ (1880- 1919).....	3
1.1.1. Babası, Ailesi ve Kardeşleri	4
1.1.2. Mülkiye Okulunda Eğitimi ve Sonrasındaki Çalışmaları.....	6
1.2. ARAP ÜLKELERİNDE HAYATI.....	13
1.2.1. Suriye (1919-1920) ve Mısır (1920-1921)	13
1.2.2. Irak ve Irak'tan Ayrılmak Zorunda Kalışı.....	15
1.2.3. Lübnan ve Tekrar Suriye	21
1.2.4. Suriye (1944-1947)	22
1.2.5. Tekrar Mısır (1947-1965).....	22

İKİNCİ BÖLÜM SATI BEY VE MİLLİYETÇİLİK

2.1. SATI BEY VE MİLLİYETÇİLİK.....	24
2.1.1. Milliyetçilik ve Dil.....	30
2.1.2. Milliyetçilik ve Ekonomik Çıkarlar	34
2.1.3. Milliyetçilik ve Din	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ VE SATI BEY

3.1. ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ.....	40
3.2. SATI BEY'DE ARAPÇILIK İMAN VE İLKE	43
3.2.1. Satı Bey'in Mısır ve Suriye'nin Birlik Tecrübesine Bakışı	52
3.2.2. Satı Bey'e Göre Mısır ve Arap Ülkeleri.....	54
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	60
EKLER.....	64
EK1. Türkçe Eserleri	64
EK2. Arapça Eserleri.....	65
EK 3. Arşiv	67
ÖZGEÇMİŞ	94

ÖNSÖZ

Satı El-Husri Bey Türk-Arap düşünce tarihinin önemli simalarındandır. Yaşadığı dönemde Arap milletinin çöküş sürecini engelleme girişimlerinde bulunmuş ve bu girişimler bazı siyasi akımları güçlendirmiştir. Arapçılık, dönemin öne çıkan siyasi akımı olmuştur.

Satı Bey yaşadığı boyunca önemli eserler icra etmiştir. Milleti için canı pahasına da olsa çalışmalar gerçekleştirmiş ve doğru bildiğini savunmak için mücadele etmiştir.

Yakın dönemde Satı El-Husri ile ilgili yüksek lisans ve doktora seviyesinde bazı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, Satı El-Husri'nin eğitim alanında yaptığı çalışmalar, milliyetçilik fikirleri, Arap dünyasında yaptığı çalışmalar hakkında çalışma bulunmamaktadır. Bu doğrultu da hareket ederek çalışmamızda Satı El-Husri'nin Arap milliyetçiliği konu alınmıştır. Çalışmanın amacı; Satı Bey'in bilinmeyen çalışmalarını ortaya çıkarmak ve Satı Bey'in gerçek değerini ortaya koymaktır.

Çalışmamızda Satı Bey'in milliyetçilik anlayışı üç ayrı bölümde incelenmiştir. İlk bölümünde Satı Bey'in hayatı detaylı bir şekilde ele alınmış, doğumu, büyümesi, Türkiye'de yerleşmesi, Suriye'ye gidişi, Mısır ve Lübnan'da yaşamı ve son olarak Irak'taki yaşamı ve ölümü, dönemin önemli simaları üzerinden açıklanmıştır.

İkinci bölümde Satı Bey'in milliyetçiliğe olan etkisi, ayrıca, milliyetçiliğin din, dil ve ekonomi ile ilgisine odaklanmıştır, milliyetçiliğin ne olduğunu, hangi faktörlerin etkisi altında kaldığına arz olmuştur, çeşitli milletlerden alınan örneklerle ispat etmeye çalışması gibi konular bu bölümün ana çizgilerini teşkil etmiştir.

Üçüncü bölüm ise Satı beyin Arap milliyetçiliği, başka bir deyimde Arapçılığa olan fikrini arz etmiştir, Arap devletlerinin gelgeçleriyle ilgili olan düşünce sistemine göre değerlendirilmiştir.

SARAH MAHMOOD HEKMAT

ISPARTA - 2019

Çalışmanın meydana getirilmesinde önemli ve büyük yardımlarını gördüğüm ve danışmalığımı yapan Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ŞENTÜRK'E sonsuz teşekkür ederim, Ayrıca çalışmanın bütün aşamasında beni yönlendiren kayın pederim Doç. Dr. Necip SABUNCU'YA ve değerli eşim Timur SABUNCU'YA teşekkürlerimi sunarım. Bu eseri meydana getirilmesi ve hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

SARAH MAHMOOD HEKMAT
ISPARTA - 2019

GİRİŞ

ARAŞTIRMAMIZIN KONUSU, GAYESİ VE YÖNTEMİ

Çalışmanın konusu; Satı Bey ve Arap Milliyetçiliği'dir. Çalışmamızın sahasını; hayat, eğitim, edebiyat, milliyetçilik kavramları oluşturmaktadır. Çalışmamız Satı Bey'in milliyetçiliğe bakışı çevresinde ilerlemiştir. Satı Bey'in milliyetçiliğe yönelik çalışmaları bu çalışmanın ortaya konmasında etkili olmuştur. Bu sebeple çalışmanın genel hatlarını Satı El-Husri'nin milliyetçiliğe bakış açısı oluşturmaktadır.

20. yüzyılın başlarında Orta Doğu'da eğitim olgusu ve milliyetçilik kavramı en zor dönemini yaşamıştır. Yine bu dönemde Orta Doğu Türk ve Arap ayrımcılığın yaşandığı bir saha haline gelmiştir. Bu dönemin problemlerine çözüm için farklı fikir, görüşler ve çözümler beyan edilmiştir. Satı El-Husri'de bu dönemde önemli fikirlerini ortaya koyan aydınlar içinde yer almaktadır. Araştırmamızın amacı alanında önemli çalışmalar gerçekleştiren Satı El-Husri'nin eserlerini dikkate alarak hem eğitim alanındaki çalışmaları hem de milliyetçiliğe sağladığı katkıları gözler önüne sermektir. Çalışma alanı milliyetçilik olduğu için ana bilim dalındaki metodolojik yöntemler, bilimsel birikimler olarak yol gösterici olmuştur. Çalışmanın yöntemi, Türk ve Arap tarihindeki kullanılan araştırıcı tarih yöntemler olacaktır (Neden,Nasıl sorularını sorarak, tüm koşulları dikkate alan tarihi yazım, modern tarih daha çok bu yöntemi kullanır).

KAYNAKLAR

Çalışma literatür taramasıyla başlamıştır. Çalışmada Satı El- Husri'nin hayatı, eserleri, hakkında yapılan çalışmalar ve ulaşılabilen genel kaynaklara öncelik verilmiştir. Satı El-Husri Bey'in tüm eserleri ve hayatı Arapça yayınlardan temin edilmiştir.

Çalışmamızda Satı-El Husri'in milliyetçilik, Arapçılık ve eğitime ait eserleri yoğun olarak konu edinilmiştir. Satı-El Husri'in milliyetçilik, Arapçılık ve eğitim ile ilgili verdiği bilgiler, klasik milliyetçilik ve eğitim kaynakları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada daha çok Satı El- Husri'nin kitaplarına ağırlık verilsede başvuru kaynakları arasında Satı Bey ve eserleri üzerine yapılan çalışmalarda yararlanılmıştır. Yüksek lisans tezi olarak Çiğdem Özbay'ın Mustafa Satı El-Husri'nin "Etnografya Tarihimizdeki Yeri" adlı çalışması, doktora tezi olarak ise;edebiyat dalında

Ali El-Yakubi'nin "Ulusal Faktörler" adlı çalışmasından yararlanılmıştır. Bununla beraber Satı El-Husri çeşitli alanlarda Arapça makalelere konu edilmiş, ilmi ve akademik dergilerde üzerine yazılar yazılmıştır. Yapılan çalışmalar Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışmanın yapılan araştırmalardan farkı Satı Bey'in tüm Arap devletlerinde hayatını ve çalışmalarını ortaya koymasındır.

Çalışmanın kaynaklarından bahsederken ana kaynak olarak, Satı Bey'in dünyada sadece Mısır ve Lübnan'da bulunan Arapça eserleri, konuşmaları ve mektupları temin edilerek kullanılmıştır. Konuyla ilgili yazılan Arapça kitap ve makaleler, Türkçeye çevrilerek tezde yerini almış ve ek olarak Türkçe kaynaklar da eklenmiştir.

Son olarak, ulaşılan genel kaynaklardan da yararlanılmıştır. Her ne kadar Milliyetçilik ve eğitim ile ilgili Satı El-Husri'nin düşünce sistemi ele alınsada klasik kaynaklardan da yararlanılmıştır. Özellikle İlyas Morkos'un "Satı El-Husri'deki Ulusal Düşüncenin Eleştirisi" adlı çalışması konunun karşılaştırmalı olarak incelenmesine yardımcı olmuştur. Klasik kaynakların yanında güncel kaynaklardanda yararlanılmıştır. Ayrıca yeri geldikçe farklı milliyetçilik alanında yazılan çağdaş eserlerde ele alınarak çalışma içerisinde yerini almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SATI BEY'İN HAYATI

1.1. SATI BEY'İN TÜRKİYE'DEKİ HAYATI, DOĞUMU VE AİLESİ (1880- 1919)

Satı Bin Hilal Bin Al-Said Mustafa Al-Husri¹ Halep şehrinin Bantosa semtinde yaşayan ve Arap kökenli tanınmış bir ailenin çocuğu olan Satı Bey'in dedelerinden olan Ahmet Bin İdris El- Hüseyini yoluyla 1472 yılında aile Hicaz'dan gelerek Halep'e yerleşmişlerdir. İyi bir eğitim gören Arapça-ı ve Şeriat-ı İslamiyye okulunda okuyan Satı Bey'in babası Mahmut Halil El- Husari, gençliğinin bir kısmını Mısırın El- Ezher Camii'nde Arapça ve şeriat okumakla geçirmiştir. Diplomasını ise Ezher şeyhlerinden olan Muhsin El-Demenhuri ve Hasan El-Hamzavi'den almıştır².

El-Husri'nin kökeni Hazreti Ali'ye dayanmaktadır. Ailesi 9. yüzyılda Halep'e taşınan Hicaz'ın önde gelen aileleri arasında yer almaktadır.³ Satı Bey'in babası İstanbul'a döndüğünde, Osmanlı Devleti'nin şeriat kadılarının bulunduğu meclisin yaptığı sınavı kazanarak kadılık mesleğine başlamış ve ilk görevi Halep vilayetine bağlı olan Dir El-Zur olmuştur. Ardından diğer bir görev yeri Hama şehri olmuştur. Dönemin kanunlarına göre şeriat kadılarının görev süresi iki yıldır. İki yılın sonunda kadılar İstanbul'a gelerek tekrar atanmayı beklemektedir. Fakat Mahmut Halil El- Husari Hama'dan döndüğünde, şeriat kadısı olmak yerine Nizamiye Mahkemeleri'nde çalışmayı tercih etmiştir. Bu amaçla Adliye Bakanlığı'na bağlı olan adliye memur seçme meclisinin düzenlediği sınavı kazanarak, bağımsız ve medeni meselelerle ilgilenen ve sadece şehir merkezlerinde kurulan Nizamiye Mahkemeleri'nin başkanlığına atanmaya hak kazanmıştır. Yemen vilayeti istinaf mahkemesi başkanlığına atanmış, Yemen'in Sana şehrine 1879 yılının sonlarına doğru hareket etmiştir. Satı Bey ise 5 Ağustos 1880 yılında Yemen'de dünyaya gelmiştir.⁴

¹ İlyas Morkos, *Satı El-Husri'deki Ulusal Düşüncenin Eleştirisi*, Dar El- İlim Basımevi, Beyrut,1986, s. 34.

² Muhammad Abdülrahman Burc, *Satı El- Husri*, Arap Yazarı Basımevi, Beyrut, 1969, s. 9.

³ Cemal El-Din Alusi, *Satı El-Husri Arap Milliyetçiliğinin Öncüsü*, Halk Kültürü İşleri Evi, Bağdat, 1986, s.35.

⁴ Muhammad Abdülrahman Burc, *Satı El- Husri*, Arap Yazarı Basımevi, Beyrut, 1969,s.11.

Mahmut Halil El- Husari'nin ilk eşi olan Fatma Abdulrahman El-Hüneyfi'den on, diğer eşlerinden de beş tane çocuğu olmuştur. Bu çocuklardan 8'i erkek, 7'si kızdır. Satı Bey Fatma Abdulrahman El- Hüneyfi'den dünyaya gelmiştir. Varlıklı bir aile yapısına sahiptir⁵.

Mahmut Halil El- Husari Yemen'de kısa bir süre kaldıktan sonra, Yemen'deki Nizamiye Mahkemesi, Adliye Bakanlığı tarafından kapatılmış ve Satı Bey daha bir yılını doldurmadan 1881 yılın başlarında babası ile İstanbul'a gelmiştir⁶.

1.1.1. Babası, Ailesi ve Kardeşleri

Mahmut Halil El-Husari İstanbul'a döndüğünde, Adana, Ankara ve Trablusgarp vilayetlerinde İstinaf Mahkemesi (Ceza Dairesi) başkanlığına atanmış, fakat Nizamiye Mahkemesi Yemen'de tekrar açılınca Yemen'e dönerek oradaki görevine devam etmiştir. Yemen'den sonra, Konya'ya ve 1892 yılında ikinci kez Trablusgarp'a atanmıştır. Her yeni atanmadan önce İstanbul'a dönüp üç ay ile bir yıl kaldıktan sonra görev yerlerine gitmeleri ailenin ne kadar sık yer değiştirdiğinin açık bir göstergesidir⁷.

Orta ve yüksekokulunu mülkiye mektebinde tamamlamak üzere, Trablusgarp'a giden babası, Satı Bey'i İstanbul'da bırakmak zorunda kalmıştır. Babasının görevi gereği sürekli yer değiştirmesi sürekli bir ilkokulda eğitim görmesine engel olmuştur. Bu olumsuzluğa rağmen, Satı Bey kardeşleri ile birlikte Türkçe ve Fransızca'yı evde kendi çabalarıyla öğrenmiştir.⁸ Satı Bey anılarında hayatı ile ilgili şunları söylemiştir:

“Hayatımın ilk on iki yılını şehirlerarasında geçirmem kaderimdeymiş. İstanbul'dan Adana'ya, Adana'dan Ankara'ya, Ankara'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Trablusgarp'a, Trablusgarp'tan İstanbul'a, İstanbul'dan Yemen'e, Yemen'den İstanbul'a, İstanbul'dan Konya'ya, Konya'dan İstanbul'a. O tarihte bu taşınmalar çok zor ve yorucu olurdu. Seyahatler develer, katırlar, at arabaları, gemiler, demir yolları gibi vasıtalarla gerçekleşirdi. Çocukluğumda yaptığım bu seferler içimde derin hatıralar ve anılar bırakmıştır.”⁹

⁵ Ahmed Fawzi, *Altı Fikir Ve Kanun Adamı*, İntisar Basımevi, Bağdat, 1985, s. 12.

⁶ Fawzi, *a.g.e.*, s. 14.

⁷ Muhammed Abdülrahman Burc, *Satı El- Husri*, Arap Yazarı Basımevi, Beyrut, 1969, s.57.

⁸ Cemal El-Din Alusi, *Satı El-Husri Arap Milliyetçiliğinin Öncüsü*, Halk Kültürü İşleri Evi, Bağdat, 1986, s.83.

⁹ Alusi, *a.g.e.*, s.40.

Kardeşleri

Mustafa Satı Bey'in özel hayatına dair bilgi yok denecek kadar azdır. 1916'da Cemile Hanım ile evlendiği, bir kızı ve bir oğlu bilinmektedir. İbn-i Haldun'dan çok etkilendiği için oğlunun adını Haldun koymuştur. On dört kardeşe sahip olan Satı-Bey'in en tanınmış olan kardeşleri Bedii Nuri ve Neriman Halil-Hızır (Hızıroğlu)'dır.¹⁰

1908 İstanbul doğumlu olan Neriman Halil-Hızır, Türkiye'de önde gelen felsefecilerden Prof. Dr. Nusret Hızır'ın (1899-1980) eşidir. Neriman Hanım, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın pedagoglarından ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü'nün kuruluşunda asistan olarak görev almıştır.¹¹ Enstitünün direktörü Dr.W.Peters, enstitüsünün 3 aylık çalışmalarının rapor halinde sunulduğu Pedagoji Enstitüsü ve Pedagoji Çalışmaları isimli kitabın birinci cildinde hem Neriman Hanım'a hem de Nusret Bey'e yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir. "Ayşe Abla Çocuk Yuvası ve İlkokulu" da bugüne kadar hala varlığını sürdürmektedir.¹²

Satı Bey'in diğer kardeşi Bedii Nuri (1875-1913) ise 1897 yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Arapça, Türkçe, Fransızca ve Rumca'yı iyi derecede; Farsçayı ise orta derecede öğrenmiştir. Çalışma hayatına 1897 yılında Ziraat Bankası'nda başlamış, sonra Halep'te kanunlar, tarih ve ekonomi öğretmenliği yapmıştır.¹³ Diyadin,Razlık, Hava kaymakamlarında bulunmuştur. Bürokratik kimliğinin yanı sıra aydın ve entelektüel kimliğide ön plana çıkmaktadır. Sosyoloji, edebiyat, tarih, hukuk,yönetim bilimi gibi alanlara dair yazıları Envar-i Ulum-u İktisadiyye ve İctimaiyye, Şehbal, Mülkiye gibi dergi ve gazetelerde yer bulmuştur. Kabiliyet-i İctimaiyye adlı makalesinde "Evrin nedir?" sorusunu sormuş ve Darwin'in (1809-1882) "Hayat Mücadelesi" kanununa, Lanessan'ın (1843-1919) "Mücadele İçin Ortaklaşma" ve Paul Comes'in "Mücadele İçin Birleşme" kanunlarına başvurarak biyolojik alandaki esasların toplumsal alanda da geçerli olduğu sonucuna varmıştır¹⁴.

"Ulum-i İctimaiyye" başlığı altında kaleme aldığı makalelerinde sosyal bilimleri sınıflandıran ve her birine ait etraflı bilgiler veren Bedii Nuri'nin bu sınıflandırması, Türkiye'de sosyoloji ve sosyal bilimlere ait ilk denemedir. "Ulum-i İctimaiyye" ve Fenn-i İdare başlıklı makalesinde, yönetimin ve yönetim biliminin ne olduğu üzerinde durmuştur.

¹⁰ Özbay, *a.g.t.*, s.35.

¹¹ Ülken, *a.g.e.*, s.286.

¹² Özbay, *a.g.t.*, s. 43.

¹³ Nihat, *a.g.e.*, s.38.

¹⁴ Ülken, *a.g.e.*, s.285.

Yönetimin tarihsel ve toplumsal bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Arnavutluk'ta kan davası âdeti üzerine sosyolojik metotlar kullanarak yaptığı çalışma, sosyoloji alanındaki ilk alan araştırması olarak kabul edilmektedir. Bedii Nuri 1913 yılında bir araştırma için gittiği Basra'da öldürülmüştür.¹⁵

1.1.2. Mülkiye Okulunda Eğitimi ve Sonrasındaki Çalışmaları

Satı Bey, dört yıl orta ve lise, üç yıl yüksek eğitim olmak üzere toplam yedi yıl mülkiye mektebinde eğitim almıştır. Bu süre içerisinde iki defa şehir değiştirmiş bu seyahatlerin dışında genel itibariyle İstanbul'da yaşamıştır. Ziyaretlerin ilkinin babası için Trablusgarp'a, ikincisini ise savcı olan ağabeyi Beşir Mecdi için Humus'a giderek gerçekleşmiştir.¹⁶ Mülkiye mektebinde kaldığı ilk üç yıl, kendisinden dört yaş büyük olan kardeşi Bedi Nuri ile eğitim görmüştür. Satı Bey eğitiminin son yıllarını İstanbul'a dönen babası ile geçirmiştir.¹⁷

Mülkiye mektebinde sonra mülkiye yüksekokulunda okumuş ve daha ortaöğretiminde iken matematik dersine ilgisi artmıştır. Mühendishane ve Erkân-ı Harbiye notlarını bularak yüksek matematik öğrenmeye çalışmıştır. Arkadaşları arasında "Arşimet" lakabı ile tanınmış fakat lisenin sonunda tabiat ilimleri merakı üstün gelmiştir.¹⁸

Okulun, Osmanlı idaresinde yeni yöntemler üzerine bilimsel çalışmalar yapması, Satı Bey'in fikir hayatına derin etkiler bırakmıştır.¹⁹ Medrese öğretmenleri arasında batı liberal fikirleri, ıslahatı benimseyen, Fransız felsefesi ve batı milliyetçiliği gibi düşüncelere sahip kişiler yer almıştır. Fakat Satı Bey tüm bu fikir yapılarının dışında sosyal meselelerinin laiklik metoduyla ele alınması dikkat çekmiştir. Başarıları sonucunda okuldan 1900 yılında şeref derecesiyle mezun olmuştur.

1900 yılında mülkiye mektebinden mezun olan Satı Bey tabiat bilimlerine bağlılığı nedeniyle, Eğitim Bakanlığı'na bir yazı yazarak tabiat bilimleri öğretmeni olarak tayin edilmesini istemiştir.²⁰

Osmanlı Devleti'nin batısında yer alan Arnavutluk ile Yunanistan arasında bulunan Yanya (Johann'a) vilayetine atanmış ve orada beş yıl kalarak çok sayıda

¹⁵ Ülken, a.g.e., s. 45.

¹⁶ Muhammad El-Sadifi, *El-İsmailiye Okulu Halep'te*, İskenderiye Basımevi, İskenderiye, 1959, s.79.

¹⁷ Burç, a.g.e., s.

¹⁸ Said Nihat, *Eğitimci Fikir Satı El-Husri*, Dar El-Hikme Basımevi, Basra, 1989, s. 16.

¹⁹ Alusi, a.g.e., s.36.

²⁰ Hanbaka El-Maydani, *Sami'ne Doğru İşgali*, Dar El-Kalem Basımevi, Şam, 1992, s.44.

Fransızca kitaplar edinmiş, bilimsel dergilere üye olmuştur.²¹ Aynı zamanda böcekler, kuşlar ve çeşitli hayvanların tahniti için gerekli maddeler elde etmek amacıyla çeşitli bitkilerin üzerinde araştırma yapmıştır.²²

Bu dönemde eğitim alanında ihtisas konusuna pek önem verilmediği için, tabiat bilimleri öğretmeni olarak görevini yapamamış, hukuk bilgileri, servet bilimleri (ekonominin bilimleri) ve tarih dersleri vermeye başlamıştır.²³ İki yıl derslerine devam ettikten sonra geri kalan üç yılını ise sadece tabii tarih derslerine vermiştir. Bu arada biyoloji, hayvan ve bitki ilimleri, ziraat uygulamaları gibi okul kitapları yazmıştır. Eğitim Bakanlığı, yazdığı ilk kitabın; ilkokul, diğer iki kitabın ise (Biyoloji Dersleri ve Hayvan Bilimleri) liselerde okutulmasına karar vermiştir. Aynı zamanda birçok yazısı İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır. Bu yazılarda, bilimi insanlara sevdirmek, tabiatın vasfı, yeni bilimsel buluşlar, kimyanın başlangıcı, tanınmamış ışınlar, telsiz telgraf, denizin parlaması gibi konuları ele almıştır.²⁴

Sultan Abdülhamit döneminde okullarda verilen eğitime müdahaleler yapılmıştır. Satı Bey'in yazdığı yazıların devlet tarafından denetlenmesi, bazı kelimelerin değiştirilmesi sebebiyle, yapılan çalışmalar vasıfsız bir hale gelmiştir.²⁵ Bazı kelimeler anlamları dışında kullanılmış, içi boş bir kalıp oluşmuştur. Bunun yanısıra Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin okul kitaplarına bağlı kalmalarını istemiştir. Satı Bey'e göre okul kitapları, bilimsel hatalar ve yanlışlarla dolu olup ispatlamamış teorilerle desteklenmiştir. Bundan dolayı, idari işlerde çalışmaya karar veren Satı Bey, beş yılda kurduğu tabii tarih müzesini Yanya'da çalıştığı okula hediye ederek İstanbul'a dönmüştür.²⁶

Satı Bey, o zaman üç vilayet olarak adlandırılan (Selanik, Manastır, Kosova) Makedonya'da çalışmak istemiştir. Satı Bey'in bu vilayetlerde devletin baskısı diğer vilayetlere göre daha az olduğu için tercihini bu yönde gerçekleştirmiştir. İç İşleri Bakanlığı'na bir dilekçe yazmış ve ardından Makedonya'nın Kosova vilayetine bağlı olan Raborişte'deye kaymakam olarak tayin edilmiştir. Kaymakamlık görevinde iki yıl

²¹ Muhammad Ragib El- Tabah, *Jalil*, Dar El- Wahda Basımevi, Beyrut,1985, s.49.

²² El-Maydani, 1992, s.46.

²³ Alusi, *a.g.e.*, s.29.

²⁴ Alusi, *a.g.e.*, s. 29.

²⁵ Sadifi, *a.g.e.*, s.79.

²⁶ Tabah, *a.g.e.*,s.43.

kalarak, çeşitli ıslahat çalışmaları gerçekleştirdikten sonra Makedonya'nın Manastır vilayetine bağlı Florida'ya kaymakam olarak nakil edilmiştir.²⁷

Manastır o dönemde, Abdülhamit idaresine karşı yürütülen Jön Türk Hareketi'nin en aktif merkezlerinden biridir. Satı Bey'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinde destekçi olmuştur. Niyazi Berks'e bir röportaj da konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“İttihat ve Terakki ile hürriyete başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetinden on beşinci günü Florida'yı bırakıp İstanbul'a geldim. Bırakmak istemediler. Ben idareci olmak istemiyordum, hala esasta tabiiyeti idim. pedagoji ve sosyolojiye geçmişim tabiattan oldu. Hatta 31 Mart Vakası'nı Neyir-i Hakikat gazetesine ilk veren ben oldum.”²⁸

Satı Bey o dönemde yaşanan siyasi çalkantılar ve eğitim, kitap yazma hayatını özlediği için görevinden istifasını isteyerek eski projesi olan bilimsel kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a geldikten hemen sonra Enva-i Ulum (Bilim Işıkları) adlı bilimsel bir dergi yayınlamıştır. Fakat yanlış yaptığını düşünerek verdiği karardan pişman olmuştur.²⁹ Çünkü halk o dönemde siyasi meselelere yoğunlaşmışken, bilimsel konular kimsenin ilgisini çekmemiş, dolayısıyla derginin yayını durdurup öğretmenliğe devam etmiştir.³⁰

Satı Bey, Meşrutiyet'in ilanından sonra yeniden öğretmenliğe dönmüş ve eğitim programlarını eleştiren makaleler yazmaya başlamıştır. Yaptığı çalışmaların etkisiyle ona Darülmüallim (Öğretmenlik Okulu) Müdürlüğü teklif edilmiştir. Öğretmenleri ve programı kendisi belirlemek koşuluyla 1909'da göreve başlayan Satı Bey, müdürlüğü döneminde (Nisan 1909- Mart 1912) eğitimde modernleşmenin hız kazandığı da söylenebilir.³¹ Satı Bey bu yıllarda sosyal bilimlere ait yeni bilgileri yaymak amacıyla okuma ve çalışmalarını arttırdığı Letourneau'nun (1831-1902) sosyoloji ve etnolojiye dair kitapları ile Edmond Perrier'in (1844-1921) zoolojiye ilişkin kitapları okuttuğu

²⁷ Abdul Vahap El-Kayali, *Siyaset Ansiklopedisi*, Arap Araştırma ve Yayın Enstitüsü, Beyrut, 1983,S.64.

²⁸ Ahmed Fawzi, *a.g.e.*, s. 12.

²⁹ EL-Sait Yesen, *Arap Ulusal Düşüncesinin İçeriğinin Analizi*, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1988,s.33.

³⁰ Yesen, *a.g.e.*, s. 34.

³¹ Abdul Vahap El-Kayali, *Siyaset Ansiklopedisi*, Arap Araştırma ve Yayın Enstitüsü, Beyrut, 1983,S.69.

bilinmektedir. Okulda eğitim ve toplum üzerine verdiği konferanslar da Tedrisat-ı İbtidaiyye mecmuasında neşr edilmiştir.³²

Meşrûtiyet Dönemleri'ndeki fikir cereyânlarına bakıldığında; Osmanlıcılık'ın yanısıra; İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarının ülkeyi sardığı görülür. Bu dönemde Batıcılık fikri, aydınlar arasında çokça münâkaşa konusu olmuştur. Ancak; II. Meşrûtiyet Dönemi'ndeki Batıcılık hareketleri artık, Tanzimâtçılık'ın "Medeniyetçilik" düşüncesi gibi, sabit klişelerinden sıyrılmaya başlamıştır. Batıcılık o dönemlerde farklı tezâhürler şeklinde kendini gösterir. Tanzimât'ın Medeniyetçileri, günün icaplarına ayak uydurarak, itidâlli olmayı benimsemişlerdir. Onların başlıca düşüncesi,"Osmanlı" birliğini korumak üzere batılılaşmak ve bu amaçla batılılaşmayı hızlandırmaktır: Bununda eğitim-öğretim yoluyla gerçekleşeceğine inanırlar. Emrullah Efendi, Satı Bey ve onların etrafındaki bir grup aydın, bu düşüncededir. Ancak; Fransız sistemine kolay intibâkeden Emrullah Efendi'nin karşısında, Satı Bey'in araştırmacı zekası Batı'da başka ufuklarında olduğunu görmüştür. Bunun yanında Satı Bey, düşünce sahasında her zaman fikri şahsiyetini muhafaza etmiştir.³³

1909'da iki cilt olan Fenn-i Terbiye adlı eserinin ilk cildi yayımlanmıştır. Kitap, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yazılmış ilk pedagojik el kitabı olarak kabul edilmiştir.³⁴ 1910 ve 1911 yıllarında batı eğitim sistemlerini incelemek amacıyla Avrupa'daki bazı öğrenim kurumlarını ziyaret eden Satı Bey'in seyahati dönüşünde verdiği konferanslar Ümid ve Azim adlı eserinde toplanmıştır. Bu konferanslarda "Niçin geri kaldık? " sorusuna yanıt aramıştır.³⁵

Satı Bey 1912 yılında Darümuallim yöneticiliğinden istifa etmiştir. İstifanın nedenlerinden biri olarak, dönemin Eğitim Bakanı Emrullah Efendi (1858-1914) ile yaşadığı eğitim politikası konusundaki tartışma gösterilmektedir. 1910-1912 yılları arasında Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Emrullah Efendi, eğitimin köklerinin yukarıdan aşağıya gelmesi gerektiğini savunmuştur.³⁶ Tuba Ağacı Nazariyesi olarak bilinen bu ilkeye göre, dünyanın her yerinde ilim yukarıdan başlamaktadır. İlkeye göre

³² Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2013,s.270.

³³ Şahbâl Deryâ Acar, *Eğitim Tarihimizde Bir Üstâd Satı Beyi Tanımak*, Akademik kitaplar basımevi, İstanbul,2009,s.16.

³⁴ Muhammad El-Hilal, *Halebin Tarihinde Onurlu İnsanlar*, Dar El- Wahda Basımevi, Beyrut, 1986,s.32.

³⁵ Çiğdem Özbay, "Mustafa Satı el-Husri'nin Etnografya Tarihimizdeki Yeri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s. 29.

³⁶ Nihat, *ag.e.*, s.38.

henüz ideal birliğı kurulamadığı için ilk ve orta öğretim kurumu öğretmenlerinin telkin edeceği idealleri ve ilim yöntemleri üniversiteye hazırlayacaktır. Eğitimin her devresinde ilim yukarıdan aşağıya inmektedir ve aşağıyı düzeltmek için önce yukarıyı yapmak gerekmektedir.³⁷ Ancak kültürü ilerlemiş toplumlarda eğitim reformuna aşağıdan başlamaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve nitelikli kişilerin olmadığı düşünüldüğünde bu nazariye ile üstün ve bilgi sahibi aydın bir zümre oluşturula bilecektir.³⁸ Satı Bey bu görüşe karşı çıkmış ve çeşitli gazetelerde tenkit edici yazılar kaleme almıştır. Ona göre eğitim, temelden başlamaktadır. Japonya ve Balkan ülkelerinde üniversiteler ilkokuldan sonra kurulmuştur. Bu ülkelerin örnek alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre hakiki aydın zümrenin tuba ağacı gibi değil, hakiki ağaçlar gibi yetişmesi gerekmektedir. Çünkü bir ilköğretime dayanan eğitim hiçbir zaman yükselmemekte; iyi bir üniversite sağlam kademelere dayanmakla mümkün olabilmektedir.³⁹

Satı Bey'in, "Mülkiyeli, okumuş bir zattır; fakat pedagoji bilgisi yoktur." dediğı Emrullah Efendi ile yaşadığı bu tartışma hayatındaki iki önemli tartışmadan ilkidir. Satı Bey, tartışmalarını Batılı yazarlar tarzında ciddi ve objektif bir şekilde yürüterek eski devrin tariz (sözlü dokundurma veya sözlü taşlama) ve hiciv(siiir yolu ile birini gülünç hale koymak) şeklini alan tartışmalarından sıyrılmayı başarmış ilk yazarlardandır⁴⁰.

II. Meşrûtiyet'in başında yeni bir yazar grubunca " Ulûmı İktisâdiye ve İçtimâiye Mecmuası kurulmuştu. Bu Macmuaa Türkiyede ilk defa tam anlamıyla felsefi denilebilecek bir hareket meydana getirmiştir. Ahmet Şuayip, Rıza Tevfik M.Cavit, Bedii Nuri, Satı Bey,Âsaf Nefî.. derginin önde gelen yazarlanndandır. Macmuaanın güçlü kalemlerinden Bedii Nuri, (1875-1913) Satı Bey'in ağabeyi idi. Kendisi de Satı Bey gibi Mülkiye mezunu olan Bedii Nuri; kısa süren ilmi faaliyetinde çok değerli çalışmalara imza atmıştır. iki kardeşin, Ahmet Şuayip'in başlattğ biyolojik sosyoloji ve evrimcilik yolunda ilerlediğı görülmektedir. "Bir cemiyet, adi fertlerden başka bir şeydir, içtimâî hayat uzvî hayattan farklıdır." Görüşünde Olan Bedii Nuri, (Daha sonra Ziya Gökalpın Satı Bey'e karşı savunacağı bu fikri, ilk kez Bedii Nuri öne sürmüştür.) Ulûm-ı İktisâdiye ve içtimâiye Mecmuaanın fikir çevresinde hakim olan "Spencercilik" görüşünü aşmış

³⁷ Ahmed İbn Teymiyye, Düz Yol, Hükümet Basımevi, Mekke,1969,s.77.

³⁸ Teymiyye, a.g.e.,s.68.

³⁹ Sadifi, a.g.e.,s.79.

⁴⁰ Ali El-Tantawi, *Hatıralar*, Dar El-Manar Basımevi, Cidde,1986,s.124.

bulunuyordu. Bu bakımdan kardeşi Satı bey'den ayrılmaktadır ve sonraları özellikle Ziya Gökalp ve SatıBey çevresinde sıcakça sözü edilen “kollektif şuur” fikrinin de öncülüğünü yapmıştır.⁴¹

Satı Bey'in yaşadığı ikinci önemli tartışma ise Ziya Gökalp (1876-1924) ile yaşanmıştır. Ziya Gökalp'a göre, bireyin milli kültürüne uymasına eğitim denilmektedir. Kültür milli bir yapı iken, ilmi öğretim ise milli değildir. Türk çocuğu Türk milletinin içinde yaşayacaksa, Türk milletinin kültürüne göre terbiye edilmelidir.⁴² İlkokulların öğretici, liselerin ise eğitici niteliği bulunmaktadır. Liselerde maddi bilgiler yerine manevi ve insani bilgiler okutulmalıdır. Bu öğretim tarzı manevi duygulardan oluşan milli kültürü maddi kültüre karşı çözülmeye koruyacaktır. Çünkü ergenlik buhranında alınan eğitim, öğrencileri ya ideallere inanmayan ya ideallerine duygusal olarak bağlı olan yada ideallere duygusal olarak bağlı olup ilmi olarak inanmayan insanlar haline getirmektedir. Bu yüzden eğitimde yapılacak yenilikler kültürüne gitmekle mümkündür.⁴³

Satı Bey, Ziya Gökalp'ın bu görüşlerine karşı çıkmıştır. Ona göre eğitimin milli olması gerektiğini ileri sürmek, eğitimin anlamını kısıtlamaktır. Eğitimin anlamı, değer hükümlerine bağlanmayacak kadar geniştir.⁴⁴ İlkokulların ve liselerin farklı nitelikleri olduğunu söylemekte yanlıştır. İlkokullar eğitici ve öğretici nitelikleri taşımaktadır. Ergenlik buhranındaki lise öğrencileri çocuklukta güçlendirilecek aklın kazançlı çıkması sağlanabilmektedir. Çocuklukta eğitim, en ziyade duygular telkin etmektir, alışkanlıklar vermek suretiyle gençlikte ise fikirler vermek ve kanılar doğurmak üzere gerçekleşmektedir. Çocukluk doğrudan doğruya eğitimin, ergenlik ise dolaylı olarak, öğretim yoluyla eğitim gerçekleşmektedir. Satı Bey'e göre liselerde tamamen kültür öğretimine dayalı, felsefe ve sosyoloji ağırlıklı dersler koymak yerine, gerçek fen dersleri verilmelidir. Çünkü fen dersleri terminoloji vermekten öteye geçmemiştir.⁴⁵ Bu durum böyle devam ettikçe, felsefe ve sosyoloji dersleride kelimeciliği⁴⁶ kuvvetlendirmekten başka işe yaramayacaktır.⁴⁷

⁴¹ Şahbâl Deryâ Acar, *Eğitim Tarihimizde Bir Üstâd Satı Beyi tanımak*, Akademik kitaplar basımevi, İstanbul,2009,s.17.

⁴² Hanbaka El-Maydani, *Sahte Keşfi*, Dar El-Kalem Basımevi, Şam, 1985, s.12.

⁴³ Ülken, *a.g.e.*,s.282.

⁴⁴ El-Hilal, *a.g.e.*,s.50.

⁴⁵ Muhammad Kutub, *Yirminci Yüzyılda Cahiliye*, Dar El- Shorouk Basımevi, Beyrut,1990, s.68.

⁴⁶ Kelimeye bağlı kalıp konunun içeriğini önemsememek.

⁴⁷ Ülken, *a.g.e.*, s.282.

Ziya Gökalp'ın ilkokullarda verilecek kültür eğitimine, milli olması kaydıyla, karşı çıkmayacağını belirtmesi ve liselerde fen derslerinin felsefi yönleri ile toplumsal kökleri ve uygulamalarının öğretilmesi gerektiğinde söylemesi, Satı Bey'in eleştirilerinden birçoğunu destekleğinin açıkça göstergesidir.⁴⁸

Satı Bey, söz konusu olan röportajında Ziya Gökalp ile olan tartışmalarının hiçbir siyasi yönü olmadığını belirtmiştir. Ziya Gökalp ise bu tartışmaların nedenini şöyle açıklamıştır:

“Satı Bey Arap'tır, ben Türk'üm. Satı Bey tabiiye bilgisinden eğitim meselelerini düşünmeye geçmiş, ben felsefe ve sosyolojiye dair kitaplar okuduktan sonra eğitim meselesini düşündüm.”⁴⁹

Satı Bey, Darülmualim Müdürlüğünden istifasının ardından kısa bir süre Müessese-i Darüşşefaka yönetiminde yer almıştır. Satı Bey'in bundan sonraki resmi görevi; 5 Ekim 1913 'te atandığı, Dârüşşafaka Müdürlüğüdür.⁹ Türk Okutma Kurumu'nun; " ilk Halk Okulu: Dârüşşafaka" ismiyle çıkardığı kitapçıkta, 1913 yılında ünlü eğitimci Satı Bey'in müdürlüğe gelmesinin, Dârüşşafaka için büyük bir kazanç olduğu yazılıdır. Ancak Satı Bey, bu görevde kısa bir süre kalabilmiştir. 9 Mayıs 1330 (1914) tarihli Sabah gazetesindeki " Esaslı, Esassız Terbiye- " başlıklı yazıda, bu konuyla ilgili şu satırlara rastlıyoruz: "... Dârüşşafaka Müdüriyeti'nden istifası, memleketin efkâr-ı münevve-resi üzerinde nâhoş bir tesir icrâ etmiş olduğuna kâni bulunduğumuz fâzıl, muhterem Satı Bey Efendi; yakında tesis eylemiş olduğu, on beş günde bir nüshasını enzâr-i istifâde önüne koyduğu Terbiye Mecmuası'na devam ediyor.⁵⁰

Oradan ayrıldıktan sonra başka bir resmi vazifede bulunmamıştır. 1915'te “Yeni Mektep” adıyla özel bir ilkokul ve anaokulu öğretmeni yetiştirecek Kız öğretmen okulu açmıştır. Okul, Satı Bey İstanbul'dan ayrıldıktan sonra “Feyziye Mektebi” adını alarak eğitim-öğretime devam etmiştir.⁵¹

1326 (1910) da Paris'te tanışarak, kendisine Dârülmualimin'de hocalık teklif ettiği ve ardından Dârülmualimin'de birlikte görev yaptıkları Muallim Cevdet Bey; Satı Bey ile tanışmalarıyla ilgili şunları anlatır; “Paris'te tam dört ay kaldım. Merakım öteden beri terbiye, tarih, felsefe müsellesi (üçlüsü) arasında cevelân ettiği (gezindiği) için, bu

⁴⁸ Ülken, a.g.e., s.286.

⁴⁹ Özbay, a.g.t., s. 29.

⁵⁰ Şahbâl Deryâ Acar, *Eğitim Tarihimizde Bir Üstâd Satı Beyi Tanımak*, Akademik Kitaplar Basımevi, İstanbul,2009,s.29.

⁵¹ Muhammad Kutub, *Çağdaş Entelektüel Okulları*, Dar El- Shorouk Basımevi, Beyrut,1989,s.60

mevzûlarda verilen ders ve musâhabeleri, katiyen fevt etmemeye (kaçırmamaya) çalışırdım. 1909-1910'da Paris'te idim. Satı Bey, Paris'e geldiği zaman, birbirimize sormuştuk. O en çok Sorbon'da, Dante ile Vaster'in derslerinden haz aldığını söyledi. Bende dersleri herkese fisebilillah açık olan " Kollege de Frans'tan " hoşlandığımı anlattım."⁵²

Eğitim sistemini görmek amacıyla, insanın başka ülkelere ziyaret gerçekleştirmesini savunan Satı Bey, 1910 yılında ilk ziyaretini Cenevre, Lozan, Diyorit, Paris, Londra, Brüksel, Münih ve Berlin'e yapmıştır. Bu yerlerde eğitim durumunu, bilhassa Darümuallim ve ilkokullarda eğitim sisteminin yapısını, ilerleyişini incelemiştir. Bu ziyaretlerden döner dönmez, 1911 yılında İtalya'yı ziyaret edip Torino'daki uluslararası fuarda meslek eğitimi bölümünde bulunmuştur. 1912 yılında Lahey'de düzenlenen uluslararası eğitim konferansına katılmıştır.⁵³

Ziyaretlerine devam ederek bu defa İsviçre'ye gidip, Fransa, Almanya ve İtalya'dan aldıkları eğitim sistemini incelemiştir. Satı Bey her gittiği memlekette oranın önde gelen insanları ile görüşüp fikir alışverişinde bulunmuştur. Cenevre'de inşa edilen Jean-Jacques Rousseau Enstitüsü'nün kurucularından ve ilk müdürü olan Pierre Bouvet Satı Bey'i davet ederek enstitülerinin heyetine girmesinin istemiştir.⁵⁴

1.2. ARAP ÜLKELERİNDE HAYATI

1.2.1. Suriye (1919-1920) ve Mısır (1920-1921)

Satı Bey, 1919 başlarında ailesini bırakarak İstanbul'dan ayrılmıştır. Araplara, Arap gençlerine örnek olmak ve onları teşvik etmek için Şam'a gitmiş ve hayatını Arap milliyetçiliğine adanmıştır.⁵⁵Türkiye'den ayrılması bazı çevrelerce üzüntüyle karşılanmış, Vakit Gazetesi'nde yayınlanan ve ünlü bir Türk yazarına ait olan yazıda "Şimdi Suriye'nin bizden ayrıldığını hissettik." ifadesi kullanılmıştır. Şam'a vardığında otuz dokuz yaşında olan Satı Bey, kral Faysal liderliğinde kurulan Suriye'nin devlet olması ve

⁵² Şahbâl Deryâ Acar, *Eğitim Tarihimizde Bir Üstâd Satı Beyi Tanımak*, Akademik Kitaplar Basımevi, İstanbul,2009,s.36.

⁵³ Tantawi, *a.g.e.*, s.124.

⁵⁴ El-Maydani, 1992., s.35.

⁵⁵ Şefik Abdul Rezzak El-Samarrai, *Arap Orient*, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Bağdat,1990,s.15.

ünü kendinden önce oraya varmış olmasındandır ki, kral Faysal onu ilk gördüğünde şu sözlerle karşılaşmış:

*“Yazılarını okuduğumda ve haberlerini aldığımda seni hep ihtiyar ve yaşlı birisi olarak hayal etmişimdir. Ama şimdi seni bu şekilde görünce çok sevindim. Bu Arap milletinin şanslı olduğundandır ve milletine hizmet etmek için önünde geniş bir alan vardır.”*⁵⁶

Suriyede bulunduğu süre içerisinde dil üzerine çalışmalarını sürdüren Satı Bey tüm okullarda ve dairelerde resmi dilin Arapça olması gerektiğine inanmıştır. Dolayısıyla, devletin memurları Arapça yazma kursularına tabii tutulup ve verilen dersler hız kazandırılmıştır.⁵⁷ Ayrıca Arapça terimlerin tespit edilmesi amacıyla komisyonlar kurulup eski kitaplar ve Mısır hükümetinin belgelerinden faydalanmıştır. Aynı zamanda, tüm Arap ülkelerinin Arapça hocaları ve edebiyatçılarından faydalanarak bir tercüme şubesi kurulmuştur.

Bu ortam içinde Satı Bey yoğun bir çalışmaya koyulmuştur. Özellikle eğitimin düzelmesi amacıyla başkanlığı Mehmet Ali Kurda vererek Arap Bilimsel Heyeti’ni kurmuştur. Ayrıca Tıbbi Enstitü ve Hukuk Medresesi’nin yeniden açılmasını sağlamıştır. Böylece Arapça fikir ve eğitim devrimini başlatmıştır.⁵⁸

İlk Arap hükümetinde Eğitim Bakanı olmuş ve yoğun bir çalışma içinde yer almıştır. Bu dönemde Ortadoğu ve Arap ülkelerinde, İngiltere ve Fransa iki büyük güç olarak ortaya çıkmış ve böylece sömürge çıkarlarına göre, önlerinde açık olan bu ülkeleri aralarında paylaşmaya başlamışlardır. Dönemin şartlarının değişmeye başlamasıyla eğitim faaliyetlerinde duraklama yaşanmıştır. Satı Bey Temmuz 1920 yılında Meyselun Savaşı’yla, Fransızlar Şam’ı işgal edene kadar orada kalmıştır.⁵⁹

San Remo’da kurulan barış kongresi sonucunda Suriye’nin Fransa mandası altına alınması kararlaştırılmıştır. Bu kararın neticesinde Fransa, General Görü komutanlığında yüz binlik orduyla Suriye’yi işgale hazırlanmıştır. Ordu hazırlığını tamandıktan sonra, kral Faysal’a 4 Temmuz 1920 yılında, uyarı mahiyetinde birkaç istek sunmuştur. Suriye Hükümeti bu uyarıyı tartışıp, Fransız komutanı ile görüşmek amacıyla Satı Bey’i elçi olarak görevlendirilmiştir. Satı Bey göreve başlamadan önce Kral Faysal ona tüm istekleri kabul ettiğini iletmiş. bu çok önemli görevinde General Görü ile görüşüp tüm şartlarının kabul edildiğini ileten Satı Bey, General’den Şam’a doğru ilerlemesini durduracağını

⁵⁶ Necip Azouri, *Arap Ulusunun Uyanışı*, Arap Araştırma ve Yayın Vakfı, Beyrut, 1991, s.55.

⁵⁷ Nihat, a.g.e., s.66.

⁵⁸ Nihat, a.g.e., s. 67.

⁵⁹ El-Samarrai, a.g.e., s.52.

sözünü almıştır.⁶⁰ Ancak general sözünde durmamış ve Meyselun Savaşıyla Şam'ı işgal etmiştir. 1920 yılının Temmuz ayında cereyan eden bu savaş sadece 21 gün sürmüş ve Suriye'de ilk Arap hükümetinin yıkılmasına sebep olmuştur. Bu arada Suriye savunma bakanı olan Yusuf El- Azma, Fransa ordusu ancak cesedimin üzerinden Suriye'ye girebilir sözünü gerçekleştirmek için savaş esnasında kılıcını eline alıp bir Fransız tankına saldırmış ve vefat etmiştir.⁶¹ Suriye'nin işgalinden sonra kral Faysal ülkeyi terk etme emrini vermiş ve bakanı olan Satı Bey'le beraber önce Hicaz ardından Hayfa ve 25 Ağustos 1920 yılında gemiyle İtalya'ya gitmişlerdir. İtalya'da bulunduğu süre içinde Suriye'ye dönme hayali taşıyan kral Faysal Satı Bey'i önce Türkiye'ye sonra başka ülkelere gitmekle görevlendirmiştir. Fakat ziyaretlerle bir sonuca varılamamıştır. Aynı zamanda İngiltere hükümeti boş durmayarak kral Faysal'ı Irak'ı işgale yönlendirmiş. Irak yönetimi için Kral Faysal ve İngilizlerin anlaşmasından sonra, İtalya Dış İşleri Bakanlığı'nda çalışan bir memur yoluyla aldığı manda belgesinin fotokopisini Kral Faysala vermiştir. Belge Kral Faysal'ın Irak yönetimini kazanmasında büyük rol oynamıştır. Satı Bey Irak'a gitmeyi uygun bulmayarak Mısır'a gitmiştir.⁶²

9 Kasım 1920 yılında Mısır'a varan Satı Bey Zeytuni semtinde yaklaşık bir yıl yaşamıştır. Bu süre içinde siyasetten uzak kalarak, kendini ilk görevi olan eğitime vermiştir. Bu sırada kral Faysal ile arasında varılan anlaşmaya göre kendini Irak'ın eğitimi için hazırlayan Satı Bey, kralın ve ülkenin hazır olmasını beklemiştir.

Mısır'da kaldığı süreyi değerlendirmek amacıyla Mısır okullarını ziyaret etmeye karar vermiş ve bu hususla ilgili Mısır Eğitim Bakanı olan Cafer Vali Paşa'ya bir mektup yazıp izin istemiş ve olumlu cevap almıştır. Okullara yaptığı ziyaretlerde birçok notlar almış ve okulların ıslahı için bakanlığa raporlar sunmuştur. Aynı zamanda Irak eğitimin ıslahında bu çalışmalardan faydalanmıştır.

1.2.2. Irak ve Irak'tan Ayrılmak Zorunda Kalışı

Satı Bey, 1921 yılında Kral Faysal'ın talebi üzerine Irak'a gitmiştir. Büyük bir sorumluluk yüklenen Satı Bey, Irak'a gittiğinde şu beyanda bulunmuştur:

⁶⁰ Satı El-Husri, *Meyselun Savaşı*, Dar Al- Şuruk Basım evi, Beyrut, 1967, s.58.

⁶¹ Alusi, *a.g.e.*, s.46.

⁶² Alusi, *a.g.e.*, s. 47.

“Biz şimdi Suriye ve Irak'ta, Arap çıkarlarına zarar veren kötü bir süreçten geçmekteyiz ve ister istemez Birleşmiş Milletlerin içindeki veya dışındaki ülkelerin her hangi bir maddi veya manevi bir desteği ümit etmekteyiz.”⁶³

İlk aylarında herhangi bir görev üstlenmeden, kralın danışmanı olarak kalmayı tercih etmiş ve bu süreyi ön çalışmalara ve eğitimin ıslahı için planlar çizmeye ayırmıştır. Konu ile ilgili şu beyanda bulunmuştur:

“Irak'ta çalışırken her zaman gözümün önünde bulundurmam gereken kural şudur ki, bir siyasi hedefin bir defayla gerçekleşmesi, kademeli planlar kurulmadan genellikle çok zor veya imkânsızdır. Bu kural eğitim için de geçerlidir. Çünkü herhangi bir hedef ne kadar ideal olursa olsun, devletin içinde bulunduğu durum göz önünde bulundurmadan öğrencilerin ve öğretmenlerin bilimsel seviyesi kağıt üzerinde mürekkep olarak kalır, dolayısıyla hedefler öğrenci ve öğretmenlerin seviyesi ile yükselmelidir.”⁶⁴

Satı Bey, Irak'ın durumunu gördükten sonra, eğitimin ıslahı için on yıl çalışmayı hedeflemiştir, zira eğitimde önemli isimlerden idi:

“İlk kez olarak toplum içinde Muallim (Öğretmen) bir meslek adamı, bir yetiştirme uzmanı olarak tanınmaya başladı. Subay, doktor, ebe gibi Muallim de bir ferinin uygulayıcısı olacaktı. Öğretmen yetiştiren okullar, öğretmen sayısı, genç öğretmen, öğretmenler için meslek yayınları bu dönemin yenilikleri olmuştur. Bu terbiye görüşünün en tanınmış temsilcisi olan Satı Bey terbiyefermi adıyla tanınan ve psikoloji bilimine dayalı sayılan bir öğretmen ferini görüşünün öncüsü olmuştur.”⁶⁵

İnsanoğlunun sabırla çalışarak her problemin üstesinden gelebileceğini, ancak siyasi problemin Irak'ın ana problemi olduğunu ve İngilizlerin tüm yönetimi bir anda bırakmalarının mümkün olmadığını şuuru içindedir. Satı Bey 1922 yılında Eğitim Bakanı yardımcısı olur olmaz Eğitim Bakanı danışmanı olan İngiliz (Farel) ile fikir çatışmaları yaşamıştır. Farel'e göre “İngilizlerin sistemi Irak için en uygun sistemdir.”⁶⁶ Satı Bey ise en uygun sistemin, Irak'ın içinde olduğu durumu göz önünde bulunduran ve tüm Arap ülkeleri için geçerli olan şekilde olacağı düşüncesindedir.⁶⁷ Farel'in ısrarı ve davranışlarına tek çözümün Irak'tan uzaklaştırmak olduğunu düşünen Satı Bey, kral Faysal'ın girişimiyle düşüncesini gerçekleştirmiştir. Görevine Eğitim Bakanı yardımcılığıyla başlayan Satı Bey bu görevde bir yıldan daha az kalarak (5 Şubat 1922 – 1

⁶³ Satı El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, Dar Al- Talia Basımevi, Beyrut, 1967, s.85.

⁶⁴ El-Husri, *a.g.e.*, s. 86.

⁶⁵ Niyazi berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, şefik Matbaası, İstanbul, 2002, s.554.

⁶⁶ Nihat, *a.g.e.*, 1989, s.38.

⁶⁷ El-Tantawi, *a.g.e.*, s.32.

Ocak 1923) ve bu kısa sürede çok başarılar kaydetmiştir. Başarılarının arasında oluşturduğu ilkokulları için eğitim esaslarına dayanarak yeni bir sistem en önemlisidir. Yeni sisteme göre, ilkokul iki etap değil (birinci ve ikinci) tek etap olarak düzeltilmiştir. Ayrıca İngilizce, Tarih ve Coğrafya derslerinde, öğrencilerde milli şuuru uyandıracak birçok değişiklik gerçekleştirmiştir.⁶⁸

Satı Bey, eğitimde yarattığı ilerleme üzerine çok geçmeden, aynı fikre sahip olmadığı kişilerce, görev aldığı mevki, tasarruf bahanesiyle iptal edilmiştir. Ardından Eğitim Genel Müdürü olarak atanmıştır. Yeni görevinde de aynı durum yaşanmış ve istifaya zorlanmıştır. Bu hususta Satı Bey şunları söylemiştir: “Eğitimi, aldatici görünümleri göz ardı ederek mevcut imkânları dâhilinde ve hiçbir gevşekliğe yer vermeden sağlam bir esas üzerine kurmaya çalıştım”. Ardından Satı Bey’e yönelik karalama kampanyası başlatılmıştır. Satı Bey’e yapılan saldırılar Suriyeli olduğu ve dolayısıyla Irak çıkarlarına değil Suriye çıkarlarına göre çalıştığı yönündedir. Ayrıca Satı Bey’in yabancı eğitim sistemine karşı olması, suçlamak için aleyhine kullanılmıştır. Satı Bey, Irak’ta çok sayıda İran okulunun olduğunu ve Iraklıların birçoğu bu okullarda okuyup Arap yurtseverlik ve milliyetçiliğine aykırı fikirlerle aşılandıklarını görmüştür. Bu duruma karşı her İran okulu yanında bir Arap okulu açmaya başlamıştır. Bu durum İran okulların önünü kesmek, kapatmakla suçlanmasına ve Şii grupların nefretinin doğmasına neden olmuştur. Her ne kadar mezheplerden uzak ve sadece Arap milliyetçiliği ile uğraşmış olmasına rağmen mezhep ayırımı yapmakla suçlanmıştır. İlkokullarda ne kadar başarı sağlamanın yanında ortaokulda bazı ıslahlarda bulunmak arzusu içinde olan ve bunun gerçekleşmesi ancak yetkin kişilerin gelmesiyle elde edildiğine inanan Satı Bey, Iraklı öğretmenlerin ilerlemesini engellemekle suçlanarak görevi olan eğitim genel müdürlüğünden istifa etmek zorunda kalmıştır. 1 Ağustos 1927 ile 1 Ekim 1931 yılları arasında yüksek öğretmenler okulunda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.⁶⁹

Yüksek öğretmenler okulunda çalışmasının nedeni, eğitimin ıslahı öğretmenden başlar esasına inancından ileri gelmiştir. Dolayısıyla psikoloji, pedegoloji ve eğitim denemeleri derslerini üstlenmiştir. Aynı zamanda eğitim bakanlığına bağlı olan, okul kitapları denetim heyeti ve eğitim ıslahı heyetinde yer almıştır. 1938 yılında eğitim dergisi

⁶⁸ El-Samarrai, *a.g.e.*, s.78.

⁶⁹ El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, s.86.

adı altında bir dergi yayınlamış ve öğretmenler evinde çeşitli konularda konferanslar ve zekâ testleri sunmuştur.⁷⁰ Fakat Satı Bey'in mücadelesi bitmemiş bu görevinde de başarısı engellenerek Yüksek Öğretmenler Okulu'nu 1931 yılında kapatmışlardır. Okul 1935'e kadar kapalı kalmıştır.⁷¹ Yüksek Öğretmenler Okulu kapandıktan sonra 1 Ekim 1931 ile 31 Aralık 1931 arasındaki üç ay içinde eğitim genel gözlemcisi olarak tayin olan Satı Bey eğitim genel müdürü olan Sami Şevket hakkında şu sözleri söylemiştir: "Millî düşüncesinde yanılmışım, eğitim müfettişlerin daha yetkili olanlarla değiştirme konusunda onunla anlaşamadım." Sami Şevket Bey'in bu beyanına karşılık konu ile ilgili Satı Bey şunları söylemiştir: "Şevket Bey'in bu isteği kabul etmemesinin nedeni de İngiliz danışmanın öfkesinden korkmasıydı." Bu durum karşısında görevinden istifa eden Satı Bey Hukuk Fakültesi'nde çalışmak için harekete geçmiş ve 22 Aralık 1931 ile 10 Eylül 1935 yılları arasında Hukuk Fakültesi Dekanı olarak göreve devam etmiştir. Bu görevine ilaveten Eski Eserler Müdürlüğü görevi de eklenmiştir.⁷²

Hukuk Fakültesi dekanı olur olmaz fakültenin ıslahı için bir rapor hazırlayan Satı Bey kütüphaneye önem vermenin altını çizerek şunları söylemiştir: "Unutmamak lazımdır ki Hukuk Fakültesi kütüphanesi, Fen Fakültesi'nin laboratuvar önemindedir, çünkü öğrenciler için araştırma aletidir, aynı zamanda öğrencilerin hukuk kitaplarını yabancı dilde okumalarını teşvik etmek lazımdır."⁷³ Kral Faysal'ın Eylül 1933 yılında vefatı Satı Bey'i çok etkilemiş ve onun ölümünü Irak için büyük bir kayıp olarak görmüştür. Kral Faysal, Satı Bey'e güvenerek oğlu Gazi'nin eğitimini emanet etmiştir. Satı bey anılarında bu olayı şöyle anlatmıştır:

"Bir gün akşam kral Faysal beni görmek istedi, saraya vardığımda, bir cemaat ile bahçede yürüdüklerini gördüm. Beni görünce hızlı adamlarla bana doğru gelip, benim eşimin ve oğlumun halini sordu ve saraya doğru konuşmadan yürüdük. Sarayda bir odada oturup bir süre sessiz kaldıktan sonra konuşmaya "Gazi" diyerek başladı, önemli konularda konuştuğu gibi ilk kelimeyi tekrarlayarak "Gazi diyorum" dedi, o zaman anladım ki konu çok önemlidir.⁷⁴ Oğlu ve veliaht prens olan Gazi ilk günden itibaren Hicaz'da dedesi kral Hüseyin yanında bırakılmıştır. Irak istikrara vardığında Irak'a gelmesini ve Irakta yetişmesinin kendi denetimi altında olmasını istemiştir. Ancak kendi eğitimine ışık tutan bazı hocalar, Gazi'nin eğitiminde zorlandıkları ve öğrenme sıkıntısı yaşadığını krala bildirmişlerdir. Kralda bu durum karşısında oğlunun zekâsıyla ilgili kuşkulandı. Bana dönerek "oğlumun seviyorum, ama milletimi oğlumdan daha çok seviyorum onun için

⁷⁰ Nihat, ag.e., s.44.

⁷¹ Alusi, a.g.e., s.77.

⁷² El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, s.86.

⁷³ Alusi, a.g.e., s.98.

⁷⁴ El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, s.124.

milletime hizmet etmem gerekir⁷⁵ dedi onu iyice dinleyip ne anlatmaya çalıştığını bilerek cevabım şöyle olmuştu ben onunla sadece bir kez görüştim, ama diyebilirim ki yüz ifadesinde ve kafatasında herhangi bir beyin bozukluğu görmedim.⁷⁶ O konuşmadan sonra, konu ile ilgili bazı bilgileri ona aktararak biraz rahatladığını gördüm ve bana dedi ki “ama yine de emin olmak istiyorum bu konuyu iyice düşün ve araştır, beni değil milleti ve vatani düşün ve fikirlerini bana açıkla.⁷⁷ Bu sözlerini ikinci kez tekrarlayarak odadan ayrıldık. Bu konu üzerine iyice çalıştıktan sonra, prens Gazi'nin akli dengesinde ve zekâsında herhangi bir sorun olmadığını anladım ve eğitimi için uygun kişiler ve uygun yer ayarladım.

Kısa bir süre içinde ve denetimim altında askeri okuluna girecek seviyeye gelmesini sağladım.”⁷⁸

Satı Bey 16 Eylül 1935 ile 16 Eylül 1936 arasındaki sürede Eğitim ve Okutma genel Müdürlüğü görevini üstlenerek tekrar Eğitim Bakanlığı'na dönmüş ve Hukuk Fakültesi'nden ayrılmıştır. Aynı zamanda eski eserler müdürlüğüne de devam etmiştir. Mısır ile kültürel bir bağ kurmak amacıyla bakanlıktan onay alarak Mısır'a gitmiş ve ziyareti hakkında eğitim ıslahı amaçlı bakanlığa sunduğu raporu önemsenmemiş ve dikkate alınmamıştır. Bu duruma karşı görevinden istifa eden Satı Bey sadece Eski Eserler Müdürlüğü göreviyle yetinmiş ama eğitimin ıslahı için çalışmayı bıkmamıştır. 1936 yılında eğitim bakanına, kendisine göre tüm eğitimi ıslah edecek kapsamlı beş yıllık eğitim ıslahı projesi sunmuştur.⁷⁹ Hiçbir önerisinin yöneticiler tarafından dikkate alınmaması, eğitimden tamamen vazgeçip çalışmalarını eski eserler müdürlüğüne odaklamasına neden olmuştur. Eski Eserler Müdürlüğü 1920 yılında Arkeoloji Dairesi adı altında İngiltere Yüksek Temsilcisi Doğu Sekreteri'nin yönetimi altında kurulmuş ve ilk kez bir Iraklı olan Satı Bey'in atanmasına kadar böyle devam etmiştir.⁸⁰ 11 Ekim 1934 tarihinde müdürlüğüne başladığı Eski Eserler Müdürlüğü kötü günler yaşamaktaydı. Eserler çalınıp yurt dışına kaçırılmakta ve kazılar sadece yabancı ekipler tarafından yapılmaktaydı.”⁸¹

Satı Bey, ilk olarak sıkı bir yönetim ile Iraklı kazıcıları işe alıp Samara kalıntılarında çalıştırmıştır. O sırada yapılan uluslararası bir konferansta bulunan Satı Bey uyguladığı kuralı açıklayarak konferansa katılanların beğenisi kazanmıştır. Satı Bey eski

⁷⁵ El-Husri, a.g.e., s.124.

⁷⁶ El-Husri, a.g.e., s.125.

⁷⁷ El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, s.101.

⁷⁸ El-Husri, a.g.e., s.101.

⁷⁹ El-Kayali, a.g.e., s.39.

⁸⁰ El-Kayali, a.g.e., s.40.

⁸¹ El-Husri, *Irak'ta Anılarım*, s.101.

eserlerde çalışmak eğitimde çalışmak gibi olduğuna, her ikisinde amacı Arap milliyetçiliğine hizmet etmek olduğuna inanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı başladığında yabancı arkeologların gelişleri durma noktasına gelmesine rağmen eski eserler dairesinin işleri aksamamış ve “Musul’daki Neyneva kapılarının keşfinde başarı sağlanmıştır.”⁸² Emeği ve Abbasi dönemine ait olan elbiseler sergileyen Satı Bey, dairesi için aynı amaçla resim galerileri de kurmuştur. Satı Bey’e göre eski eserlere önem vermek Irak’ın tarihine önem vermektir. Bu hususta şöyle diyor:

*“Dilini koruyup tarihini unutan millet, şuurunu kayıp etmiş, uykuya dalan veya baygın bir insan gibidir, milli tarihi unutmak, baygınlığa teslim olmaktadır. Tarihten aldığımız en önemli ders Arap milletinin canlılığı ve yeniden şahlanmayı yakalayabileceğine inanmaktır. Unutmayın ki çalışmak için ümit en önemli unsurdur ve yüreğimize ümitsizliğin sızmasına engel olmalıyız. Yüreğimiz Pandora’nın kutusu gibi ümidi saklamakla kalmayıp onu güçlendirsin ve sarsılmayan imana dönüştürsün ki, özveri ruhuyla çalışmaya devam edelim.”*⁸³

Irak Krallığı, küçük yaşta olan ikinci Faysal’a kalınca dayısı olan prens Abdülillah vasi olarak göreve başlamıştır. Gerici bir kalıp içerisinde, kalkınma ve özgürlük hareketine karşı bir şekilde hüküm sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı boşluktan ve Abdülillah’ın varlığından istifade eden İngilizler, Irak’ı tamamıyla kontrolleri altına almıştır. O dönem ortaya çıkan Raşit Ali Geylani hareketini bastırmışlardır.⁸⁴ İşgallerin gerçekleşmesinin temel sebebi; İngiltere hükümetinin, Irak hükümetinden Almanya’nın yaptığı gibi İtalya’dan ilişkisini kesmesini istemesidir. Dışişleri bakanı ve İngiliz yanlısı olarak bilinen Nuri Sait ile prens Abdülillah tüm hükümet kabinesinin tersine, İngilizlerin isteğini kabul etmişlerdir. İngilizler, başbakan olan Raşit Ali Geylani’nin kendilerine karşı art niyet beslemesinden korkarak, prens Abdülillah’tan uzaklaştırmışlardır. Fakat Geylani görüşme talebini tekrar divan başkanı yoluyla sunmuştur. Ancak bakanlar kurulu olağanüstü bir toplantı yaparak İngiltere isteğini reddetmiştir. Aynı zamanda Irak ordusunun başında olan dört albay acil toplantı düzenleyerek bu meseleyi ele almıştır. Ancak olayın daha kötü bir hal almaması için başbakan bu isteği kabul etmiş ve istifasını prens Abdülillah’a sunmuştur. Başkanlık görevinde Taha El- Haşim’e verilmiştir.⁸⁵

Yeni başbakan, görevine başlar başlamaz dört albayın tutuklanmasını emir etmek isterken albaylar daha hızlı hareket ederek başbakanı istifaya zorlamıştır. Prens

⁸² Morkos, a.g.e., s.50.

⁸³ El-Husri, *Irak’ta Anılarım*, s.104.

⁸⁴ Yesen, a.g.e.,s.30.

⁸⁵ Morkos, a.g.e., s.52.

Abdülillah bu gelişime karşısında Bağdat'tan yakınlarda bulunan İngiliz üssü olan Rabbaniyeye 'ye sığınmıştır. Albaylar tarafından Raşit Ali Geylani'yi tekrar başbakanlığa ve El- Şerife'de vasi olarak getirilmiştir.⁸⁶

Bu arada İngilizleri kışkırtan prens Abdülillah, General Lop komutanlığındaki askerlerin Bağdat'a yürümelerini sağlayarak görevini geri almıştır. Bu gelişme devrimcilerin tepkisine neden olmuştur. Tepki gösterenlerin arasında Satı Bey'de bulunmaktadır. Satı Bey, Irak'ın içinde olduğu durumu tartışmak amacıyla tanınmış gazeteci Rufai Batin'in evinde devrimcilerle toplantı gerçekleştirilmiştir. Prens Abdülillah hakkında şu söz dikkat çekmektedir: "Bir kurşun Irak'ı Abdülillah'tan kurtarır."⁸⁷ Bu söz bir şekilde prens Abdülillah'a ulaşmıştır. Muhalefetten kurtulmak için Prens, bir kararla sorumlu tuttuğu Satı Bey'i Irak vatandaşlığından çıkarmıştır.

Tarih 21 Haziran 1941 tarihinde Satı Bey'in pasaportu olmadığı için Irak'ı terk etmesini istenmiş ve 23 Haziran 1941 tarihinde trene binen Satı Bey Irak'ı terk etmiştir. Böylece yirmi yıl Irak'ta yaşayan ve eğitimde iyi izler bırakan Satı Bey Irak'ı terk etmek mecburiyetinde bırakılmıştır.⁸⁸

1.2.3. Lübnan ve Tekrar Suriye

Satı Bey'in Irak vatandaşlığından çıkarılması, düşünce yapısını etkilememiştir. Ne kadar engelle karşılaşırsa da kendi fikirleri doğrultusunda hareket etmekten vazgeçmemiştir.⁸⁹

Arap milletini sarsan 1948 Filistin Savaşı, 1961 Arap Birleşmiş Cumhuriyeti'nin (Mısır ve Suriye), kuzey ve güney bölgelere ayrılması ve Haziran 1967 yenilgisi, Arap toplumunda ümitsizlik yaratmıştır.⁹⁰ Bu ümitsizliği ortadan kaldırmaya çalışan Satı Bey, çalışma süresi boyunca gençlere hitap etmiş ve mutlaka zafere varacakları düşüncesini onlara aşılamıştır. Irak'ı terk ettikten sonra Lübnan'a yerleşen Satı Bey orada yaklaşık dört yıl kalmıştır.⁹¹ Eski Arap filozofu İbni-Haldun'a hayranlığıyla bilinen Satı Bey, tüm vaktini onun hakkında yazdığı ve iki cilt halinde yayınladığı İbn-i Haldun Üzerine Çalışmalar kitabına harcamıştır. Çok kapsamlı olan bu kitabın birinci cildi 1942 ve ikinci

⁸⁶ Kutub, 1990, s.100.

⁸⁷ Teymiyye, *a.g.e.*, s.44.

⁸⁸ Burc, *a.g.e.*, s. 37.

⁸⁹ Nihat Sabih, *Satı El- Husri Hayatı ve Eğitim Düşüncesi*, Basra Basımevi, Basra, 1985, s.42.

⁹⁰ El-Hilal, *a.g.e.*, s.69.

⁹¹ Sabih, *a.g.e.*, s.22.

cildi ise 1944 yıllarında yayınlanmış. Eser Satı Bey'in en önemli kitaplarından biri olarak tarihe geçmiştir. Bu çalışmasında İbn-i Haldun'un en önemli eserlerinden olan "İbn-i Haldun'un Mukaddime"sinin tüm eski baskılarını bir araya getirip onları karşılaştırmıştır. Bu çalışması ile Arap kültürüne büyük bir hizmette bulunmuştur."⁹²

1.2.4. Suriye (1944-1947)

Lübnan'da dört yıl geçiren Satı Bey'i, Suriye hükümeti, eğitim danışmanı olarak çalışmasını talep etmiş, Suriye'nin Satı Bey'in kalbinde ayrı bir yere sahip olmasından dolayı teklifi kabul etmiştir.

Suriye'de, eğitim sistemin gözden geçirmekle ve önerilerini sunmakla görevlendirilen Satı Bey, hemen çalışmaya başlamış ve önerilerini, eğitim sisteminin tümünü kapsamak suretiyle on altı rapor halinde hazırlamıştır. Aynı zamanda Suriye'nin diğer Arap ülkeleriyle kültürel ilişkisi üzerine, başka bir rapor da görüşlere sunulmuştur. Satı Bey, tüm raporlarında Suriye eğitiminin Fransız eğitimine bağlılığının kaldırılması ve bütün terimlerin Arapça olmasının altını çizmiştir.⁹³

1.2.5. Tekrar Mısır (1947-1965)

Suriye hükümeti ile yaptığı üç yıllık çalışma kontratı bittiğinde Mısır'a giden Satı Bey, Yüksek Eğitim Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalışıp, eğitim, vatanseverlik ve milliyetçilik konuları üzerine çok sayıda konferanslar düzenlemiştir.⁹⁴ Ayrıca, Kahire Üniversitesi'nde 1951 yılında yayınlanmış olan milliyetçiliğin gelişmesi ile ilgili altı konferans gerçekleştirmiştir. Bu görevde üç yıl devam eden Satı Bey, Arap Camiası kurulduktan sonra orada danışman olarak 1948 yılında atanmış, kültür üzerine çalışmalarını yoğunlaştırarak yıllık kültür dizisinin yayınlamasına başlamıştır.

Çalışmalarında Arap ülkelerinin kültürel meseleleri üzerine yoğunlaşan Satı Bey, aynı zamanda bir Arap Araştırma Enstitüsünün kurulmasını önermiş ve bu öneri 1953 yılında gerçekleşerek, Satı Bey'in müdür ve Arap milliyetçiliği öğretmeni olarak enstitüye atanması sağlanmıştır. Önemli çalışmalara yönelen ama hedeflerinin beklediği doğrultuda gerçekleşmediğini gören Satı Bey 1958 yılında istifasını sunup, bir daha

⁹² Alusi, a.g.e., s.102.

⁹³ El-Hilal, a.g.e., s.70.

⁹⁴ El-Maydani, 1992, s.30.

herhangi bir resmi görev almamıştır. Yaşadığı otelin mütevazı odası, öğrencilerinin ve onun izinde yürüyenlerin odak noktası haline gelmiş olmasına rağmen, birçok kişinin maddi yardımını kabul etmemiştir. Satı Bey, az da olsa kendi kitaplarının gelirleri ile yaşamına devam etmiştir.⁹⁵

1965 yılında, Irak vatandaşlığı iade edilen Satı Bey Bağdat'a yerleştikten üç yıl sonra 24.11.1968 tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir.⁹⁶ Ölümü Arap milleti için büyük bir kayıp sayılmıştır. Ölümünün ardından yaptığı eserler gerekli ilgiliyi görmüştür.⁹⁷

⁹⁵ El-Hilal, a.g.e., s.32.

⁹⁶ Morkos, a.g.e.,s.22.

⁹⁷ Burc, a.g.e., s. 45.

İKİNCİ BÖLÜM

SATI BEY VE MİLLİYETÇİLİK

2.1. SATI BEY VE MİLLİYETÇİLİK

Eski Yunan efsanesine göre:

Tanrı Jüpiter, Herkül'e kızarak ondan öç almak istemektedir. Bu iş için tanrıça Pandora'ya özel bir kutu verip Herkül'e vermesini ve Pandora'dan kutuyu açmamasını istemiştir. Ancak Pandora kutunun içinde ne var diye merak edip kutuyu açmasıyla birlikte kutunun içindeki dünyanın bütün kötülükler, günahlar, dertler, hastalıklar dışarıya çıkarak yeryüzüne yayılmıştır. Yaptığına pişman olan Pandora kutuyu tekrar kapatmaya yöneldiğinde kutunun içinde sadece ümidin kaldığını görmüştür. Satı Bey bu örnek çerçevesinde milliyetçilik kavramını şu şekilde açıklamıştır:⁹⁸

“Milliyet kavramı da millet olabilme arzusu içinde olan topluluklar için kutunun içindeki ulaşılmaz güç olan umut gibidir. Ulaşılmaya çalışılan ve ulaşmak için pes etmeden devam edilen bir olgudur. Milliyetçilik, devletin çıkarlarının desteklenmesiyle, özellikle de öz-yönetim ya da topluluğun anavatanı üzerindeki tam egemenliği kazanmak ve kazanılan egemenliği sürdürmek amacıyla, siyasi, sosyal ve ekonomik sistemdir. Dolayısıyla, siyasi ideoloji, ulusun kendisini, istenmeyen dış müdahalenin dışında yönetmesi gerektiğini ve kendi kaderini tayin etme kavramına bağlıdır. Milliyetçilik ayrıca, kültür, dil, etnik köken, din, politik hedefler ya da ortak ataya inanç gibi ortak özelliklere dayanan bir ulusal kimliği geliştirmeyi ve sürdürmeyi amaçlamaktadır.”⁹⁹

Milliyetçilik, milletin kültürünü korumaya çalışmasıdır. Millet için meydana gelen başarılarından oluşmaktadır. Bazı durumlarda, milliyetçilik, ulusun hükümeti ve tüm üretim araçlarını kontrol edebilmesi gerektiği inancını ifade etmektedir.¹⁰⁰ Politik ya da toplumsal bir bakış açısından, köklü bir şekilde milliyetçiliğin temelini anlamak için üç ana entellektüel paradigma vardır:

İlkel ya da yıllar boyunca hüküm sürdüğü bilinen eski yapılar, milliyetçiliği doğal bir fenomen olarak görmektedir. Buna göre, millet kavramı yeni olsa da, uluslar her zaman var olmuşlardır. İkinci model ise, milliyetçiliği tarih boyunca bağlamı, dinamik ve

⁹⁸ Satı El-Husri, *Milliyetçilik Nedir*, Dar El- İlim Basımevi, Beyrut, 1963,s.109.

⁹⁹ Malek Bin-Nabi, *Kalkınmanın Şartları*, Dar El -Fikir Basımevi, Halep,1969, s.49.

¹⁰⁰ Hans Cohen, *Ulusal Çağ*, Yüksek Öğretim Bakanlığı, Kahire, 1964,s. 56.

evrimsel bir olgu olarak açıklamaya çalışan ve devletin kendi tarihsel duygularıyla ve ulusal sembollerle olan bağlarının bir sonucu olarak milliyetçiliğin gücünü incelemeye devam eden karmaşık bir bakış açısı olan etnosembulizmdir. Üçüncü ve en baskın model, modernizmdir. Modernizmin ortaya çıkması için modernliğin yapısal koşullarına ihtiyacı olan modern bir olgu olarak gören modernitedir.¹⁰¹

Satı Bey milliyetçilik konusunu bilimsel açıdan ele almıştır. Diğer milletlerin yönetsel alanlarını incelemiş ve inceleme sonucunda oluşturduğu ilkeler doğrultusunda hareket etmiştir. Satı Bey, bu yönü ile sadece Arap ülkelerinin yönetim algısı üzerine yapılan araştırmalardan ayrılmaktadır. Bu sebeple milliyetçilik Satı Bey'in çalışmalarının merkezini oluşturmuştur. Dolayısıyla eserlerinin yarısından fazlası bu konuya ayrılmıştır.

Milliyetçiliğin tanımı ile araştırmalarına başlayan Satı Bey, Fransa'da, Diderot ve D'Alambert' in yönetiminde düzenlenen, dünyaca ünlü ve araştırmacıların çok güvendiği Ansiklopedi'deki millet (Nation) tanımı: "Belirli bir sınır içinde, aynı hükümete bağlı olan ve bir kara parçasında yaşayan büyük bir insan kitlesi"¹⁰² şeklinde ele almıştır. Bu tanıma karşı çıkan Satı Bey gerekçelerini şu şekilde sunmuştur:

*"Bu görüşe göre her hükümete bağlı olan insanlar aynı millettir ve ayrı hükümete bağlı olanlar ayrı milletlerdir. Böylece Berlin, Bon ve Frankfurt insanları ayrı milletlerdir (o zaman her birisi başka bir devletin bir şehri idi) aynı zamanda Viyana, Budapeşte, Prag ve Zagreb insanları da aynı millettir çünkü bunlar hepsi aynı hükümete bağlı yerlerdir. Türkler, Rumlar, Araplar, Bulgarlar, Ermeniler ve Arnavutları da aynı millet kabul etmek lazım çünkü hepsi Osmanlı Devleti'nin çatısı altında yaşamaktadırlar."*¹⁰³

Bu tanımın ilkel bir düşünceye dayandığını savunan Satı Bey, milletler arasındaki farkı, eskiden balinalara balıkların ve yarasalarla kuşların farklarının anlaşmamasına benzemektedir. Böylece söylenebilir ki tüm araştırmalar ve tarihi olaylar bu tanımın yanlış olduğunu ve millet ile devletin ayrı tutulmasının doğru olduğunu göstermiştir. Satı Bey, sözü geçen Ansiklopedi'nin bu denli önemli ve birçok konuda derin ve doğru bilgilere sahip olup, millet tanımında yanlışlığa düşmesini o günkü siyasi düşüncenin hâkim olmasına bağlamaktadır.

Satı Bey'e göre en uygun millet tanımı,"851 tarihinde İtalyan (Mancini) tarafından verilen tanımdır: "Millet hayatları ve sosyal duygularında ortak ve aralarında

¹⁰¹ Nabi, *a.g.e.*, s.49.

¹⁰² El-Husri, *Milliyetçilik Nedir?*, s 47.

¹⁰³ El-Husri, *a.g.e.*, s.53.

yer, Irk, gelenek ve dil, Birliği olan tabii bir insan topluluğudur.”¹⁰⁴ Bu tanım genel anlamda kullanılmaktadır. Bu tarihten önce de çok sayıda tanımlar yapılmıştır. Örneğin, Alman filozofu (Fichte) tanımında: “Alman milleti tüm Almanca konuşan insanlardır.”¹⁰⁵ şeklinde ifade etmiştir. Mancini’nin bir siyasi makale veya konuşma olarak değil üniversite hukuk derslerinde ele alınan tanımını önemini hiç kaybetmemiştir.

Mancini’nin, milliyetçiliği global hukuka eklemesi, birçok devletin tepkisine yol açmıştır. Sicilya kralı, Mancini’nin, tüm mal varlığına el koymuş ve kitaplarının dağıtımını engellemiştir. Aynı zamanda Avusturya İmparatoru Sardinya Hükümetine tepkisini bildirmiş ve işine son vermesini istemiştir. Buna rağmen Mancini’nin fikirleri sadece İtalya’da sınırlı kalmamış tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Bu tanım Avrupa da milliyetçilik mefkûresinin oluşumunda büyük bir rol oynamıştır.¹⁰⁶

Satı Bey önemli olarak bulduğu fakat millet olgusunun tersi olan “aynı ırk”¹⁰⁷ fikrine katılmamaktadır. Çünkü ona göre aynı ırktan oluşan millet yoktur, eski milletlerde bile aynı siyasi ünite ve milli homojenliği sağlamalarına rağmen aynı ırktan oldukları söylenemez. Dolayısıyla Satı Bey, “aynı ırktan” sözünün tanımdan çıkarılmasını ve onun yerine “tarihi birliğin” ilave edilmesini önermiştir.¹⁰⁸ Bu konuyla ilgili Arap milletini örnek göstererek: “Arapları eskiden beri üç bölüme ayrılmıştır. Fakat ırkların hepsine Arap milleti denilmiştir. Demek ki eski düşünürler bile ırk meselesine önem verememişlerdir. Bu konuyla ilgili birçok teori ortaya atılmıştır.” ifadesi kullanmıştır. Satı Bey ise bu teorileri şöyle sıralamaktadır:

1. “Milletin oluşumunda esas olan dil birliğidir”¹⁰⁹ bu teori dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Almanya da gelişmiş sonradan tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Bu sebeple Alman teorisi olarak bilinmektedir.
2. “Milletin oluşumunda esas, birlikte yaşamıdır.”¹¹⁰ bu teori dokuzuncu yüzyılın ikinci yarımında Fransa da gelişmiş ve Fransız Teorisi diye bilinmektedir.

¹⁰⁴ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir*, s. 47.

¹⁰⁵ Husain Muhammad Muhammad, *Güncel Literatürde Ulusal Eğilimler*, Alrisala Basimevi, Beyrut,1999,S.13.

¹⁰⁶ Satı El-Husri, *Suriye'deki Bilginin Durumu ve Reform Önerileri*, Milli Eğitim Bakanlığı,Şam,1944,s.122.

¹⁰⁷ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir*, s 47.

¹⁰⁸ Muhammed, *a.g.e.*,s.15.

¹⁰⁹ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir*, s 47.

¹¹⁰ El-Husri, *a.g.e.*, s.61.

3. “Milletin oluşumunda esas ekonomi hayat birliğidir”¹¹¹. Bu teorinin sahipleri, millet, dört sütun üzerine kurulur görüşündedirler.

Toprak birliği, dil birliği, kültür birliği ve ekonomik birliği, bu teori yirminci yüzyılın başlarında Rusya da gelişmiştir. Bu teorileri tartışan Satı Bey, din unsurunun ihmal edildiğini fark etmiştir. Satı Bey’e göre Arap ülkelerinde din unsurunun önemi büyüktür. Her zaman araştırmacıların kararsız kalmasına neden olan bu unsur olmuştur. Ancak Avrupa için din meselesi milliyetçilikte söz konusu değildir. Çünkü Avrupa’da din Orta Çağ’da etkin olmuş ve din uğruna savaflara gerçekleştirmişlerdir. Fakat milli meseleler ele alındığında, dinle siyaset tamamen ayrılmıştır.¹¹² Dolayısıyla milli teorilerde dinin yeri yoktur. İslam ve bilhassa Arap ülkelerinde ise hala dinle siyaset bir arada tutulmakta ve birçok düşünür dine aykırı olduğu düşüncesiyle, milliyetçiliğe karşı savaş açmıştır.¹¹³Bu sebeple, sözü geçen teorilere din unsurunun eklenmesi Arap ülkeleri için elzemdir. Bu esaslara göre milliyetçiliği ele alan Satı Bey, milliyetçilik ile birçok unsur arasında bağlantı kurmaya çalışmıştır.

Arap milliyetçiliğine çok önem veren Satı Bey, bu konuyu ele alıp gelişmesini ve İslamiyet’in ona olan etkisini kaleme almıştır. Satı Bey, Arap milletinin tarihini inceleyen her araştırmacının tarihi olaylara bilimsel olarak baktığında mutlaka şu gerçekleri göreceğini belirtmiştir.¹¹⁴

- 1- İslam hareketi çok önemli bir tarihi olaydır ve Arapların hayatında büyük bir devrim yaratmış, ayrıca dünya tarihini de büyük bir ölçüde etkilemiştir. Bu gerçeği Arap olan ve olmayan tüm araştırmacılar anlamıştır. İslam hareketi Arap milliyetçiliğine tam olarak bağlanmamıştır, bazı gruplar Arap olmadan İslam olmuş, bazıları da İslam olmadan Araplaşmışlardır. Dolayısıyla İslam olmayan Araplar ve Arap olmayan İslamlar milletleri ortaya çıkmıştır.¹¹⁵
- 2- İslamiyet’in çıkışıyla Arap tarihi yeni bir döneme girmiş ama Arapların İslamiyet’ten önce ilkel bir millet olduklarını düşünmek yanlıştır, çünkü tarihe ve elde edilen kalıntılara bakıldığında bu gerçek açıkça belli oluyor. Bu bilgileri bir kenara bırakıp sadece Arapça dilini incelediğimizde Araplar ilkel bir millet olmadıkları ve böyle bir dili kullanan millet mutlaka bir fikir hayatına sahip

¹¹¹ El-Husri, *a.g.e.*, s.61.

¹¹² Muhammad Ferit, *Devleti Aliye Tarihi*, Dar El-Nafas Basımevi, Beyrut, 1987,s.54.

¹¹³ Cohen, *a.g.e.*, s.73.

¹¹⁴ Cohen, *a.g.e.*,s.68.

¹¹⁵ Alusi, *a.g.e.*,s.69.

olduğu ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla İslamiyet'ten nceki Araplarda bir fikir hayatı ve uygarlığın olmaması mümkün değildir.¹¹⁶

- 3- İslamiyet'ten önce Arapların sayısı az ve yerleşim yerleri sınırlı olduğunu unutmamak gerekir, o zaman Arap bölgesi denilebilecek yer Arap yarımadası ve onun sınırlarındaki bazı yerleşim bölgelerinden oluşmuştur. Bugünkü yerleşim bölgeleri ise İslam bayrağı altında gerçekleşen fetihlerle meydana gelmiştir. Örneğin Irak ve şam'ın büyük bir kısmı ve kuzey Afrika'nın tümü İslamiyet'ten sonra Araplaşmışlardır. Yazarlar ve tarihçiler fetihler ve ondan sonraki siyasi olayları yazmakla yetinmişleridir. Bu eksiklikleri doldurmadan Arap tarihinin gerçekçi ve bilimsel bir şekilde ele alınması mümkün değildir.¹¹⁷
- 4- İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası milleti zaman içinde, iine çekilmiş kalmayarak komşu ülkelere kademeli olarak sızıntı halinde veya toplu bir şekilde göç etmiştir. Bu gler, ya kuzeye şam ve Mezopotamya'ya veya Süveyş ve Mendep kapısı yoluyla batıya Mısır ve Sudan'a doğru olmuştur. Değişik ağlarda gerçekleşen bu glerle ilgili tarihten alınan çok veriler elde bulunmaktadır. Bu glerde, Arap kabileleri, eski yeriyle bağlantısı kesilip ve değişik olaylara maruz kalarak geçmişini unutup geldiği yörenin milletiyle kaynaşmışlardır. İslamiyet'ten sonra ise gler çok farklı bir şekilde gerçekleşmiş ve g edenler maddi ve manevi bakımından eski yerlerine bağlı kalarak dillerini yeni yerlerde yayıp ve bölgeyi tamamen Araplaşmışlardır.¹¹⁸
- 5- İslam dini, fetheden memleketlerde milletin İslam olmasını zorlamamış, dolayısıyla birçok kimse İslam olmadan Araplaşmış ve böylece İslam olmayan Araplar ortaya çıkmıştır. Onlar bilimsel ve sosyal hayatı İslamlarla beraber yaşayıp ilerinden ünlü şair yazar ve bilim adamlarda yetişmiştir.¹¹⁹
- 6- Bilinmeye değer ki, bu geniş Arap dünyasında Arapça herkesin konuşma dili haline geldikten sonra Arap lkelerinde uzun yıllar süren siyasi ayrılımlar, fikir durgunluğu ve kültür alçalması neticesinde sıkıntılara maruz kalmış ve bu ülkeleri arasında bağlarda maddi ve manevi gevşemeler oluşmuş, sonuç olarak yerel ve halk dili Arapça ana Arapça diline hâkim olmuş ve Arapça dili Latin dilinde

¹¹⁶ Alusi, *a.g.e.*, s.69.

¹¹⁷ Alusi, *a.g.e.*,s.69.

¹¹⁸ Alusi, *a.g.e.*, s. 72.

¹¹⁹ Alusi, *a.g.e.*, s.72.

olduğu gibi Arapçalaşma ve birbirinden farklı olan birkaç dile parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır ve bu bölünme gerçekte Arap milleti birkaç millete bölünmüş olur ve Arap milleti diye bir millet yeryüzünde kalmayacaktır. Ancak Kuran-ı Kerim, bu parçalanmanın önünde güçlü bir duvar gibi durarak, Arapların bölünmesini önlemiştir. Demek ki Arap dilinin yerel dilin altında yok olmasına neden olan bu faktör, aynı zamanda bu dilin canlılığını ve birliğini sağlamıştır. Arap milleti Arapça diline bağlılığı neticesinde Arap milleti de parçalanmaktan kurtulmuştur.¹²⁰

- 7- Unutmamak lazım ki Arapça dili Müslüman olmayan Arapların din ve namaz dili olmuştur. Ve Hıristiyan Araplara kutsal kitabı Arapçaya çevirmişler incili Arapça olarak okumaya başlamışlar ayinlerin de ve dualarında Arapçayı kullanmışlar ve din adamları vaizlerini Arapça olarak iletmişler. Onun için dine bilir ki Arapça Müslüman ve Hıristiyan için din ve namaz dili olmuştur.¹²¹
- 8- İşlam dini Arap ülkelerinde sınırlanmamış ve geniş bir şekilde yayılmış ve bu yayılma doğu ve kuzey doğu yönünde gerçektelemiştir. Arap fetihleri doğu Çinin duvarlarına ve Hindistan nehirlerine dayanmış ve bütün ülkeleri İşlamlaştırmış ama Araplaştıramamıştır. İşan ve gerisinde kalan ülkeler İşlam olup, dilleri ne kadar Arapçadan etkilenmiş ise de kendi varlıklarını korumuşlar ve Araplaşmamışlardır. Böylece Arap olmayan Müslüman milletler oluşmuş ve o bölge de Arap olmayan büyük İşlam devletleri gelişmiştir.¹²²
- 9- İşlam olup Arap olmayan bazı devletler, İşlam bayrağı altında büyük fetihler gerçektelemiş ve Arapça dilini değil, İşlamiyet'i yaymışlardır. Örneğin Moğolların Hindistan fetihi, İşlamiyet'in alanını genişletmiş, ancak oralarda Arapçayı yaymamışlardır. Osmanlı ve Selçuklu devletleri, fetihlerinde sadece İşlamiyet'i yaymışlarıdır. Böylece Arap olmayan İşlam devletleri çoğalmıştır.¹²³
- 10- Son olarak İşlamiyet doğu denizler adalarına (Hint), ve Endonezya'ya fetih döneminden sonra bazı din adamları ve tacirler sayesinde ulaşmış ve tabii ki bu

¹²⁰ Alusi, *a.g.e.*, s.73.

¹²¹ Alusi, *a.g.e.*, s.73.

¹²² Alusi, *a.g.e.*,s.69.

¹²³ Alusi, *a.g.e.*, s.74.

az sayıda insanların, büyük insan kitlesine Arapçayı yayması mümkün olmadığından, yine de Arap olmayan İslam devletleri arasına girmişlerdir.¹²⁴

Yukarıdaki on noktadan anlaşılmaktadır ki, İslamiyet'in Arap milletinin gelişme ve genişlemesinde büyük rolü olmuştur. Çünkü Arap fetihleri için büyük güç kaynağını teşkil etmiş ve bu sayede Arapça dilinin yayılmasına sebep olmuştur. Ayrıca, İslamiyet Arap dilinin parçalanmasını ve zayıflamasını önlemiş ve kötü duruma karşı ona bağlılık kazandırmıştır.¹²⁵ Ama yine de bu durum Arap milletinin İslamiyet'e tamamen bağlanması anlamına gelmemektedir. Çünkü Arap olmayan çok sayıda İslam milletleri ve Müslüman olmayan çok Arap vardır.

Satı Bey, son olarak milliyetçilikle ilgili ele aldığı tüm teoriler ve uzun uzun tartıştığı konuların neticesinde fikirlerini aşağıdaki gibi özetlemiştir:

“Bir millet ve milliyetçiliğin oluşumunda ana etken dil ve tarih birliğidir. Çünkü bu alanda şuur, istek, ümit, hüznün ve kültür birliği ancak bu iki etkene dayanır ve o zaman insanlar bir millet olduklarını ve diğer milletlerden farklı olduklarını anlamış olurlar. Ama ne din, ne devlet ve ne de iktisat, milletin oluşumunda ana etken değildir. Aynı zamanda coğrafya da ana etkenler arasına girmemektedir çünkü bir milletin yaşadığı coğrafya daralır veya genişleyebilir, aynı zamanda bir coğrafya üzerinde birden fazla millet yaşayabilir. Dil ve tarihin rolünü belirtmek istediğimizde söyleyebiliriz ki: Dil milletin ruh ve hayatıdır.”¹²⁶

2.1.1. Milliyetçilik ve Dil

İnsanın hayatında, dilin ne kadar önemli olduğu bilinen bir gerçektir ve insanı hayvandan ayıran unsurların başı olarak sayılmaktadır. Aynı zamanda milletleri de birbirinden farklı kılan bir unsurdur.¹²⁷ Bu olgu ilk defa Herder (1742-1803) tarafından 1774 yılında yayınladığı “İnsanlık Tarihinde Başka Bir Felsefe”¹²⁸ adlı kitabında yer almış ve ondan sonra gelen dört ayrı kitabında açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu kitaplarda milletin dille olan ilişkisi bölümünü ele alan Satı Bey, dilin önemi üzerinde durarak şu beyanda bulunmuştur:

“Tabiat milletleri dağ, orman, deniz, çöl ve nehirlerle değil dil ve davranışlarla birbirinden ayırmıştır. Çünkü dil, ister Allah tarafından aniden, isterse zaman içerisinde oluşmuş olsa

¹²⁴ Alusi, a.g.e., s.74.

¹²⁵ Salim Barakat, *Ulusal Düşünce ve Felsefi Temelleri*, Şam Üniversitesi Basımevi, Şam, 1979, s.34.

¹²⁶ Muhammad El-Mübarek, *Millet Ve Onun Seçmenleri*, Dar El-Fikir Basımevi, Şam,1989,s.89.

¹²⁷ Hatun Nureldin, *Arap Milliyetçi Hareketi Üzerine Konferanslar*, Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü, Kahire, 1968,s.203.

¹²⁸ Muhammad, a.g.e.,s.13.

bile aklı çalıştıran, onu derin etkileyen ve yönlendirendir. Dolayısıyla dil milletin atan kalbi ve ruhudur."¹²⁹

Milli dile sosyal ve felsefe bir gözle bakıldığında siyasi bir alet olduğu ortaya çıkmaktadır. Herder'in kendisi de şu neticeye varmıştır: Dil, milletin kalbi ve ruhu olduktan sonra her millet hayatına bağlanması kadar dilinde bağlanmalıdır. Bu bağlılık haktır ve görevdir. Ayrıca devlet bu hakka saygı göstermeli ve bu hakkı milletin elinden almamalıdır.¹³⁰

İmparator Joseph Haysborg, imparatorluğunun içerisinde yer alan Macar Devleti, belediyeleri ve meclislerinde Almancayı resmi dil olarak kullanmalarını emrettiği zaman, Heder bu kararı kınadığını bildirmiştir.¹³¹

Heder, düşüncelerinde milli dili korumakla yetinmiştir. Düşünceleri başka alanlara yayılım gerçekleştirmemiş olsa da, başka neticelere sebep olduğu açıkça söylenebilir. Slav devletlerinde milli çarpışmalara yol açmış ama Almanya'da bu etkiyi yaratmamış ve Alman milleti dillerini korumalarına rağmen bölünmüştür.

Satı Bey, milliyetçilikle ilgili kitaplarında Alman filozofu Fichte'nin (1762-1814) düşüncelerini, bilhassa dille ilgili olanlara çokça yer vermiş ve düşüncelere katılmıştır.¹³² Çünkü Fichte, dili insanın sosyal cihazı olduğunu ve dille milletin birbirine yapışmış iki eşdeğer olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Fichte göre, bir milleti bir araya getiren ve birbirine bağlanmasını sağlayan unsur yine dildir.¹³³ Bu görüşe katılan başka düşünürlerde bulunmaktadır. Max Nordan bu düşünürlerden biridir. Avrupa'da çok etkili olan bu fikirler, birçok devleti bölmüş, Almanları bir devlet haline gelmesinde aynı zamanda İtalyalılarında birleşmesinde büyük rol oynamıştır. Satı Bey'e göre Osmanlı ve Avusturya İmparatorlukları 'da aynı sebepten dolayı parçalanmışlardır. Çünkü Türkçe konuşmayan milletler Osmanlı'dan ve Almanca konuşamayan milletler Avusturya'dan ayrılmıştır. Bu neticelere varan Satı Bey, aynı zamanda şu soruyu ortaya atmıştır: Eğer bu netice doğru ise neden 19. Yüzyıldan önce bu değişiklikler yaşanmadı?¹³⁴ Bu soruya yine kendisi şu cevabı vermiştir:

¹²⁹ Salim Barakat, *Ulusal Düşünce ve Felsefi Temelleri*, Şam Üniversitesi Basımevi, Şam, 1979, s.36.

¹³⁰ Satı El-Husri, *Vatanseverlik ve Milliyetçilik Hakkında Görüntüleme ve Sözler*, El-Risala Basımevi, Kahire, 1983, s.104.

¹³¹ Nureldin, *a.g.e.*, s.203.

¹³² Nabi, *a.g.e.*, s.54.

¹³³ Nabi, *a.g.e.*, s.57.

¹³⁴ Süleyman Arafat Abdülaziz, *Toplumlarda Eğitim Dinamikleri*, Anglo-Mısır Kütüphanesi, Kahire, 1979, s.33.

“Eskiden hayat basitti ve millet ile hükümdarların arasında büyük mesafeler vardı. Dolayısıyla millet hükümdarla muhatap olamazdı. Bunun neticesi olarak da milletin kullandığı dil ile hükümdarların kullandıkları dilin arasındaki farklılık her hangi bir sorun yaratmamaktaydı. 19. Yüzyıldan sonra hayat değişti ve bu dil farklılığı millet ile hükümdar ve yerel dili konuşan milletler arasında sorun haline geldi. Her millet kendi dilinden olanlarla bir devlet kurmak çabasına girmiş oldu.”¹³⁵

Satı Bey, dille milletin arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde tartışmış ve konuyla alakalı birçok milletin durumunu örnek olarak göstermiştir. Bununla birlikte fikre yönelik eleştirileri de teker teker ele almış ve aşağıdaki sonuçlara varmıştır. Eleştiriler iki esasa dayandırılmaktadır. Birincisi tarihi olaylar ve ikincisi teorik gözetimler şeklindedir:

- A. Tarihi olaylara dayananların düşünce özeti şöyledir: İsviçre ve Belçika gibi bazı devletler, birçok milleti bir araya barındırmış ve dillerinin farklı olmasına rağmen ayrılmamışlardır. Aynı zamanda milleti aynı dili konuşan kuzey ve güney Amerika devletleri bölünmüşlerdir, demek ki dilin milletle ilgisi yoktur.¹³⁶
- B. Teorik gözetlemelere dayananların düşünce özeti şöyledir: İnsanda dilden daha önemli unsurlar varsa o da, duygu ve iradedir ki, bu iki unsur, milletin oluşumunu dilden daha fazla etkiler dolayısıyla dili esas değil yan etki olarak görmek gerekir.¹³⁷

Bu iki eleştiriye inceleyen Satı Bey, şu cevabı vermiştir: İsviçre’de vatandaşlar, Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşuyor olmalarına rağmen bir devlette kalıp ayrılmamışlardır.¹³⁸ Satı Bey bunun sebebini açıklarken de, İsviçre’nin coğrafyasının parçalanmasını öne sürmüştür. Aynı zamanda başka devletlerin de bölünmesi o devletlerde büyük bir sorun yaratır ve aralarındaki ilişkileri büyük bir şekilde sarsar.¹³⁹ Onun için tüm devletler İsviçre’nin bağımsız bir ülke halinde kalmasından yanadır. Aynı zamanda İsviçre’liler aralarında iyi bir sistem geliştirmiş ve kantonlara (Canton) bölünerek bir nevi bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Herkes kendi dilini konuşarak her hangi bir probleme yol açmamışlardır.¹⁴⁰ Belçika’da ise halk Wallons ve Flamand şeklinde iki millete ayrılmış. Bu milletlerin birincisi Fransız ikincisi Alman kökenine sahiptir. Bu iki millet arasında ne kadar sosyal girişimler yapılsa da Flamandların olduğu durumdan

¹³⁵ Abdullah El-Arawi, *Araplar ve Tarihsel Düşünce*, Arap Kültür Merkezi Basımevi, Beyrut, 1983,s.65.

¹³⁶ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir* ,s 101.

¹³⁷ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir* ,s 103.

¹³⁸ El-Hilal, *a.g.e.* , s.65.

¹³⁹ Alusi, *a.g.e.*,s.132.

¹⁴⁰ El-Hilal, *a.g.e.*, s.54.

yakınmaları ve tepki göstermelerine rağmen iki millet birbiri ile bütünleşmemiştir.¹⁴¹ ABD'nin durumuna gelince, İngilizce konuşmalarına rağmen İngiltere'den ayrılmıştır.

142

Satı Bey bu konuya şu cevabı vermiştir:

“ABD, Avrupa mültecilerinden oluşan bir devlettir ve ana vatanlarıyla aralarında Atlas okyanusu bulunmakta ve o zaman okyanus çok geniş bir ayırım teşkil etmekteydi. Ayrıca İngilizce tüm halkın dili değildi, ancak bu yakın tarihte gerçekleşmiştir. Çünkü mülteciler çok uzun bir zaman dilimi içinde kaynamayı sağlamışlardır. Ayrıca mülteciler birkaç ülkeden gelmişler ve benzeri görülmemiş, iki yüzyıla yakın bir sürede oluşumlarını gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla ABD'nin İngiltere'den ayrılması millet ile dilin bağlanmamasına bir işaret değildir.”¹⁴³

Latin Amerika'nın durumu ABD'nin durumundan çok farklı değildir. Çünkü ABD'de de olduğu gibi olağanüstü bir şekilde ve dünyanın her yönünden gelen milyonlarca göçmenlerden oluşmuştur. İspanya ve Portekiz'den bağımsızlıklarını kazandıktan sonra göçünü hızı daha da artmıştı.¹⁴⁴ Latin Amerika'da göçmenlerle yerlilerin karışımı ABD'de olduğundan farklı olmuştur. ABD'de Kızıl Derililer, toplumun oluşumunda herhangi bir rol oynamamıştır. Çünkü Avrupalılar ilk günden itibaren kızıl derililerle sosyal münasebetleri kesmişlerdir.¹⁴⁵ Böylece kızıl derililer azalarak belirli yerlerde azınlık olarak yaşamışlardır. Ama orta ve güney Amerika'da durum böyle olmamıştır. Çünkü göçmenlerin birçoğu serüven veya para kazanma amacıyla gelmiş ve birçoğu yerli kadınlarla evlenmişlerdir. Bu durumun neticesinde çok sayıda melez çocuklar ortaya çıkmış,¹⁴⁶ aynı zamanda çoğu kez para biriktiren bir baba, çocuklarını, yerli analarına bırakarak geri dönmüştür. Böylece bu ülkelerde yaşayan melezlerin sayısı %70'in üzerine çıkmıştır. Dolayısıyla Latin Amerika devletlerinin İspanya ve Portekiz'den ayrılmaları, aynı milletten ayrılmaları anlamına gelmemektir.¹⁴⁷

Satı Bey, yazılarında Fransız düşünürlerin, milletin tanımı ve oluşumu hakkında fikirlerini teker teker ele alarak tartışıp ve eleştirilerini bilimsel bir biçimde ortaya koymuştur. Bu fikir adamlarından Ernest Renan, Henri Hauser ve R. Jahunnet

¹⁴¹ El-Arawi, a.g.e.3,s.70.

¹⁴² El-Arawi, a.g.e., s.70.

¹⁴³ El-Husri, *Milliyetçilik Nedir?*, s 105.

¹⁴⁴ Alusi, a.g.e., s.144.

¹⁴⁵ Alusi, a.g.e., s.144.

¹⁴⁶ Ahmed Muhammad El-Assal, *İslam İktisadi Sistemi*, Wahba Basımevi, Kahire, 2013, s.25.

¹⁴⁷ El-Assal, a.g.e., s.58.

gelmektedir.¹⁴⁸ Bu düşünürlerin fikrini ele almasının nedeni, Fransız devletinin siyasi çıkarları yönünde fikirlerini üretip ve milletin oluşumunda ana unsur olan dil değil istek ve iradedir tezini savunmuşlardır. Satı Bey, bu tezi eleştirip ve çürütmeye çalışarak milletin oluşumunda ana unsurun dili olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Milletin oluşumunda dil önemli olduğu için, Arapça diline çok önem vermiştir. Bilindiği üzere Satı Bey, bir dil uzmanı veya edebiyatçı değildir. Fakat dil milletin oluşumunda temel unsur olduğu hakkında birçok araştırma yapmıştır. bu hususta şunları söylemiştir:

“Dille ilgi bazı araştırmalar yapma mecburiyetinde kaldım ve bu konu hakkında, bazen eğitimsel bazen de bilimsel sosyoloji ve milli bakımdan çok düşündüm. Bunun neticesi olarak bazı dergilerde bir takım fikir ve notlar yayımladım bazılarında anılar olarak sakladım”¹⁴⁹.

Bu araştırmaların bir kısmı (Dil ve Edebiyat hakkında görüntüleme ve sözler) kitabında yer almıştır. Arapça dilinin her Arap ülkesinde farklı bir şekilde konuşulması, bazılarında göre, bu ülkelerin birbirinden ayrı olduğunun göstergesidir. Satı Bey, bu görüşü tamamen reddetmekte ve hiçbir Arap ülkesinin dili homojen değildir ve ne kadar sınıra yaklaştıkça diğer ülkenin diline o kadar yaklaşmaktadır.¹⁵⁰ Dolayısıyla Arap ülkelerinin birleşmesi gerekmektedir. Çünkü diğer ülke yapılarının dışında Arap ülkelerinde yaşayan tüm insanları Arap'tır ve aynı dili konuşmaktadır.¹⁵¹

2.1.2. Milliyetçilik ve Ekonomik Çıkarlar

Birçok yazar ve düşünür, sosyal ve siyasi yaşamı harekete geçiren ve yönlendiren güçlerin en önemli olanı ekonomi çıkarlarıdır fikrini savunmuş ve onlara göre ortak ekonomi yaşam olmadan bir millet olunamamaktadır.¹⁵² Satı Bey, bu fikre şiddetle karşı çıkarak şu yanıtı vermektedir:

“Ekonomi faktörler insan ve toplumun yaşamında büyük rolü olmakla beraber, milletin oluşumunda, temel bir unsur değildir. Çünkü ekonomi ne kadar yaklaşımcı bir unsur olsa da, aynı zamanda başkaları için anlaşmazlık ve ayrımcı bir unsur olabilmektedir. Genel olarak ekonomik çıkar değişkendir ve insana göre, insanların çıkara olan bakışına göre ve zamana göre değişmektedir. Dolayısıyla aceleci ve yakın görüşlü bir insan yakın ve küçük

¹⁴⁸ Nureldin, a.g.e. ,s.66.

¹⁴⁹ Satı El-Husri, *Dil ve Edebiyat Hakkında Görüntüleme ve Sözler*, Dar El- ilim Basımevi,Beyrut,1958, s.119.

¹⁵⁰ Shiffer Bred, *Ulusal Görüş ve Analiz*, Dar El-Hayat Basımevi, Beyrut,1966,s.122.

¹⁵¹ Bred, a.g.e., s.123.

¹⁵² El-Arawi, a.g.e.,s.76.

olan bir çıkar için uzak ve büyük olan bir çıkarı kaçırmış olmaktadır. Uzak görüşlü insan ise yakın bir çıkarı kenara itip uzaktaki çıkarı beklemeye koyulmaktadır. Buna ilaveten ekonomik çıkar, bir bölge ile diğer bir bölge, bir topluluk ile diğer bir topluluk ve bir ülke ile diğer bir ülke arasında farklılık göstermektedir. Örneğin bir çiftçinin çıkarı bir sanayicinin ve ticari bir memleketin çıkarı, zirai bir memleketin çıkarından farklıdır. Bu nedenlerden dolayı iktisadi çıkarların milletin oluşumundan önemli bir unsur olduğu akıl ve mantıkla bağdaşmamaktadır.”¹⁵³

Satı Bey, bu görüşü ispatlamak için iktisadi çıkarlar konusunda insanların nasıl yanlış yargıladığıyla ilgili bazı örnekler vermektedir:

“Floton buhar gücüyle çalışan tekneyi yaptığı zaman, tekneçilerin tepkisini öğrenmiş ve yaptığı tekneyi parçalamışlardır. Çünkü onlara göre zararlı bir buluştur ve yayıldığı zaman maddi Zaralara yol açacaktır. Kendi adını taşıyan mekanik tekstil aletini bulunduğu zaman aynı tepkilere maruz kalmıştır. Kusuru ile metrovişte arasında demir yolları döşendiğinde Balkan ülkelerin bazı kentlerinde insanlar isyan etmiş, onlara göre demir yollarının yakınlarından geçmesi, ürün fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca tarihin yaprakları arasında birçok hükümet, iktisadi çıkarlar yüzünden zor durumda kaldıklarını görmek mümkündür. Örneğin ABD'nin oluşumunda bazı aileler iktisadi çıkarlarındaki uyumsuzluk yüzünden ciddi sorunlar ortaya çıkmış ve bu sorunların çözümü için büyük çabalar sarf edilmiştir. Aynı sorunlar Almanya ve bazı diğer ülkelerde yaşanılmıştır.”¹⁵⁴

Buna ilaveten iktisadi ve maddi çıkarlar insanın yaşamında her şey değildir. Çünkü insanın yaşamında duygu ve fikir unsurlarının iktisadi faktörünü etkileyecek kadar rolü büyüktür. Bunun ispatını, yeni keşifler ve icatların tarihinde görmek mümkündür. Büyük iktisadi sonuçları sağlayan keşifler maddi çıkarları düşünmeden, teorik çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Çünkü genel olarak araştırmacılar bilim sevgisiyle ve hiçbir maddi çıkar düşünmeden çalışmalarını sürdürmüşlerdir.¹⁵⁵ Bilinmeye değer ki milli ve vatani duygular, maddi çıkarlara değil insanın vicdan ve duygularına bağlıdır. Bu bağlılık çocukların annelerine ve annelerin çocuklarına olan sevgi ve bağlılığına benzemektedir. Konuyla ilgili Satı Bey'in görüşü şu şekildedir:

“İktisadi çıkarlar milliyetçiliğe en uzak ve hükümetlerin egemenliğine en yakın olan faktörlerden biridir. Çünkü bir devlet diğer bir devleti ihtilal ettiği zaman ilk önce iktisadını kontrol altına alır dolayısıyla ihtilale uğrayan milletler uzun bir süre dillerini koruyabilirler ama iktisatlarını koruyamazlar. İhtilalciler ve sömürgeciler özel durumlar hariç o milletin ne dilini ve nede anılarını yok edemezler ama ilk olarak, iktisatlarını kontrolleri altına

¹⁵³ Satı El-Husri, *Milliyetçilik Nedir*, s.114 .

¹⁵⁴ Muhammad Harp, *Tarih ve Medeniyette Osmanlılar*, Dar El-Kalem Basımevi, Şam, 1988, s.88.

¹⁵⁵ Farah Muhammad Said, *Ulusal Kimlik*, Bilgi Basımevi, İskenderiye, 2007, s.33.

*alabilirler. Bu gerçek tek başına iktisadi çıkarların milletin oluşumunda önemli bir faktör olma teorisini yıkmaya yetiyor”.*¹⁵⁶

Satı Bey, eserlerinde bu gerçeği daha da aydınlığı kavuşturmak amacıyla iktisadi çıkarların, milliyetçiliğe bağlayan teorileri teker teker ele alarak eleştirilerini ortaya koymuştur. Bu teorilerin başında “Stalin’a ait olan milliyetçilik ve iktisadi yaşam ve Marksistlerin milliyetçilik ve sermayecilik teorileri gelmektedir.”¹⁵⁷ Tüm bu tartışmaların neticesi olarak iktisadi çıkarların milletin oluşumunda herhangi bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur.

2.1.3. Milliyetçilik ve Din

Avrupa da milli hareketler genel olarak din veya mezhebe bağlı olmamıştır. Örneğin Almanya’nın birleşmesinde Bavaria gibi Katolik ülkeler Prusya gibi Protestan ülkeler, mezhebe bakmaksızın birleşmişlerdir.¹⁵⁸ İtalya’nın birleşmesi ise yıllar boyu uzanıp ve her ikisi Katolik olan İtalyanlar ve Avusturyalılar arasındaki kanlı savaşlara yol açmıştır. Ayrıca Yugoslavya’daki milli hareketler, Ortodoks olan Sırlar ile Katolik olan Hırvatları ve Müslüman olan Boşnakları birleştirmiştir.¹⁵⁹

Aynı zamanda bunları Bulgarlar, Sırlar ve Yunanlar aynı mezhepte olmalarına rağmen Makedonya’da savaşmışlardır. Macaristan’ın Avusturya’dan Norveç’in İsveç’ten ayrılmalarını din veya mezhep önleyememiştir.¹⁶⁰ Yine de din Müslümanlarla Hıristiyanların Osmanlı devletinden ayrılan Arnavutluk’ta birleşmelerini önleyememiştir. Bu örneklerden görülüyor ki milli birlikler din ve mezheple ilgili değildir. Çünkü ne dinin birliği milli ayrılmaları ne de dinin farklılığı milli birliği önleyememiştir. Demek ki, din birliği başka milli birlik başkadır.¹⁶¹ Halbu ki bu söz ancak Hıristiyanlığın ilk çağında uygulanmış ve Sezer’inkiler ile Allah’inkiler birbirine karışarak anlaşmazlıklara yol açılmıştır. Bugün uygulanan din ile devlet ayrımı ancak uzun çekişmelerden, kanlı olaylardan, fikir ve sosyal gelişmelerden sonra sağlanmıştır.

¹⁵⁶ El-Husri, *Milliyetçilik nedir?*, a.g.e.,s.118.

¹⁵⁷ Said, a.g.e.,s.34.

¹⁵⁸ Muhammad El-Gazali, *Arap Milliyetçiliğinin Gerçekliği ve Arap Baası Efsanesi*, Dar El-Bayan Kitapevi, Kuveyt, 1987,s.66.

¹⁵⁹ El-Assal, a.g.e., s.45.

¹⁶⁰ El-Assal, a.g.e., s.76.

¹⁶¹ El-Assal, a.g.e., s.78.

Onun için milliyetçilik, din ve mezhepten ayrı olmanın Hıristiyan dininin tabiatına bağlı olduğunu düşünenler, tamamen yanlış düşünmüşlerdir. Satı Bey, aşağıdaki açıklamayla bu gerçeği ispatlamaya çalışmıştır:

*“Papalık, Roma İmparatorluğunun başkenti olan Roma’da yapılandı ve orada gelişti. Kiliselerde, imparatorluğun teşkilatına benzer bir şekilde düzenlendi ülkeyi piskoposluklara, piskoposlukları bir alt piskoposluklara ve onları da koranihlere bölerek her birinin başına özel rütbeli bir ruhi başkan getirmiştir. Bu başkanlığa idari ve askeri sistemde olduğu gibi bir dizi rütbe bağlatılmıştır. Böylece devlete paralel olarak bir dini tanzimat oluşmuştur. Bu iki güç zaman zaman anlaşmıştır. Çoğu kez de devleti kendi egemenliği altına almak amacıyla devletin işine karışan din adamı ve bunun ters haletleri de olunca iki güç arasında anlaşmazlıklar da meydana gelmiştir. Bu anlaşmazlıklar bazen uzun yıllar sürmüş özellikle Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra ve çarpışmalar sonucu din adamları bu ülkeler de hâkimiyeti ele alarak her iki güce hâkim olmuş ve bağımsız piskoposluklar inşa etmişler ve krallar ve pernesler gibi hüküm sürmüşlerdir. Bazen papalar devletin tümüne hâkimiyet sağlamış ve papalık devleti kurmuşlardır. 19. Yüzyılın siyasi tarihinde kilisenin problemleri ve onların devlet ile yaptıkları anlaşmalar ve bu amaçla çıkan konular geniş bir yer almıştır. Bugün ne kadar kilisenin rolü azalmış ve Vatikan’ın duvarları arasında sıkışmış ise, yine de ona bir devlet gibi bakılmakta ve diğer devletlerin (Hıristiyan olan ve olmayan) diplomatik geleneklerini yerine getirmektedir”.*¹⁶²

Hıristiyanlık, diğer dinler gibi çeşitli mezheplere ayrılarak ve buna bağlı olarak çok çekişmelere sebep olmuştur. Bu mezhepsel çakışmalar sadece diyanet çemberi içinde kalmamış, sosyal ve hükümet meselelerine de girmiştir.¹⁶³ Sonuç olarak çeşitli siyasi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

Bilinmektedir ki, Roma İmparatorluğu, Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ayrılmış ve bu siyasi ayrılık bir mezhep ayrılığına dönüşmüştür. Öyle ki, Ortodoks olan doğu imparatorluk Papa’yı tanımamış, Katolik olan batı imparatorluk ise Papa’nın hükmü altında kalmıştır. Bu siyasi ve dini ayrılığın neticesi olarak doğu imparatorluk Ortodoks kilisesi ile olan anlaşmasına uyarak Yunancayı benimsemiş ve onu din, devlet ve idare dili olarak kabul etmiştir.¹⁶⁴ Hâkim olduğu tüm ülkelerde bu uygulamayı yürütmüş, batı imparatorluk ise Katolik kilisesi ve Papa ile anlaşmasına göre Latinceyi benimsemiş ve kendi ülkelerine yaymıştır. Bu uygulamayı bu durum tabii olarak ciddi bir sosyal ve milli soruna sebep olmuştur.

Batı imparatorluk yıkılıp yok olduktan sonra Papalık yıkılan devletlerin yerini almaya çalışmış ve tüm Batı Avrupa’yı Katolik bayrağı ve Latin dili altında birleştirmeye

¹⁶² El-Husri, *Vatanseverlik ve Milliyetçilik Hakkında Görüntüleme ve Sözler*, s.144.

¹⁶³ El-Assal, a.g.e., s.78.

¹⁶⁴ Yusuf Al-Kardavi, *İslam Ve Laiklik Yüz Yüze*, Dar El-Sahva Basımevi, Kahire, 1988, s.98.

kalkmıştır. Fakat bu uğraşı bir netice getirmemiş ve Protestan mezhebinin çıkışıyla bu hedef tamamen yok olmuştur. Çünkü Martin Luther'in yandaşları, sadece Papalık üzerine değil tüm kilise teşkilatına karşı bir devrim gerçekleştirmişlerdir. Bu durum ciddi bir sosyopolitik sorunlara yol açmıştır. Yeni mezhebin öncüleri her Hıristiyan Allah'a yalnız başına dua etmeli ve Allah'tan her hangi bir din adamı aracılığı olmadan af dilemelidir görüşü ile hareket etmiştir.¹⁶⁵

Hal böyle olunca İncil'in Avrupa'da birçok dile çevrilmesi gereği doğmuş aynı zamanda insanların okuma öğrenmelerine ihtiyaç duyulmuştur. Yeni mezhebin liderleri hemen İncil'in Avrupa dillerine çevrilmesine başlamış bunun neticesinde çevrilen diller gelişmiş ve ün kazanmıştır.¹⁶⁶ Onun içindir ki bazı araştırmacılar Protestanlığın çıkışı Avrupa ülkelerinde milli hareketlerin başlangıç noktası olarak görmüştür.¹⁶⁷ Çünkü yeni mezhep dilleri Latin dilinin ve milletleri papalık egemenliğinden kurtarmıştır. Böylelikle Fichte din ıslahı hareketinin milli meselelere bağlayan ilk düşünür olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu'nda ise Yunanca yayılarak din, devlet ve kültür dili haline gelmiştir. Aynı zamanda Yunan din adamları tüm Ortodoks kiliselerinde egemenliklerini sağlamıştır. Bu egemenlik Bizans İmparatorluğunun yıkılışına ve Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girene kadar sürmüştür.¹⁶⁸ Balkan ülkelerindeki milli hareketler, Ortodoks kiliselerini Yunan din adamları egemenliğinden ve dillerini Yunan dilinden kurtarmıştır.

Görülüyor ki, tüm Hıristiyan ülkelerinde milli hareketler din adamlarının egemenliğinden ve getirdikleri dilden kurtulmayı gerektirmiştir. Milletlerin kuruluşunda dilin rolü büyük olduğundan, dili etkilediği için dininde milletler üzerinde rolü büyük olmuştur. Avrupa'da Latincenin yayılması Romalıların savaşları ile değil Katolik kiliselerin etkisiyle sağlanmıştır ve şimdi dünyada hiçbir milletin bu dili konuşmamasıyla beraber, dini ayinler bu dille yapılmaktadır.¹⁶⁹ Oysaki Protestan mezhebi Latincenin egemenliğine son vermiş ve milli dilleri gelişmesini sağlamıştır. Çünkü onları din ve ibadet dili olarak kabul etmiş ve böylece milli dil, bilim ve edebiyat dili olmuştur. Din ve mezhep birliği hâkim olan devletin milleti bir bütün olarak tutmasında kolaylık sağlamıştır. Bu kolaylık dini ve mezhebi farklı olan milletler için söylenemez örneğin

¹⁶⁵ El-Husri, *Vatanseverlik ve Milliyetçilik Hakkında Görüntüleme ve Sözler*, s.146.

¹⁶⁶ El-Kardavi, *a.g.e.*,s.98.

¹⁶⁷ Satı El-Husri, *Yakın Geçmişten Yapraklar*, Arap Birliği Araştırma Merkezi, Beyrut, 1985,s.76.

¹⁶⁸ Al-Kardavi, *a.g.e.*,s.101.

¹⁶⁹ Satı El-Husri, *Yakın Geçmişten Yapraklar*, s. 79.

Almanya'ya göç eden Fransızlar mezhep birliğinden doğan bir uyum içinde yaşamışlar ve Almanlaşmışlardır, ama mezhepleri farklı olan İrlandalılar ve İngilizler bu uyumu sağlamamışlardır. Aynı konu Rusya içinde geçerli olmuştur. Hıristiyan olan milletler kolay bir şekilde Ruslaşmış, Müslüman olanlar ise hep Ruslara karşı çıkmışlardır. Özet olarak Avrupa'da din ve mezhep milli dili etkilediği için milli hareketlerinden dolayı bir şekilde etkilemiş ama hiçbir zaman esas bir etken olmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ VE SATI BEY

3.1. ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

Uruba, Arap milletinin bir olduğunu müşterek dil, kültür, tarih ve coğrafyalarının bulunduğu,¹⁷⁰ Arapların yüceltilmesini ve birleşik bir devletin kan, dil ve tarih temelinde kurulmasını ve onu dinle değiştirmeyi isteyen fanatik bir siyasi ve ideolojik harekettir. Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçi düşüncenin etkisiyle ortaya çıkmıştır.¹⁷¹ 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, Şam ve Beyrut'ta ulusal düşüncenin başlangıcı ortaya çıkmıştır. 1912 yılında Paris'te düzenlenen ilk Arap Konferansı'nda düşünce yapısı oluşturulmuştur.

Uruba'nın diğer bir ismi Arap Tecrübesi'dir. Bazı Arap düşünürlerin son iki binyılda farklı ülkelerde meydana getirdikleri görüş ve harekettir. Siyasi ve askeri yeniliğin altından kalkmak, iki bin senelik uykudan uyanmak için ve yeniden Arapları tek devlet altında din olgusu olmadan toplamayı amaçlamışlardır.¹⁷² Arap Tecrübesi Osmanlı Devleti'nden sonra ortaya çıkmış, "Biz kimiz? Osmanlı mı? Arap mı? Müslüman mı?" sorularına cevap aramıştır.

Arap Tecrübesi her Arap ülkesinin başka bayrağı olması konusunun, her devletin farklı bir bayrağı olması tek devletten uzaklaşmak olduğunu ve diğer ülkelerin Arap yapılarına karışabilme hakkının ortaya çıkacağı görüşünü savunmuşlardır.¹⁷³ Zorluklardan kurtulmanın tek yolunun Arap milliyetçiliği olduğunu savunmaktadırlar.

Michel Aflaq Arap milliyetçiliğini, fikirlerin, politik eğilimlerin ve duyguların bir karışımı¹⁷⁴ olarak tarif etmektedir. Arap Baas Partisi ise "Arapçılık bir gerçektir onu farz etmek için savaşmaya gerek yoktur"¹⁷⁵ sloganı ile hareket etmektedir. Arap milliyetçiliği

¹⁷⁰ Muhammad El-Kawli, *Osmanlı'dan Arapçılığa*, Lübnan Basımevi, Beyrut,1999, s.101.

¹⁷¹ İshak Ferhan, *Eğitim Programlarının İslami Oluşumuna Doğru*, İslami Araştırma Derneği, Amman, 1996,s.44.

¹⁷² Satı-El-Husri, *Milliyetçiliğin Eğitim Fikirlerine Etkisi*, Basra Basımevi, Basra, 1987,s.106.

¹⁷³ İshak Ferhan, *a.g.e.*,s.44.

¹⁷⁴ Muhammad Mübarek, *Millet Ve Onun Bileşenleri*, Dar El- Fikir Basımevi, Şam,1979, s.56.

¹⁷⁵ Satı El-Husri, *Eğitimin Gelişimi Ve Arkeolojik Zenginliklerin Korunması Arasında*, Dar El-İlim Basımevi, Beyrut,1986,s.99.

davasının birçok fikir adamı Marksizm'in fikrine cephe almaktadır. Marksizm küreselleşmenin insan davranışlarında olumsuzluk arz etmediğini savunmaktadır. Fakat Arapçılık akımı bu görüşe karşı çıkarak küreselleşmenin insanın kimliğini kaybettirdiğini ve onu boş bir alanda yok ettiğini¹⁷⁶ ifade etmektedir. Arap Tecrübesi'nin kurucularına göre, "Arap Tecrübesi Arap insanın kimliğini ve onun dünyada teslim olma tehlikesinden korur, çevresel faktörlere ve yerel sosyal koşullara ve ayrıca tüm yaşam atmosferinden ve bir darbe riskinden de uzak tutar."¹⁷⁷

Tarihsel diziye göre Arapçılık yönelimli en önemli dernekler şu şekildedir:

-Suriye Topluluğu: 1847'de Şam'da Boutros al-Bustani ve Nassif Yazigi'nin de aralarında bulunduğu Hıristiyan bir topluluktur.

-Beyrut'taki Suriyeli Cemiyet: 1868'de Salim Al Bustani ve Munif Khoury de aralarında bulunduğu Hıristiyan bir topluluktur.

-Arap Gizli Toplumu: 1875'te ortaya çıkmıştır. Şam, Trablus ve Saida'da şubeleri bulunmaktadır.

-Arap Ulusunun Hakları Derneği: 1881'de kurulmuştur. Müslüman ve Hıristiyan birliğini hedeflemiştir.

-Arap Dünyası Derneği: 1905'te Paris'te Khair Allah Khair Allah tarafından kurulmuştur. 2018 yılında Arap Ulusal Hareketi başlıklı ilk ulusal kitabı yayınlanmıştır.

-El-Qahtaniya Derneği: 1909 yılında kurucuları Halil Hamada Al-Masri'nin bulunduğu gizli bir topluluktur.

-Arap Kızlar Derneği: Paris'te 1911'de Mohammed Baalbaki'nin de aralarında bulunduğu Arap öğrenciler tarafından kurulmuştur.

-Arap Parlamento Bloğu: 1911'de kurulmuştur.

-Parti Desantralizasyon: 1912'de kurulmuştur.

-Reformcu Topluluklar: Beyrut, Şam, Halep, Bağdat, Basra ve Musul'da gerçekleşen, 1912 sonlarında oluşturan topluluktur.

-Paris'teki Arap Konferansı: 1912'de bazı Arap öğrenciler tarafından kurulmuştur.

-Antlaşma: 1912, Osmanlı ordusundan Arap subayları tarafından kurulan gizli bir topluluktur.

¹⁷⁶ Muhammad Başır Muhammad, *Milliyetçiliğin Etkisi Satı Bey*, Um El-kura Basımevi, Riyad ,2014,s.33.

¹⁷⁷ El-Kawli, *a.g.e.*, s.101.

-Yeşil Bayrak Cemiyeti: 1913'te Dr. Fayek Shaker ve birçok önemli kişi tarafından kurulmuştur.

-Bilim Derneği: 1914'te Musul'da ortaya çıktı.¹⁷⁸

İlk yıllarda Arap milliyetçiliğine yönelik çağrılar sadece gayrimüslim azınlıklarla ve ideolojisinden etkilenen kişilerden meydana geldiği için az bir sayıyı ifade etmekteydi. Fakat fikir Mısır başkanı Cemal Abdul Nasır'ın çağrısından sonra büyük alanlara yayılmaya başlamıştır. Artık bir devlet bu işe el koymuş, bütün medya bu görüşten bahsetmeye ve görüşü savunmaya başlamıştır.¹⁷⁹

Arap Milliyetçi düşüncenin temeli kan ve akrabalık bağına dayanmaktadır. Dini yakınlığı ise yok saymaktadır. Birçok Arap milliyetçi yazar bu fikri kabul etmektedir. Onlara göre din Arap milletini bölüp zayıf kılmaktadır. Zira Araplarda Müslüman olmayan kavimler de bulunmaktadır. Bu yüzden Arap milletini tek bir unsur yapmak için dil ve ırk daha kadirdir. Arap milliyetçiliğinin temel fikri İslam dinini Arapların sahasından kaldırmaktır. Zira din cahiliye zamanına dönmek dönmeyi ifade ettiğini savunmaktadırlar.¹⁸⁰

İbin Baz Hazretleri (Dini önder), Arap milliyetçiliğini şu sözlerle anlatmaktadır: *“O cahiliyeye davettir, ateistliğe davettir, hedefi İslam hüküm ve öğretimlerini yok etmektir.”*¹⁸¹ *Onu Hristiyan Avrupa icat etti. İslam dini ile savaşıp kendi evinde bitirmek için ve ne yazık birçok cahil bu Avrupa oyununa kul olup dini olmayanları sevindirdi.”*¹⁸²

Abu Albarakat Al-Emedi Hazretleri Arap Milliyetçiliği hakkında şunları söylemektedir: *“O batıl, yanlış, zahir kurnaz ve büyük cehalettir.”*¹⁸³ Arap milliyetçiliğini destekleyen yazar ve fikir insanları ise: *“Arap milliyetçiliğinin temeli kan, dil, tarih, yer ve ortak umutlardır.”*¹⁸⁴ şeklinde açıklamaktadır. Araplar tek millettir ve ülkelerinin sınırları yoktur. Zira sınırları Arapları ayırmak için Avrupa kurmuştur. Arapları birleştirmek için hareket sınırları kaldırmak gereklidir.

Arap milliyetçiliğinin tek sloganı *“Din Allahındır, vatansa herkesin.”*¹⁸⁵ Bu sloganın hedefi İslam dinini Müslümanların hayatından alarak, vatan kardşeliğini din

¹⁷⁸ Muhammad, 2014, s.47.

¹⁷⁹ Al-Said Tesen, Arap Ulusal Düşüncesinin İçeriğinin Analizi, Dar El-İlim Basımevi, Beyrut, 1986, s.43.

¹⁸⁰ Hans Kohn, *Milliyetçilik Asrı*, Yüksek Öğretim Bakanlığı, Kahire, 1964, s.89.

¹⁸¹ Satı El-Husri, *Eğitimin Gelişimi ve Arkeolojik Zenginliklerin Korunması Arasında*, s.99.

¹⁸² Ali El-Yakubi, “Ulusal Faktörler”, Ürdün Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ürdün, 2010, s.66.

¹⁸³ El-Kawli, *a.g.e.*, s.101.

¹⁸⁴ El-Kayali, *a.g.e.*, s.98.

¹⁸⁵ El-Yakubi, *a.g.e.*, s.56.

kardeşliğinden daha üstün kılmaktır. Ayrıca, bu fikir Arap milletinin içinde yaşayan Arap olmayan azınlıklarında hakkını gözetmektedir. Zira azınlıklar tek bir Arap devleti kurma fikrine karşı çıkmaktadır. Arap milliyetçiliğini destekleyen cemiyetler “Her asrın bir mucizesi varsa Arap milliyetçiliği bu asrın mucizesidir”¹⁸⁶ sloganı ile kendilerini üstün tutmaktadırlar.¹⁸⁷

Abu Albarakat AL-Emediye göre: “Avrupa’da çıkan milliyetçilik davası, İtalya ve Almanya gibi bazı devletler onun üzerine kurulması milletçiliğin kirli yüzünü göstermiştir. Zira Avrupa devletleri bu fikri İslam coğrafyasını parçalama için getirmişlerdir.¹⁸⁸ Araplar arasında bu fikri yaymaya çalışılmıştır, Arapların dini inançlarını bitirip onları diğer Müslüman kavimlerle husumete düşürüp zayıflatmak için kullanmışlardır. Milliyetçilik davası Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaya çıkmıştır. İsyancılar başta Şam ve Lübnan’da yaşayan bazı Hristiyan cemiyetler üstelenmiştir ve bu dava Arapları Müslüman Osmanlı’dan koparmak için kullanılmıştır. Bu dava Araplara onların Müslüman olmayan taraflarını göstermiştir. Arap milliyetçilik fikrini taşıyan çok Arap düşünür bulunmakta ve birçok parti yer almaktadır. Bunların en önde geleni Tunus’ta Popüler Partisi, Baas Partisi her iki kısmı ile Irak ve Suriye ve Mısır’da nazarinlerdir. Şeyh Abdul rahman al-han Tefsir el-Kuran kitabında “Arap milliyetçiliği İslam’a karşıdır.”¹⁸⁹

3.2. SATI BEY’DE ARAPÇILIK İMAN VE İLKE

“Ne Tuhafız

İngilizlere karşı başkaldırdık...

Fransızlara karşı başkaldırdık...

Bizi köleleştirme ve sömürmeye çalışanlara başkaldırdık...

Kızıl başkaldırmalarımızı kaç kez tekrarladık ve beyaz başkaldırmalarımız uzun seneler devam etti...

Bu yolda çeşitli işkencelere maruz kaldık, büyük hasarlara uğradık ve çok sayıda can kaybımız oldu...

Ama...

Bunlardan kurtardığımızda, devletimizi parçalayarak çizdikleri sınırları mukaddes görüp koruduk ve unuttuk ki bu sınırlar üzerimize farz olan hücre hapsi veya zorunlu ikametdir.”¹⁹⁰

¹⁸⁶ Bertrand Dojo Vinel, *Modern Devletin Başlangıcı ve On dokuzuncu Yüzyılda Siyasi Düşünce Tarihi*, Kültür Bakanlığı ve Ulusal Rehberlik, Şam, 1987,s.50.

¹⁸⁷ Halim Barakat, *Çağdaş Arap Topluluğu*, Wehde El-Arabiye Basımevi, Beyrut, 1985,s.87.

¹⁸⁸ Ali Bin Burhan El-Din El-Halabi, *İnsanların Gözleri Sadık insanın Hikayesinde*, Maktaba El-İslamiye basımevi,1991, s.21.

¹⁸⁹ Halim Barakat, *Çağdaş Arap Topluluğu*, Wehde El-Arabiye Basımevi, Beyrut, 1985,s.89.

¹⁹⁰ Satı El-Husri, *Önce Arapçılık*, Dar al- ilim lmalayeen, Beyrut,1963,s.5.

Satı Bey Arap Birliği için ömür boyu mücadele vererek bu davaya çabasını ve nefesini adanmış, kalemini de bu davanın uğrunda seferber etmiş önemli bir insandır.¹⁹¹ Davası için tüm emeğini ortaya koymuştur. 1945 yılında konuyla ilgili şu beyanda bulunmuştur:

*“Bendeniz o kimselerdenim ki Arap Birliğine en içtenliğimle inanmış, hem de bu yol uğrunda yılmadın çekinmeden devamlı çalışmalarımın bir istek olduğunu her zaman dile getirenlerdenim. Benim inancıma göre, Arap halkının varlığını korumak için, Arap Birliği zaruretler, çünkü bu istek uzun bir tarihe sahip olan Arap milleti için çok normal bir istektir ve bu istek ister erken ister geç bir gün gerçekleşmesinde hiçte şüphem yoktur. Ama şunu ifade etmek isterim ki acaba benim o günleri görmem için kalan ömrüm yeter mi? Ama yemin ederim eğer ömrüm vefa kaldıysa ve Arap Birliği gerçekleştiyse kendimi herkesten fazla mutlu bir insan sayar ve tür yorgunluklarımı, acılarımı unuttur ve yaşamı vicdan rahatlığıyla terk edip giderim”.*¹⁹²

Satı Bey Arap birliğini göremeden vefat etmiştir. O, yaşam boyu Arap milliyetçiliğinin tüm Arap âlemine yayılmasını amaçlamıştır. Arap milliyetçiliğinin oluşması ve bütünlüğe kavuşulması için hareket etmiştir.¹⁹³ Arap milliyetçiliği bugün resmi istek olarak birçok Arap devletlerinin en büyük beklentisi haline gelmiş bulunmaktadır. Satı Bey ömrü boyu Araplara milli şuuru aşilayarak büyük mücadele vermiştir. Arap ülkelerinde Arap milliyetçiliğini beyinlere ulaştırmakta büyük çaba harcamış ve bu fikri tarihleştirmiş ve belgeletirmiştir. Satı Bey her zaman Araplardan bu fikre karşı çıkanlara karşı durup Arapları birlik için çağrıda bulunmuştur.¹⁹⁴

Uğrunda mücadele verdiği fikrinden dolayı birçok baskıya maruz kalmış ama iman ettiği ve uğrunda çaba sarf ettiği mücadelesine inanarak pes etmemiştir. Irak'ta kültür düşmanı ve İngilizce eğitimine, Fransız kültürüne karşı olarak birçok defa suçlanmıştır.¹⁹⁵ Fakat hiçbir zaman yabancı kültürüne düşmanca tavırlar sergilememiş, tam tersine Arapların eğitimlerini genişletmek için batı kültüründen istifade etmelerini tavsiye etmiştir. Kültür emperyalizmine karşı çıkararak, kültür emperyalizmi siyasi emperyalizmden ayırmayarak bir sömürge şekli olarak kabul etmiştir. Bu tepkilerle beraber Satı Bey'in Irak nüfus cüzdanı elinden alınıp ülkeden çıkarılmıştır. Bütün bu olumsuzluklar onu etkilememiş aksine, savunduğu fikir için kendi ilkesine daha da bağlı

¹⁹¹ Ferit, a.g.e.,s.34.

¹⁹² El-Husri, *Önce Arapçılık*,s.22.

¹⁹³ El-Kayali, a.g.e., s.98.

¹⁹⁴ El-Kayali, a.g.e., s.24.

¹⁹⁵ Albert El-Hurani, *Arap Fikri Dirilişi*, Dar El-Nahar Basımevi, Beyrut, 1987, s.66.

kılmıştır. Satı Bey'in görüşüne göre Arap birliğinin temel taşı bu davaya inananların atacaktır, o beklenen günler ne zaman gelirse, genel birlik mutlaka gerçekleşecektir. Satı Bey'in fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Benden her zaman şunu soruyorlar Arap Birliğinin gerçekleşmesi için ne gibi yollara gidilmesi gerek? Ben ise onlara devamlı şunu söylüyorum: Benim inancıma göre Arap Birliğinin gerçekleşmesi için ilk önce Arap milleti arasında milli şuurun uyanması ve millet arasında bu inancı pekiştirmelidir. Eğer bu bilinç tam bir şekilde uyanırsa ve bu inanç insan kafasında tam bir şekilde kazılırsa Arap Birliği için vesileler meydana gelir ve yollar açık kalır, hem de engeller aşılar ve tüm zahmetler kolaycasına çözülür. Ama bunun aksine Arap Birliğine inanç zayıflarsa, çalışmalar engeller önünde ezilirse o zaman çabalar boşa çıkar azimetler en küçük bir şoka karşı yok olur ve en küçük problemler önünde erir gider”.*¹⁹⁶

Satı Bey'e göre Arap birliğinin gerçekleşmesi için ilk önce inanç gerekmektedir. İnanç gerçekleşmediğinde bu çabalar boş bir hayal olacaktır.¹⁹⁷ Birlik için, inananlar davaya gerçek bir şekilde imanları sarılmalıdırlar. Çünkü Araplar için birlik zaruret olarak tek kurtuluş yoludur. Arapların geleceklerini kurmak için mutlaka birliğe ihtiyaçları vardır. Buda sabır, iş ve mücadele istemektedir. Çünkü bu yol kolay bir yol değildir.¹⁹⁸

Satı Bey 1959 Mart ayında Kuveyt'te çıkan El- Arabi dergisinde şunları söylemiştir:

*“Herkes şuna inanmalıdır ki Arap yurdu ve Arap varlığı Atlas okyanusundan başlayarak Arap Körfezi ve Zagros dağlarına kadar uzanır ve Arapça konuşan tüm ülkeleri kapsar. Ama bu bölgelerin arasında kurulan başka küçük devletler varsa onlar sömürge devletlerin kesip biçtiği ve çıkarıcı anlaşmalarla ortaya attıkları ve kurdukları oyunlardır.”*¹⁹⁹

Satı Bey her zaman yazılarında şu sözleri dile getirirdi:

*“Bizler ne kadar acayip bir milletiz! İngilizlere karşı ayaklandık. Fransızlara karşı ayaklandık. Kaç defa kanlı devrimler yaptık. Kaç defa beyaz devrimlerle karşılaştık. Buna ilaveten her türlü işkenceler gördük ve her türlü hasretlere uğradık ve bu uğurda ne kadar kurbanlar verdik Onların elinden kurtulduktan sonra artık bu defa onların çizdikleri sınırları mukaddes gördük: Oysaki onlar o sınırlar içinde milleti zorunlu hapse mahkûm etmişlerdir.”*²⁰⁰

¹⁹⁶ El-Husri, *Önce Arapçılık*, s.22.

¹⁹⁷ Horace Davies, *Çağdaş Bilimsel Teoriye Yönelik Milliyetçilik*, Beyrut Arap Araştırma Vakfı, Beyrut, 1986,s.106.

¹⁹⁸ Davies, *a.g.e.*, s.51.

¹⁹⁹ Ahmet Zeki, “Satı El- Husri”, *Mekke Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi (MÜFEFD)*, 1979,c.5,s.2,s.56.

²⁰⁰ Satı El-Husri, *Arapçılığı Savunmak*, Dar El- ilim Basımevi, Beyrut, 1965,s. 67.

Satı Bey Arap milleti için gerçekleri bilinmesi, Arap Birliğine inancın bir parçasıdır. Bu bilinç Arap Birliğine inanç etmenin bir yoludur. Aynı zamanda inançla bilinç karşılaştırmasında ikisi de birbirinden ayrılmadığını ve aralarında güçlü bir irtibat olduğundan dolayı öncelik konusunun çok ehemmiyeti kalmadığını belirtmektedir. Milli inanç konusu tüm anlamıyla yeni bir devirdir. Hala yeterli derecede yayılmadığı için insanların gönlünde tam anlamıyla yer edindiği söylenemez. Satı Bey gençlere hitaben “Rünkü nesil benim gibi ihtiyarlar, yaşlılar neslidir bu nesil çoğu zaman değişik akımlar içinde bulurdu kendini ve bu akımların etkisiyle sağa sola çalkalanır.” demiştir.²⁰¹

Bazı akımlar milliyet kavramından kişileri uzaklaştırmıştır. Bu akımlar; Osmanlı Camiası, İslam Camiası ve Doğu Rabitası gibi akımlardır. Dönemin nesilleri, Arap milliyetçiliği inancına sahip olmak için belirtilen akımlar ile mücadele etmişlerdir. Ama bugünkü nesiller, hala türlü etkiler altında kalarak, Arap Birliğine olan inançları azaltmakta ve milliyetçiliğe düşman kılmaktadır. Ayrıca dünya savaşından sonra bölgesel çatışmalar birçok devletleri kapsayarak birliğe olan inançtan uzaklaştırmıştır. Bununla beraber uluslararası eğilimler değişik yollarla bazı insanların fikrini kurcalayarak milli ve kavmi düşüncesine gölge düşürmeye neden olmuştur. İlaveten din gerçeklerini iyice kavramadan ve din perdesi altında Arapçılık düşmanlığı yapan akımlarda bunlara eklenmiştir. Bu sebeple Satı Bey’in ifadesiyle gençleri kafalarını fikirleri silip atması gerekmektedir.²⁰² Milletlerin aklını karıştıran düşüncelerden arınması için çabalayan Satı Bey, Arap fikrini, başarıya varmasını garantiye almak için değişik yönlerden esen rüzgârlarda korumamız gereken bir ekin alanına benzetmektedir. Satı Bey milliyetçiliğe yönelik bakış açısı ileri milliyetçi devlet yapılarından farklıdır:

“Onlar, milli gelişmelerini tamamlamış başlı başına birer milliyetçi devletler durumuna gelmişlerdir.²⁰³ Bu devletlerde, milli inanç kökleşince büyüklerden küçüklere dini inanç gibi intikal etmiştir, yani milliyetçilik ile vatanseverlik birbirine intibak etmiş durumundadır. Bizimde, bu milletler gibi olmamız için milli bilincin önem kazanması lazım gelir.”²⁰⁴

Milli inançta yüreklerde tam bir şekilde oturunca inanç bireylerden çocuklara geçmektedir. Bu sebeple Satı Bey milli fikri yaymak için öğretici ve eğitici bütün vesilelere başvurulması gerektiğini savunmaktadır: “Vesileler farklı olabilir nitekim

²⁰¹ Davies, a.g.e.,s.76.

²⁰² Satı-El-Husri, *Bölgesel Kökler Ve Tohumları*, Dar- El İlim Basımevi, Beyrut,1964,s.200.

²⁰³ Can Tuşar, *Siyasi Düşüncenin Tarihi*,Dar El-Alamiya basımevi,1999,s.34.

²⁰⁴ Satı El-Husri, *Bölgesel Kökler ve Tohumları*, s.203.

insanların yaşları, kültürleri, siyasi fikirleri göz önünde tutulmalıdır. Bunlardan en önemlisi ilköğretim öğrencileridir, çünkü bu çocuklara anlatılan bilgiler yüksek eğitim görenlerden farklıdır.” Arap fikrini yaymak için eğitim alanlarının birer araç olarak görmektedir.²⁰⁵ Satı Bey’i eleştiren kesim, onun yalnız milli meselelere önem verip iman meselelerine önem vermediğini öne sürmektedir. Satı Bey ise bu konuda eskiden yazdığı *Vatani ve Kavmi Konularda Konuşmalar ve Görüşler* adlı kitabını tavsiye etmektedir. Bunun yanında Satı Bey adı geçen kitabında Arap milli mücadelesine bakışların ana çizgilerini göstermektedir. Kitabında milliyetçilik ve vatanperverlik yanında milliyetçiliğin esasları, Arap Birliği ve İslam Birliği, milliyetçilik ve Ulusalçılık, Arapçılık ve Firavunculuk gibi araştırmalar yer almaktadır. Bütün bunlara ilaveten Satı Bey okuyuculara Milli İnanç araştırmasını ve Önce Arapçılık adlı eserini ve önsözündeki Arap Birliğine İnançının Vacip Olduğunu tavsiye etmektedir. Milliyetçilikte, pratiği ihmal etmeden teorik çözen Satı Bey, her iki yönde, milliyetçiliğe inancın en önemli faktör olduğuna inanmıştır.²⁰⁶ Milliyetçilikle ilgili olan fikirleri ele alan Satı Bey, “milliyetçiliği değil, bölgeciliği savunan birçok düşünür ve yazarın düşüncesini eleştirmiştir.”²⁰⁷ Satı Bey’e göre Arap âleminde, Arap birliğini kabul etmeyen ve ona karşı çıkan çok fikirler ve teoriler vardır. Onun için; “bu gibi görüşleri koparıp atmamız gerekir ki insanların düşüncelerin etkilemesini, bölgeciliği karşı çıksınlar ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilsinler ki milliyetçiliğe imanları perçinleşsin ve milletlerine daha da hizmet etsinler.”²⁰⁸ beyan etmektedir. Öylece Satı Bey eserlerinde gerçekleri sunmaya çalışmakta, gençlerin kendilerini doğru dürüst olarak yetiştirmelerini tavsiye etmekte ve gençlerimiz bu emanetleri yerine getirdikleri halde milletlerine karşı vefa borcunu ödemiş olurlar demektedir.

Satı Bey gençlere yaptığı tavsiyelerinde dört önemli konu üzerinde durmakta ve bu dört gerçeği ezberlemelerini istemektedir:

- 1. Arap Vatani Hakkında Özel Gerçekler:** Herhangi devletin boyunduruğunda olursa olsun ahalisi Arapça konuşursa o devletler Arap sayılır. Buna ilaveten o devletlerin resmi binalarında hangi renkte bayrak dalgalanırsa ve siyasi sınırı nerden geçerse geçsin o memleket Arap’tır. Satı Bey (Arap ülkesi) yalnız Arap

²⁰⁵ Satı El-Husri, *Arapçılığı Savunmak*, s.56.

²⁰⁶ Satı El-Husri, *Arap Birliği ile Alakalı*, El-Şark Basımevi, Beyrut, 2002, s.87.

²⁰⁷ El-Husri, a.g.e., s.56.

²⁰⁸ Satı-El-Husri, *Tarih ve Toplantıdaki Görüşler ve Konuşmalar*, Wihde El-Arabiya Basımevi, 1951, s.170.

Ceziresi değildir. Bu iddiada bulunanlar yanılmışlardır. Aslında milleti Arapça konuşan her ülke Arap devletidir. Doğudan Zagros dağlardan batıdan Atlas okyanusuna, kuzeyden Akdeniz kıyıları ve Anadolu tepeleri güneyden Hint Okyanusu, Nil Nehri ve Büyük Sahra'ya kadar uzanır.²⁰⁹

- 2. Araplar Hakkında Özel Gerçekler:** Her kim Arap ülkelerine intisap eder ve Arapça konuşursa o Arap'tır. Varsın hangi devletin kütüğün, kaldırırsa kaldırsın, varsın diyaneti, mezhebi, aslı nesebi, ailesi kime intisap ederse etsin. Arapçılık sadece Arap veya Müslümanlara değil tüm Arap ülkeleri ve tüm Arapça konuşan milletlere aittir.

Bütün Arapların yurdu yudumdur.

Şam'dan Bağdat'a kadar

Ve Necid'den Yemen'e kadar

Mısır'dan Tatvan'a kadar."²¹⁰

- 3. Arap Ülkeleri Hakkında Özel Gerçek:** Bugün Arap ülkeleri, tabiata göre veya halklarının iradesi ile değil bu ülkeleri bölüşen devletlerarasındaki anlaşmalarla kurulmuştur. Bu ülkelerin sınırları kendi veya halklarının çıkarına göre değil sömürgeci devletlerin çıkarına ve uzlaşılara göre çizilmiştir. Aynı zamanda Arap ülkeleri arasındaki idari, yasama sistemleri ve siyasi akımlardaki farklılıkların tümü ihtilal dönemine ait ve sömürgecilerin yapımıdır.²¹¹

- 4. Dördüncü Gerçek:** Arap milletinin bilmesi gereken şey Arap ümmetine inanmaktır. Araplar hepsi bir ümmettir. Mısırlılar, Iraklılar ve Faslılar tek millet olan Arapların birer dalıdır. Bu dört gerçeğin Arap halkının önüne serilmesi (bilgi) gücünden inanç ve Arap mefkûresinin tespiti için zarurettir. Hiçbir zaman devrimciliğinden taviz vermeyen Satı Bey her zaman Arap birliğine karşı olanlara ve Arapların tek bayrak altında toplanmasının imkânsız olduğunu söyleyenlere karşı çıkmış ve örnek olarak Arap olmayan ülkeleri göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Araplar Osmanlı hükümetinden ayrılarak birbirleriyle birleşmişlerdir ve Slavlar, Hırvatlar, Slovenler ve Boşnaklar Avusturya

²⁰⁹ El-Husri, *Önce Arapçılık*, s.22.

²¹⁰ El-Husri, a.g.e., s.22.

²¹¹ El-Husri, a.g.e., s.23.

İmparatorluğundan ayrılıp aralarında birleşmeyi sağlamışlar ve tek Slav devleti kurmuşlar ki sayıları da Arap milletinin sayısından çok farklı değildir.²¹²

Satı Bey yazısında İkinci Dünya Savaşı'nda Hollanda'dan kopan Endonezya'yı, örnek vermekte nasıl yüzlerce adalardan oluşan dağınık bir yerleşim halinden bir devlet haline geldiğini açıklamaktadır. Doğusunu batısından Hindistan topraklarının ayırdığı Pakistan'ın kuruluşunu örnek vererek nasıl İngiltere'den ayrılıp bir devlet haline geldiğini göstermiştir. Hindistan'ı örnek vererek nüfusunun Arap devletlerinden kat kat fazla olmasına rağmen yine tek bir devlet haline geldiğini göstermektedir.²¹³ Satı Bey'in açıklaması şu şekildedir:

“Biz Araplarla Endonezya arasındaki farklılıklar nelerdir acaba, nedeni şu şekilde anlatıyor. Endonezya tek Hollanda sömürgesi altında kaldı. Arap ülkeleri ise birinci derecede Fransa, İngiltere ve ikinci derecede İtalya, İspanya gibi devletlerin boyunduruğu altında kalmışlardır. Bu sömürgeler değişik şekillerde, kimi direkt kim koruma maskesi altında gerçekleşmiştir. Bu duruma karşı her bir Arap ülkesi, sömürgeye karşı kendi başına mücadele verip, cüzi ve yarım bağımsızlıklar elde ederek Arap vatanının her köşesinde değişik bir hükümet kurulmuştur.”²¹⁴

Arap Birliğinin kurulmasını bir hayal olarak görenlere ise Satı Bey şu cevabı vermiştir:

“Arap Birliği düşüncesi hayal olmak döneminden çıkıp yürütme dönemine girmiştir ve şimdi yolun başında değil yola girmiş bulunmaktayız. Tarihi olaylar birlik fikrini desteklemektedir.”²¹⁵

Satı Bey Arap Birliğine inancı zayıf olanlara, tarihte olup bitenleri anlatarak Arap Birliğinin yakında bir gerçek olacağını ve gelecek günlerin bu olaya gebe olduğunu söylemektedir.²¹⁶ Bu olaylara ilgili sunduğu örneklerinde şu ifadelerde bulunmuştur:

“Fransız ordusu Suriye'yi istila altına aldığı güne Meyselun demişlerdir. O gün Fransız ordusu o Arap devletini paramparça etmiş Suriye'yi parçalayıp daha iyi kontrolü altına alması amacıyla General (Goro) Eylül 1920 yılında vermiş olduğu bir emirde ilk önce (Bika) bölgesini Lübnan'a bağlatarak Suriye'den koparmış ve ondan bir hafta sonra Halebî koparıp orada bir devlet inşa etmiştir, daha sonra Aleviler dağında ayrı bir devlet kurmuş, ondan birkaç ay sonra Fransa bu yaptıklarına ilaveten Dürüz dağı devletini kurmuştur. Ama tüm bunlara rağmen Fransa'nın hayal ettiği gibi olmadı. Olayların

²¹² El-Husri, a.g.e., s.23.

²¹³ Abdullah El-Remawi, *Arap Milliyetçi Hareketinin Devrimci Mantığı*, Da El- Marifa Basımevi, Kahire,1999,s.100.

²¹⁴ Satı El-Husri, Benimseyen ve Karşıtları Arasında Arapçılık, Markaz Dirasat El- Wihda El-Arabiya Kitapevi, Beyrut, 1985,s.35.

²¹⁵ El-Remawi, a.g.e.,s.101.

²¹⁶ Fuad Saruf, *Arap Fikri Yüz Yılda*, Amerikan Üniversitesi Basımı, Beyrut,1968,s.100.

gelişmesiyle Fransa'nın inşa ettiği bu devletler gerçekleşmedi ve oluşan baskılar neticesinde geri adım atarak Halep devleti ve Şam devleti arasında Halep anayasasını tartışmak amacıyla meclis kurmuş ama meclis ilk oturumunda Halep'in Bağımsızlığı kabul etmemiş ve tekrar birlik sağlanmamıştır”²¹⁷.

Böylece dört yıldan fazla süre devam eden Halep Devleti sona ermiş ve 1925 yılından itibaren Suriye'nin parçası olarak tek devlet olmuşlardır. Fakat Aleviler Dağı ve Dürüz Dağı devletleri Fransa'nın egemenliği altında kalarak 1936 yılına kadar sömürge devam etmişlerdir.²¹⁸ Bundan sonra milliyetçilerin ısrarıyla adı geçen bu iki devleti 1944 yılında Suriye'ye ilhak etmiş ve Suriye ortaya çıkmıştır. Başka bir örnek olarak Satı Bey Suudi Arap krallığında cereyan eden olayları göstermiştir: “Bu memleketin toprakları, içinde bulunduğumuz yüzyılın otuzlarına kadar kuzeyde Al Reşit İmaratı, Necid'den Al Suud egemenliği, Hicaz'da Haşimi krallığı, Fesir'de El- İdirbisi İmaratı olarak dört siyasi emirliğe ayrılmıştır.²¹⁹ Daha sonra kral Abdülaziz on yıllık askeri hareketler neticesinde siyasi durumu yatıştırmıştır:

1. “1921 yılında önceden Haili sonradan Raşit emirliğini geçirerek Necid'in bütün bölümünü birleştirmiştir.
2. 1925 Hicaz'ı istila ederek Arap Haşimi krallığını ortadan kaldırmıştır.
3. 1926 yılında Asiri himayesine alıp 1930'da tüm araziyi istila ederek El- Edribi emirliğini kaldırmış ve memlekete katmıştır.”²²⁰

Böylece Suudi Arap krallığı, iki emirlik bir saltanat ve bir krallığın birleşmesi ile ortaya çıkmış ve arazisi Hayil'den Asire Cidde'den Tahran'a uzamıştır. Burada Satı Bey şu beyanda bulunmaktadır:

“Bu dört bölgenin birleşmesi, milletin çıkarları için iyi mi oldu? Kötü mü? Sözlerine devamla çok iyi oldu diyor, çünkü bu yapmacık devletler kalsaydı şimdiye kadar oralarda çekişmeler devam edecekti. ²²¹Ben bu sözleri söylerken kral Hüseyin Bin Ali'nin anısına çok saygım vardır. Bunu söylerken şahsi çıkardan münezzeh olarak yalnız Arapların milli menfaatlerini gözüüm önüne bırakarak söylüyorum: ben, keşke Hüseyin Bin Ali ölümüne kadar mülkü başında kalsaydı demiyorum ve nede kurduğu krallık bugüne dek kalsaydı demedim, ancak şunu kastediyordum ki kral Abdülaziz'in eliyle yapılanlar Arap Birliği için atılan ileri bir adım olmuştur.”²²²

²¹⁷ Satı El-Husri, *Benimseyen ve Karşıtları arasında Arapçılık*, s.40.

²¹⁸ El-Remawi, a.g.e.,s.121.

²¹⁹ El-Husri, 2002,s.87.

²²⁰ Kutub, 1990,s.48.

²²¹ El-Husri, *Önce Arapçılık*,s.88.

²²² Nour El-din Hatoum, *Arap Milliyetçi Hareketi Üzerine Dersler*, Arap Araştırma Enstitüsü, Kahire, 1968, s.64.

Satı Bey, Kral Hüseyin Bin Ali ve oğlu ile çok yakın bir ilişki içinde olmuştur. Çünkü Hüseyin'inin oğlu Faysal ile Suriye'de daha sonra Irak'ta hizmet etmiştir. Bu hizmet 1933 yılında Faysal'ın ölümüne kadar devam etmiştir.²²³

Satı Bey'e göre bölgelere bölünen Suriye'nin birleşip bir devlet olması çok iyi bir gelişmedir. Çünkü bütün bir Suriye diğer Arap devletlerle birleşerek Arap Birliği kurabilir.²²⁴ Aynı örnek Suudi Arabistan krallığı için de geçerlidir. Burka, Trablus ve Fezan'dan oluşan Libya'ya bakışı Suudi Arabistan'a bakışı ile aynı olmuştur. Başka bir deyimle Arapların birleşmesini bir devletin içindeki birleşmeye benzetmiştir. Bu mesele zor veya imkânsız değildir. Birliğe olan bakış açısı birliğe kavuşumu zorlaştırmaktadır. Bu sebeple her ülkede olan siyasi durumu koruma eylemi ile hareket etmesi bölgeciliği doğurmuştur. Bölgecilik millete hizmet etmeyen yönde olan bu eğilimlerin toplamıdır. Devlet ile sıkı bir ilişki içinde olan bu bölgecilik Arap ülkelerinin tek değil çok sayıda olmasının tabii bir neticesidir. Satı Bey bu neticeyi şu şekilde açıklamaktadır:

“Arap ülkelerinin iç ve dış siyaseti bölgecilik eğilimini beslemektedir. Arap ülkelerinde her birinin kendi bayrağı, milli marşı, özel polisi, ordusu, kimlikleri, pasaportları ve kendi parası vardır. Yani her ülkenin bir seri özellikleri bulunmakta, bu özellikleri insanlar çocukluktan beri görmekte ve psikolojik olarak ona bağlanmakta ve bu özellikler sayesinde kendini diğer Arap ülkelerinden farklı görmektedir. Onun için Arap ülkelerinin çokluğu Arap Birliğini engellemekte ve var olan siyasi ve idari hayat bu birliği desteklememle kalmayıp bazen birlikte ters düşmektedir.”²²⁵ Bakınız her ülkenin kendine has kuralları, ekonomisi, eğitim sistemi, özel kültür, radyosu ve basını vardır. Ayrıca bunlardan daha tehlikesi, her ülkede şahsi çıkarları bulunan siyasi duruma bağlı olan birçok lider ve devlet adamı bulunmakta ve bunlar kendi yapılandırmalarını tercih eder, başka devletlerin içinde olmayı kabul etmezler.”²²⁶

İç etkenlerin yanı sıra aynı yönde hareket eden ve bölgesel eğilimi güçlendiren dış etkenler de bulunmaktadır. Arap ülkelerini sömüren büyük devletler çıkarları icabı bu ülkelerin birbirinden daha da uzaklaşması için gayret göstermekte ve bölgeciliği Arap topraklarının her yönüne yaymakta ellerinden geleni yapmışlardır. Kısacası Satı Bey bölgeleşmek Arap devletlerinin çoğunluğundan kaynaklandığını ve Arap devletlerinin çoğunluğu sömürgeciliğin oluşturduğu bir durum olarak görülmektedir. Bunun için her

²²³ Hatoum, a.g.e., s.49.

²²⁴ Satı El-Husri, *Ulusal Düşüncenin Ortaya Çıkışındaki Dersler*, Lübnan Basımevi, Beyrut, 1988,s.164.

²²⁵ El-Husri, 2002,s.87.

²²⁶ El-Husri, a.g.e., s.89.

Arap ferdi, sömürgeyi reddettiği gibi bölgeleşmeyi de reddetmesi gerektiğini beyan etmektedir.²²⁷

Başka bir beyan da ise Satı Bey:

“Her Arap ferdinin kafasına yerleştirmemiz ve unutmamasını gerektiren unsur odur ki, Arap ülkelerinin göğsüne basan Avrupa sömürge devletleri gitmeden önce bu ülkelere zehirli tohumlar ekmişlerdir ve tohumların en kötüsü bu ülkeleri suni sınırlarla parçalayarak her birini değişik bir yöne yönlendirmek yoluyla bölgeleştirmeyi iyice perçinleştirmeleri olmuştur.”²²⁸

3.2.1. Satı Bey’in Mısır’la Suriye’nin Birlik Tecrübesine Bakışı

Satı Bey Mısır’la Suriye’nin arasında başlayan ilk birlik tecrübesine sevinmiş ve bu uğurda Ekrem El- Havrani’ye telgraf çekerek şunları söylemiştir:

“Bu sabah umduğumuz gerçekleşti ve iki Arap ülkesi birleşti. Öylece hür irade bu yeni nesle ilham Kaynağı olarak milli ve vatani ruhu aşılama başarıyla büyük başarıyla ateşledi, onlara kucak dolusu selamlar olsun.”²²⁹

Arap milleti tarafından sevinçle karşılanan bu başarı için Satı Bey şu uyarıda bulunmuştur: “Birlik geldi ama bu birlik bazı çıkarları için işlerine el vermeyen bazı kimseler tarafından şiddetle karşılandı.²³⁰ Onun için onlar bölgeleşmeyi daha tercih ettiler, bunu yanında sömürge aynı tarafta durarak Arap devletlerinin birbirinden uzak durmaları ve birbiriyle daha fazla çekişmeler içinde olmalarına çalışmalardır.”

Bu ve buna benzer nedenlerle ilk birleşme tecrübesi Satı Bey’in ifadesiyle 28 Eylül 1961 hıyaneti neticesinde sona ermiştir. Bu hıyanetten sonra Satı Bey, ‘Bölgecilik, Kökleri Ve Tohumları’ adı altındaki kitabında tüm meseleyi gözler önüne sermiştir. Hiçbir zaman kötümser olmayan Satı Bey bu defada kötümserliğe kapılmayıp, milleti iyimserliğe teşvik etmek gereğini duymuştur.²³¹ Çünkü sömürgeciler milleti hep kötümserliğe ittiklerinin farkında olmuştur. Satı Bey Arap milliyetçiliği devrimci bir hareket olduğuna ve ister içten ister dıştan mutlak tepkilerle karşı karşıya kalacağını belirtmiştir.

²²⁷ El-Husri, 1988,s.164.

²²⁸ Hatoum, a.g.e., s.70.

²²⁹ Satı El-Husri, *Bölgecilik, Kökleri Ve Tohumları*, Markaz Dirasat Al wihda Al Arabiya, Beyrut, 1973,s.43.

²³⁰ Şalabi Al-İsmi, *Laiklik Ve Din Devleti*, Dar al- Şuun Basımevi, Bağdat,1989,1976, s.97.

²³¹ Said Yasan, *Arap Ulusal Düşüncesinin İçeriğinin Analizi*, Wehde El-Arabiye Basımevi, Beyrut,1988,s.78..

Satı Bey bu olaydan sonra, Beyrut'ta çıkmakta olan 28 Eylül 1961 yılının Havadis Gazetesi'nde şunları dile getirmiştir:

*‘‘Bu acı çöküntüye rağmen benim Arap milletinin parlak geleceğine ve birliğine inancım tamdır. Ayrımcıların kendilerini savunmak için çıkarmış oldukları bildiriye şu mantıkla konuşan birine benzetmektedir. Bu doğan bebek hala ayıplardan arınmış değildir o zaman onu öldürelim şimdi, gelecek günlerde onu istediğimiz gibi diriltiriz’’*²³².

Satı Bey ayrımcılara dönük yaptığı eleştirilerde yalnız siyasi veya belirli bir partiye yönelik değildir. Çünkü tüm partilerin üstünde bir fikre sahiptir. Bu konuda Satı Bey: ‘‘Ben hiçbir siyasi partiye intisap etmedim ne Irak'ta ve nede Suriye'de benim onlara karşı genel olarak bakışım bir araştırmacı bakışıdır.’’²³³ Birlik isteyen partilere karşı durmuştur.

Birlik tecrübesini suçlamalarda bulunanlara karşı tutum sergilemiştir. Onlara göre birlik Suriyeli öğretmenleri ek derslerden mahrum etmiştir. Başkaları ise avukatlara zarar getirdiğini öne sürmüştür. Çünkü uzlaşma komisyonu kurulduğunda dava sahipleri davalarını yargıda değil komisyonlarda çözmeye başlamışlardır.²³⁴ Satı Bey'e yönelik yapılan eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir:

‘‘Benim yargıda davam vardı bu davada zulme uğradım, kazandım dediler. Satı Bey onlara sorarak Kadı Mısırlı mıydı acaba? Adam hayır dedi kadının Suriyeli olduğunu bildirdi. Satı Bey yine sormuş iyi yargılandığın kanun birlik zamanında mı yoksa eskiden bırakılmış? Onlar eskidendir cevabını vermiş. İyi ama bu davanın birlikle ne alakası vardır o zaman?’’²³⁵ Siz birlikten mucize bekliyorsunuz, sanki birliğin sihirli değneği varmış ve ileri devletlerin yapabildiğini bir çırpıda her şeyi yapabildiğini düşünmüştünüz.’’²³⁶

Satı Bey, ayrımcılığa sebebiyet veren gerçekleri incelediğinde kişilerin kendi açısından baktığını ve buna göre gerekçeler sunduğunu görmüştür. Ayrımcılığı savunanlar için Satı Bey şu açıklamada bulunmuştur:

*‘‘Bence ayrılıkçılıklar yanlışları birliğe bağlayanlar ne kadar büyük bir hata işlediklerinde, siyasi anlayışlarının ne kadar kusurlu oldukları bellidir. Ayrıca onların milli inancı da çok zayıftır. Onun için, bunu biz normal görüyoruz çünkü fikir ve siyaset alanında veya hayatında her insan yanlışlığa düşebilir; filozof olsa bile.’’*²³⁷

²³² Yasan, a.g.e., s.77.

²³³ Satı El-Husri, *Bölgesel Kökler ve Tohumları*, s.204.

²³⁴ Necip Münir Muhammed, *İslami Dengedeki Modern Ulusal Hareketler*, El-Haramain Kütüphanesi, Mekke, 1987,s.40.

²³⁵ Satı El-Husri, *Bölgesel Kökler ve Tohumları*,s.204.

²³⁶ Münir Muhammed, a.g.e.,s.40.

²³⁷ Albert Hourani, *Rönesans'ta Arap Düşüncesi*, Dar El-Nahar Yayınevi, Beyrut, 1989,s.75.

Satı Bey sadece kusurları aramak için eleştiri yapanları kınamış ve bu hususta başkan Abdülnasır'ın ayrılıştan sonraki tutumuna saygıyla bakmıştır. Birlik tecrübesindeki depreşmede Satı Bey hiçte hayal kırıklığına uğramadı tam tersine azminden geri kalmadı. Depreşme bu birliğin mutlaka geleceğine inancını daha da güçlendirdi. Birlik Satı Bey için Araplar arasında savunma birliğidir, siyaset birliğidir ve kültür birliğidir. Satı Bey 1945 yılında bazı Arap devletlerine ait iki gazetenin yönelttiği soruya cevap olarak şöyle demiştir:

“Bildiğime göre Arap Birliği olacaktır ve mutlaka olacaktır. Olursa da Federal düzen üzerine olmalıdır. Oysa tam merkezi bir imparatorluğun kurulmasını zihinlerden çıkarılmalı çünkü bugünkü koyu merkezi Arap hükümetlerinin düzeni bu çağa hiçte uymamaktadır”²³⁸.

Satı Bey, Arap ülkelerinin idaresinde yerel belediye meclislerine itimat etmelerini doğru görmüştür. Çünkü sadece parlamento seçimlerine önem verip yerel seçimleri ihmal etmek, demokrasinin iyi işlemediğinin göstergesidir. Satı Bey düşüncelerine yönelik eleştirilere maruz kalmamak amacıyla kendisini savunmuş: “Ben hiçbir zaman birliğe aykırı bir söz söylemedim.²³⁹ Ben genel olarak Arap Birliğinin kuruluşundan beklentilerimi söylüyorum.” Açıklamasında bulunmuştur. Satı Bey, federal bir birliği savunması Arap ülkeleri arasındaki bölgeciliği korumak anlamına gelmemelidir ki eleştiriler bu yönde gerçekleştirilmiştir:

“Bölgesel farklara değinmek istiyorum ancak önceden söylediğim gibi merkezi bir imparatorluğun kurulmasına karşıyım. O bütün Arap devletlerinde belediye meclisinin rollerinin büyük olmasını istiyorum”²⁴⁰.

Buna örnek olarak 1962 yılında Suriye’de bazı siyasiler sundukları birlik projesine şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü projenin şeklinde bölgecilik amaçlanmıştır. Proje bu yönde yapılandırılmıştır. Satı Bey’e göre bu durum parçalanma ile eş değerdir.

3.2.2. Satı Bey’e Göre Mısır ve Arap Ülkeleri

Satı Bey’e göre Mısır, Arap devletlerinin merkezini oluşturmaktadır. Stratejik açıdan Mısır çok önemli bir Arap ülkesidir.²⁴¹ Görevine son verildikten sonra Mısır’da kalmayı tercih eden Satı Bey, Irak eski başkanı Abdüselam Arif, Irak’a dönmesini kabul

²³⁸ Satı El-Husri, *Önce Arapçılık*,s.58.

²³⁹ Satı El-Husri, *Arap Kültürünün Birliği Üzerine*, El-Şark Basımevi, Beyrut,1985,s.89.

²⁴⁰Muhammed Fadil Cemal, *İslam Dünyasında Eğitim Düşüncesinin Birleşmesine Doğru*, Tunus Yayınevi, Tunus,1972, s.78.

²⁴¹ Münir Muhammed, a.g.e.,s.90.

edince, Irak'a dönüp son günlerine kadar Irak'ta geçirmiştir. Satı Bey Mısır'ı çok sevmiş ve sürekli ziyaretlerde bulunmuştur. İlk Mısır ziyaretini 1919'da gerçekleştirmiş ve birçok çalışma gerçekleştirmiştir. 1935 yılında Irak Eğitim Genel Gözlemci olduğunda ikinci kez Mısır'ı ziyaret etmiştir. Irak'ta Eski Eserler müdürü olduğunda 1939 yılında kuzey Afrika ziyaretlerinde üçüncü kez Mısır'ı ziyaret etmiştir.²⁴² Ayrıca 1946 yılında Suriye'de eğitim danışmanı olduğu sırada Mısır'ı ziyaret etmiş ve son olarak Suriye'yi terk ettiğinde yirmi yıla yakın Mısır'da yaşamıştır. Ne zaman Mısır Araplarla olmuş sorusuna şu cevabı vermiş Satı Bey "Ne zaman Mısır Araplardan uzak durmuş?"²⁴³ Mısır'ın eğitim sistemini eleştirdiği yazısında şunları söylemiş:

*"Umarım ki kimse beni Mısır'ın işine karıştığımı söylemez, ben bir gerçek Arabım ve Arapçılığa borçluyum ve Mısır da bir Arap ülkesidir. Ona verdiğim önem Suriye'ye ve Irak'a verdiğim önemden daha fazladır. Çünkü bilirim ki Mısır en büyük Arap gücüdür."*²⁴⁴

Bazı Mısır düşünürlerinin Mısır hangi topluluğa girsin Afrika, Akdeniz veya İslam düşüncelerini tartışan Satı Bey Ahbar Gazetesi'nin 21 Mart 1950 sayısında yayınlanan ve Fethi Rıdvan'a ait olan bu soru üzerinde durmuştur:

*"Sen kimsin, Ben kimim? Ne senin ne benim adımlı soruyorum nede işimi nede işini soruyorum ancak şunu soruyorum, bunlar kim oluyorlar? Mısır denen bu parça yerde oturanlar kim oluyorlar? Onlar Arap mıdır? Onlar yalnız cins olarak Arap mıdır? Yoksa siyasi ve kültürel bakımdan Arap'tırlar? Yoksa Mısırlılar Afrikalı mıdır? Yoksa onlar Akdeniz insanlarıdır? Yoksa Avrupa'dan gelerek buralarda yerleşmişlerdir? Hidivi İsmail'in dediği gibi"*²⁴⁵.

Fethi Rıdvan'ın bu sorusuna yanıt vermiştir. Hatta bu soru için bir seminerde yapılmış, semineri Hilal Yayınevi hazırlamıştır. Seminere Mısır'dan önemli kişiler katılmıştır. Satı Bey bu soruları tartışmaya başladığında şunu söylemiştir:

*"Birisi buna karşı çıkabilir ve bu sorunun Mısırlılara yönelik olduğunu ve Mısırlılar kendileri kendi milli davalarını konuşsunlar ve fikir üretsinler, sen bir Mısırlı değilsin ki diyebilir."*²⁴⁶ Mısır'ın Arap ülkeleri arasında rolü büyüktür, sesi dinlenen bir ülkedir. Suriye'ye Irak'a da daha önemlidir.²⁴⁷ Bilindiği gibi Mısır Afrika kıtasının kuzeyine düşmesi coğrafya nedeniyle kendilerini Afrikalı milletlerden mi sayınlara? Ve bu durum karşısında Mısır Afrika topluluğun kendi genel siyasetine çevirerek bu kıtada yaşayan

²⁴² Azize Ali, *Ulusal Düşüncenin Tarihi Mimarı*, Uman Basımevi, Ürdün, 1992, s. 10.

²⁴³ El-Husri, *Arapçılığı Savunmak*, s.53.

²⁴⁴ El-Husri, *a.g.e.*, s.54.

²⁴⁵ Ali, *a.g.e.*, s.11.

²⁴⁶ Ali, *a.g.e.*, s. 87.

²⁴⁷ El- Husri, *Arapçılığı Savunmak*, s.53.

halkların birleşmesine mi çaba harcasın?248 Mısırlılar kendilerini sadece Afrika ülkesi edinmemelidirler”249.

Satı Bey burada Mısırlılara siyasi alanda kendilerini korumalarını fakat Afrika kıtasındaki faaliyetlerini de azaltmaları görüşündedir. Bu görüşünün devamında ise şunları söylemiştir:

“Ey mısırlılar kendi içinize çekilmeyin ve Arapçılığınıza devam edin çünkü Mısır Arap dünyasının bir parçasıdır. Arap ülkeleri yakın geçmişte siyasi çalkantılara maruz kalmıştır. O yıllarda Mısır başta olmak üzere, Arap ülkeleri iç kabuğuna çekilerek olup bitenlere ehemmiyet vermiyorlardı ve özellikle Mısır bu durumdaydı. Onun için olaylara Arap devletlerindeki kültürel kesimin bilgisi dışında gelişmiştir.” Mısır’ın durumunu ele aldığımızda görürüz ki (Mısır) Arap dünyasının arasına düşmüştür. O dünya geniş bir çevreye ve alana sahiptir. Atlas okyanusundan başlayarak doğudan İran tepelerine kadar bir haritaya sahiptir.”250

Ayrıca Satı Bey bazı kesimlerin eleştirilerini dinlemeyerek Mısır’ın Akdeniz rabitasına bağlı olmadığının altını çizmektedir. Yapılan olumsuzlukların Mısırlıların ve Arapların birliğini bozmaması gerekliliği görüşündedir. Satı Bey İslami rabita için de aynı fikre sahiptir. Fakat bu topluluk Afrika veya Akdeniz rabitalarından daha güçlü olduğu kanaatinde. Çünkü İslami rabita manevidir gücünü dini duygulardan ilham edinmektedir. Konuyla ilgili Satı Bey: “Dinin bu kadar ehemmiyetine ve rolüne rağmen millet yapılandırmasında esaslı temellerden biri sayılmaz, çünkü Mısırlılar hepsi Müslüman değildir. Onun için milli ve kavmi rabita mutlaka ilerlemelidir.” beyanında bulunmuştur.²⁵¹

Satı Bey’e göre 20. yy dini siyasetten ayırma yüzyılı olmuştur. Satı Bey tarihten örnekler alarak din devletlerin hareketini yönlendirmiyor neticesine varmıştır.²⁵² Nitekim 1854 yılında Rusya’yla savaşa giren Osmanlı’ya yardım etmek için İngiltere, Prusya ve Serdinya Osmanlı’yla ittifaka geçmişler ve kırım savaşında yanında olmuşlardır.

Aynı tarihlerde İtalyanlar Habeş’e saldırarak ülkenin Hıristiyan olduğuna aldırış etmemişlerdir. Bir başka örnek ise Atatürk’ün Yunanistan hareketinde Rusya’nın Türkiye’ye yardım etmiştir. Mısır, herhangi bir dönemde Endonezya veya Nijerya ile birlik oluşturmamıştır. Dini şuuru güçlü olduğu dönemlerde bile onun görüşüne göre

²⁴⁸ Satı-El-Husri,1951,s.83.

²⁴⁹ El-Husri, a.g.e., s.83..

²⁵⁰ Satı El-husri, *Arap Kültürünün Birliği Üzerine*, El-Şark Basımevi, Beyrut,1985,s.98.

²⁵¹ Satı El- Husri, *Arapçılığı Savunmak*, s.100.

²⁵² Davies, a.g.e.,s.106.

İslam devletidir. Araplar, Türkler ve Farslar bile aralarında ayrılıklar vardır ve bu ayrılıklar devam etmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı çare Arap Birliğidir. Satı Bey bu gayeyle Arap ülkelerinden Araplıklarını açık bir şekilde göstermeleri gerektiğini savunmaktadır. Satı Bey'in en fazla Mısır'la ilgilenmesinin sebebi Mısırlıların bazı değişik akımların etkisi altında olmalarıdır. Dolayısıyla Arap birliği, Mısırlılar arasında talep görmemiştir. Fakat Mısır'da kendi dış siyasetini belirlemeli ve Arap Birliği uğrunda çaba harcamalıdır.²⁵³

Mısır Arap milletinin bir parçası olduğunu ispatlamada büyük çabalar harcayan Satı Bey'e Mısırlılar her zaman şükran borcunu ifade edip onu saygıyla anmışlardır. O, Arap halkının, yatmış bir güç olarak görür ve bunu ayağa kaldırarak gücüne dönmesinin günü geldiğini söylerken tüm Arapları bu fikri taşımaya davet etmiştir.²⁵⁴Bazı kimseler Satı Bey'in fikrine ters düşünceler ileri sürerek Arap Birliğinin işe yaramayacağını söylemektedir. Satı Bey bu bir hesap işi değil ve bu bir rakamı bir rakama eklemek veya bir mekanik bağ değildir. Birlik yeni bir vücut yaratmaktır. Satı Bey'e göre:

“Birlik Araplar için yüce bir düşüdür. Bu düş bizim için zorunludur, çünkü biz Filistin savaşını kaybettik ve İsrail kuruldu. Bizim içi en büyük bir tehdittir bu, biz artık birliğimizi kurup bir safta olmalıyız.”²⁵⁵

Satı Bey, 1955 yılında bu sözleri söyleyeli 14 yıl olmuştur. Araplar kaybetmiştir, sorusuna şu cevabı vermektedir: “Araplar kaybetmiş çünkü bir devlet değil yedi devlet olmuşlardır.”²⁵⁶ 1952 yılında Mısırda devrim olduğunda Satı Bey çok umutlanmıştır. Çünkü ona göre bu bir uyanış hareketidir ve Mısır Arapçılık yolunda ilk adımını atmış sayılmaktadır.

²⁵³ Yusuf İzzeddin, *Modern Arap Düşüncesi Hocası Fahmi*, Arap Araştırma Enstitüsü, Kahire,1970,s.32.

²⁵⁴ Kohn, a. g. e., s.99.

²⁵⁵ Zeki, a. g. m., s.79.

²⁵⁶ William Cleveland, *Osmanlı Fikrinden El-Urouba'ya Satı El-Husri*, Dar El Wahda Basımevi, Beyrut,1983,s,109.

SONUÇ

II. Meşrutiyet döneminin ünlü eğitimcilerinden biri olan Satı Bey, düşünce dünyasını etkileyen hayatı ve eserlerini inceleyenlerin ortak kanaati Arap coğrafyanın problemlerini ele alan, hayatını halkı bilinçlendirmeye ve fikir dünyalarını aydınlatmaya vakfeden değerli bir insandır.

Satı El- Husri, milliyetçiliğin yoğun olduğu bir dönemde devletler arası iletişimi sağlayamamasına rağmen kendi fikirlerini savunmuş, 88 yaşında vefat etmiştir. Arkasından birçok fikir ve eser bırakmıştır.

Satı El –Husri, Arap milliyetçiliğine karşı olan birçok yönetici, aydın ve devlet adamı ile mücadele etmiştir. Örneğin, 1912 yılında Darümuallimden istifa etmiştir. İstifanın nedenlerinden biri olarak, dönemin Eğitim Bakanı Emrullah Efendi (1858-1914) ile yaşadığı eğitim politikası konusundaki tartışma gösterilmektedir. 1910-1912 yılları arasında Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Emrullah Efendi, eğitimin köklerinin yukarıdan aşağıya gelmesi gerektiğini savunmuştur, Ancak Sati bey kültürü ilerlemiş toplumlarda eğitim reformuna aşağıdan başlamaktadır diye savunmuştur. İkinci tartışması ise yine eğitim politikası sebebi Ziya gök alp ile yaşamıştır.

Satı bey osmanlının sonunda Türküyeden çıktktan sonra Arap devletlerinde yaşamayı seçmiştir ve Arap milleti için çok çaba göstererek bazı yazıları oldu Örneğin, “Arap devletleri birdir ve bir devlet olmalılar” görüşünü hayatının sonuna kadar savunmuştur, Özellikle eğitim alanında Arap kültürü aktarılmaz ve düzgün bir eğitim sistemi oluşturulmazsa, ileri de bu durumun sorun teşkil edeceğini belirtmiştir.

Satı Bey dil birliğini diğer faktörlere göre daha önde tutmuştur. Zira dili bir olan devlet sağlıklı bir insan gibidir hiçbir şey onu durduramaz fikrini savunmuştur. Satı Bey Avrupa’dan gelen fikirlerin Arap dünyasına zarar verdiğini ve bu yüzden bu fikirleri sonuna kadar ret etmiştir.

Satı Bey Arapçılık konusunda çalışmalar yaptığında kendisi gibi Arapçılığı savunan kral Faysal ile de çalışmalar ve fikir alışverişleri gerçekleştirmiştir. Satı Bey hiçbir zaman kitap yazmak ile zamanını geçirmemiş aktif olarak fikirlerini yapılandırmak için ülke ülke gezmiştir.

Mısırlı düşünce adamı Muhammed bin Abdülrahman Satı El- Husri kitabında Satı Bey’i şu şekilde tanımlamıştır: “O kafiilde giden baştaki adamdır ve Arap milleti için hayatını feda etmiş biridir.”

Sonuç olarak, Satı Bey yaşadığı dönemin ilerisinde bilimsel bir bakış açısıyla milliyetçilik ve Arapçılık tarihini realiteye yakın ve çok uygun olarak ele almıştır. Satı Bey dünyada Arapçılık ve milliyetçilik söylemini açık ve net bir şekilde dile getiren Arap aydınlarından.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz, Süleyman. *Arafat Toplumlarında Eğitim Dinamikleri*, Anglo-Mısır Kütüphanesi, Kahire, 1979.
- Acar Şahbâl Deryâ, *Eğitim Tarihimizde Bir Üstâd Satı Beyi tanımak*, Akademik kitaplar basımevi, İstanbul,2009.
- Ali, Azize. *Ulusal Düşüncenin Tarihi Mimarı*, Uman Basımevi, Ürdün, 1992.
- Alusi, Cemal. El-Din, *Satı El-Husri Arap Milliyetçiliğinin Öncüsü*, Halk Kültürü İşleri Evi, Bağdat, 1986.
- Azouri, Necip. *Arap Ulusunun Uyanışı*, Arap Araştırma ve Yayın Vakfı, Beyrut, 1991.
- Barakat, Halim, *Çağdaş Arap Topluluğu*, Wehde El-Arabiye Basımevi, Beyrut, 1985.
- Barakat, Salim, *Ulusal Düşünce Ve Felsefi Temelleri*, Şam Üniversitesi Basımevi, Şam, 1979.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, şefik Matbaası, İstanbul, 2002.
- Bin- Nabi, Malek. *Kalkınmanın Şartları*, Dar El -Fikir Basımevi, Halep,1969.
- Bred, Shiffer, *Ulusal Görüş Ve Analiz*, Dar El-Hayat Basımevi, Beyrut,1966.
- Burc, Muhammed Abdülrahman, *Satı El- Husri*, Arap Yazarı Basımevi, Beyrut, 1969.
- Cleveland, William, *Osmanlı Fikrinden El-Urouba'ya Satı El-Husri*, Dar El Wahda Basımevi, Beyrut,1983.
- Cohen, Hans, *Ulusal Çağ*, Yüksek Öğretim Bakanlığı, Kahire, 1964.
- Cemal, Muhammed Fadıl, *İslam Dünyasında Eğitim Düşüncesinin Birleşmesine Doğru*, Tunus Yaymevi, Tunus,1972.
- Davies, Horace, *Çağdaş Bilimsel Teoriye Yönelik Milliyetçilik*, Beyrut Arap Araştırma Vakfı, Beyrut, 1986,s.106.
- El- Assal, Ahmet, Muhammed, *İslam İktisadi Sistemi*, El-Wahba Basımevi, Kahire,2013.
- El- Gazali, Mohammed, *Arap Milliyetçiliğinin Gerçekliği Ve Arap Baatı Efsanesi*, Dar El- Bayan Kitapevi, Kuveyt, 1987.
- El- Halabi, *Ali Bin Burhan El-Din, İnsanların Gözleri Sadık İnsanın Hikayesi*, Maktaba El-İslamiye Basımevi,1991.
- El- Hilal, Muhammed, *Halebin Tarihinde Onurlu İnsanlar*, Dar El- Wahda asımevi, Beyrut, 1986.
- El- Hurani, Albert, *Arap Fikri Dirilişi*, Dar El-Nahar Basımevi,Beyrut1987.

- El-Husri, Satı, *Tarih Ve Toplantıdaki Görüşler Ve Konuşmalar*, Wihde El-Arabiya Basımevi,1951.
- El-Husri, Satı, *Dil Ve Edebiyat Hakkında Görüntüleme Ve Sözler*, Dar El- ilim Basımevi, Beyrut,1958.
- El-Husri, Satı, *Milliyetçilik Nedir*, Dar El- Ilim Basımevi, Beyrut, 1963.
- El-Husri, Satı, *Yakın Geçmişten Yapraklar*, Arap Birliği Araştırma Merkezi, Beyrut, 1985.
- El- Husri, Satı, *Önce Arapçılık*, Dar El- ilim Basımevi, Beyrut,1963.
- El- Husri, Satı, *Bölgesel Kökler Ve Tohumları*, Dar- El- ilim Basımevi, Beyrut,1964.
- El- Husri, Satı, *Arapçılığı Savunmak*, Dar El- ilim Basımevi, Beyrut, 1965.
- El- Husri, Satı, *Vatanseverlik Ve Milliyetçilik Hakkında Görüntüleme Ve Sözler*, EL- Risala Basımevi, Kahire, 1983.
- El- Husri, Satı, *Irak'ta Anılarım*, Dar Al- Talia Basımevi, Beyrut, 1967.
- El-Husri, Satı, *Arap Milliyetçiliği Hakkında Seçilmiş Araştırmalar*, Arap Birliği Araştırma Merkezi, Beyrut, 1985.
- El- Husri, Satı, *Arap Kültürünün Birliği Üzerine*, El-Şark Basımevi, Beyrut,1985.
- El- Husri, Satı, *Eğitimin Gelişimi Ve Arkeolojik Zenginliklerin Korunması Arasında*, Dar El-ilim Basımevi, Beyrut,1986.
- El- Husri, Satı, *Milliyetçiliğin Eğitim Fikirlerine Etkisi*, Basra basımevi, Basra, 1987.
- El- Husri, Satı, *Meyselun Savaşı*, Dar Al- Şuruk Basın evi, Beyrut, 1967.
- El- Husri, Satı, *Ulusal Düşüncenin Ortaya Çıkışındaki Dersler*, Lübnan Basımevi, Beyrut, 1988.
- El- Husri, Satı, *Suriye'deki Bilginin Durumu Ve Reform Önerileri*, Milli Eğitim Bakanlığı, Şam,1944.
- El- Husri, Satı, *Arap Birliği İle Alakalı*, EL-Şark Basımevi, Beyrut, 2002.
- El-Husri, *Milliyetçilik nedir*, EL-Şark Basımevi, Beyrut, 2004.
- El- İsmi, Şalabi, *Laiklik Ve Din Devleti*, Dar El- Şuun Basımevi,Bağdat,1989.
- El- Kardavi, Yusuf, *İslam Ve Laiklik Yüz Yüze*, Dar El-Sahva Basımevi, Kahire,1988.
- El- Kawli, Muhammed, *Osmanlı'dan Arapçılığa*, Lübnan Basımevi, Beyrut,1999.
- El- Kayali, Abid El-Wahab, *Siyaset Ansiklopedisi*, Muassese El- Arabiya Basımevi, Beyrut,1983.
- El- Maydani, Hanbaka, *Sahte Keşfi*, Dar El-Kalem basımevi, Şam, 1985.
- El- Maydani, Hanbaka, *Sami'me Doğru İşgali*, Dar El-Kalem Basımevi, Şam,1992.

- El- Mübarek, Muhammed, *Millet Ve Onun Bileşenleri*, Dar El- Fikir Basımevi, Şam,1979.
- El Mübarek, Muhammed, *Millet Ve Onun Seçmenleri*, Dar El-Fikir Basımevi, Şam,1989.
- El- Remawi, Abdullah, *Arap Milliyetçi Hareketinin Devrimci Mantığı*, Da El- Marifa Basımevi, Kahire,1999.
- El- Sadifi, Muhammed, *El -İsmailiye Okulu Halepte*, İskenderiye Basımevi, İskenderiye,1959.
- El- Samarraı, Şefik, *Abdul Rezzak Arap Orient*, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Bağdat,1990.
- El- Tabah, Muhammad, *Ragib Jalil*, Dar El- Wahda Basımevi, Beyrut,1985.
- El- Tantawi, Ali, *Hatıralar*, Dar El-Manar Basımevi, Cidde,1986.
- El- Yakubi, Ali, “ Ulusal Faktörler”, Ürdün Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ürdün, 2010.
- El-Arawi, Abdullah, *Araplar Ve Tarihsel Düşünce*, Arap Kültür Merkezi Basımevi, Beyrut, 1983.
- Fawzi, Ahmet, *Altı Fikir Ve Kanun Adamı*, İntisar Basımevi, Bağdat , 1985.
- Ferhan, İshak, *Eğitim Programlarının İslami Oluşumuna Doğru*, İslami Araştırma Derneği, Amman, 1996.
- Ferit, Muhammed, *Devleti Aliye Tarihi*, Dar El-Nafas Basımevi, Beyrut, 1987.
- Harp, Muhammed, *Tarih Ve Medeniyette Osmanlılar*, Dar El-Kalem Basımevi, Şam,1988.
- Hatoum, Nour El-din, *Arap Milliyetçi Hareketi Üzerine Dersler*, Arap Araştırma Enstitüsü, Kahire, 1968.
- İbn Teymiyye, Ahmet, *Düz Yol*, Hükümet Basımevi, Mekke,1969.
- İzzeddin, Yusuf. *Modern Arap Düşüncesi Hocası Fahmi*, Arap Araştırma Enstitüsü, Kahire,1970.
- Kohın, Hanz, *Milliyetçilik Asrı*, Yüksek Öğretim Bakanlığı, Kahire, 1964.
- Kutub, Muhammed, *Çağdaş Entelektüel Okulları*, Dar El- Shorouk Basımevi, Beyrut,1989.
- Kutub, Muhammed, *Yirminci Yüzyılda Cahiliye*, Dar El- Shorouk Basımevi, Beyrut,1990.
- Morkos, İlyas, *Satı El-Husri'deki Ulusal Düşüncenin Eleştirisi*, Dar El- ilim Basımevi, Beyrut, 1986.
- Muhammad, Mohammed Başır, *Milliyetçiliğin Etkisi Satı Bey*, Um El- kura basımevi, Riyad ,2014.

- Muhammed, Husain Muhammed, *Güncel Literatürde Ulusal Eğilimler*, Alrisala Basımevi, Beyrut,1999.
- Muhammed, Necip Münir, *İslami Dengedeki Modern Ulusal Hareketler*, El-Haramain Kütüphanesi, Mekke, 1987.
- Mübarek, Muhammat, *Millet Ve Onun Bileşenleri*, Dar El- Fikir Basımevi, Şam,1979.
- Nihat, Said, *Eğitimci Fikir Satı El- Husri*, Dar El- Hikme Basımevi, Basra, 1989.
- Nureldin, Hatum, *Arap Milliyetçi Hareketi Üzerine Konferanslar*, Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü, Kahire, 1968.
- Özbay, Çiğdem, “Mustafa Satı El-Husrinin Etnografya Tarihimizdeki Yeri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014.
- Sabih, Nihat, *Satı El-Husri Hayatı Ve Eğitim Düşüncesi*, Basra Basım Evi, Basra,1985.
- Said, Farah Muhammed, *Ulusal Kimlik*, Bilgi Basımevi, İskenderiye, 2007.
- Saruf, Fuad, *Arap Fikri Yüz Yılda*, Amerikan Üniversitesi basımı.Beyrut,1968.
- Tesen, Al-Said, *Arap Ulusal Düşüncesinin İçeriğinin Analizi*, Dar El-İlim Basımevi, Beyrut,1986.
- Tuşar, Can, *Siyasi Düşüncenin Tarihi* ,Dar El-Alamiya Basımevi,1999.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul,2013.
- Vinel, Bertrand Dojo, *Modern Devletin Başlangıcı Ve On Dokuzuncu Yüzyılda Siyasi Düşüncetarihi*, Kültür Bakanlığı ve Ulusal Rehberlik, Şam, 1987.
- Yasan, Said *Arap Ulusal Düşüncesinin İçeriğinin Analizi*, Wehde El-Arabiye Basımevi, Beyrut,1988.
- Zeki, Ahmet, “Satı El- Husri”, *Kuveyt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi (Müfehd)*,1979,c.5,S.2.

EKLER

EK1. Türkçe Eserleri

Çeşitli bilim dallarına ait ders kitabı olarak yayımlanan eserleri:

- 1- Tarih-i Tabiiden İlmi Hayvanat, İstanbul, 1321 (Doğa tarihi, Zooloji).
 - 2- Malumat-i Ziraiye, İstanbul, 1321 (Ziraat bilgisi).
 - 3- Etnografya (İlmi Akvam), İstanbul, 1327 (Kavimler bilgisi).
 - 4- Tarih-i Tabiiden İlmi Nebatat, İstanbul, 1327 (Doğa tarihi, Botanik).
 - 5- Mabadı-i Ulum Tabiiyye'den Fizik ve Kimya, İstanbul, 1327 (Doğa bilimleri ilkeleri: Fizik ve Kimya).
 - 6- Dürus-i Eşya I-II, İstanbul, 1327-1330 (Eşya hakkında dersler).
 - 7- Mabadı-i Ulum-i Tabiiyye'den Tatbikat-ı Ziraiye, İstanbul, 1338 (Doğa bilimleri ilkeleri: Tarımsal uygulama).
 - 8- Mabadı-i Ulum-i Tabiiyye'den Fizik ve Kimya, Tatbikat-i Zaiye, Smafiye, Sıhhiye ve Beytiyye, İstanbul, 1328 (Doğa bilimleri ilkeleri: Fizik, Kimya, ve uygulamalı Ziraat, Sanayi, Sağlık ve doğa).
 - 9- Mabadı-i Ulum-i Tabiiyye'den Tarih-i Tabii ve Tatbikatı, İstanbul, 1328 (Doğa bilimleri ilkeleri: Doğa tarihi ve uygulaması).
 - 10- Fenni Terbiye, Nazariyatı ve Tatbikatı Cilt 1, İstanbul, 1325 (Öğretim sanatı, Teori ve uygulama, Cilt 1).
 - 11- Fenni Terbiye, Nazariyatı ve Tatbikatı Cilt 2, İstanbul, 1328 (Öğretim sanatı, Teori ve uygulama, Cilt 2).
- Verdiği konferanslar ve eğitim üzerine görüşlerini aktardığı yazılarından oluşan eserleri:
- 12- Layihalarım, İstanbul, 1326.
 - 13- Vatan İçin, İstanbul, 1329.
 - 14- Ümit ve Azim, İstanbul, 1329.
 - 15- Büyük Milletler: Japon ve Almanlar, İstanbul, 1329.

EK2. Arapça Eserleri

- 1- Halduniyye okuma kitabı – Bağdat 1922.
- 2- Halduniye okuma kitabı kılavuzu – Bağdat 1922.
- 3- Pedagoji dersleri (iki cilt) – Bağdat 1928.
- 4- Eşya hakkında dersler – Bağdat 1928.
- İlkokul dördüncü sınıf 1928.
- İlkokul beşinci sınıf 1928.
- İlkokul altıncı sınıf (Fen bilimleri) 1929.
- İlkokul altıncı sınıf (Ziraat bilimleri) 1929.
- 5- Halduniye okuma kitabı yardımcısı – Bağdat 1934.
- 6- Monro komisyonu raporu eleştirisi – Bağdat 1932.
- 7- İstatistik – Bağdat 1937.
- 8- İbn-i Haldun Mukaddimesi (tanıtımı) hakkında çalışmalar
Birinci cilt – Beyrut 1943.
İkinci cilt – Beyrut 1944.
- 9- Suriye eğitim, ıslah ve öneriler raporu
Birinci cilt – Şam 1944.
İkinci cilt – Şam 1946.
- 10- Terbiye ve Talim hakkında görüntüleme ve sözler – Kahire 1944.
- 11- Vatanseverlik ve milliyetçilik hakkında görüntüleme ve sözler – Kahire 1944.
- 12- Meyselun günü (savaşı) – Beyrut 1947.
- 13- Yakın geçmişten yapraklar – Beyrut 1948.
- 14- Arap milliyetçiliği hakkında görüntüleme ve sözler – Kahire 1951.
- 15- Bilim, Ahlak ve kültür hakkında görüntüleme ve sözler– Kahire 1951.
- 16- Tarih ve sosyoloji hakkında görüntüleme ve sözler – Kahire 1951.
- 17- Milli düşünce oluşumu hakkında anlatımlar (sunumlar) – Kahire 1951.
- 18- Benimseyen ve karşıtları arasında Arapçılık – Beyrut 1952.
- 19- Açılış anlatımları – Kahire 1953.
- 20- Önceden Arapçılık – Beyrut 1954.
- 21- İslamiyet'in başlangıcından beri Arap ülkeleri – Kahire 1954.
- 22- Arapçılığı savunmak – Beyrut 1956.
- 23- Arap ülkeleri ve Osmanlı devleti – Kahire 1957.

- 24- Dil ve Edebiyat hakkında görüntüleme ve sözler – Beyrut 1958.
- 25- Milliyetçilik nedir? Beyrut 1959.
- 26- Arap Kültür Birliği – Beyrut 1959.
- 27- Arap milliyetçiliği – Beyrut 1961.
- 28- Eğitim ve sosyoloji hakkında görüntüleme ve sözler – Beyrut 1962.
- 29- Arap ülkeleri camiasındaki kültürümüz – Beyrut 1962.
- 30- Bölgecilik, kökleri ve tohumları – Beyrut 1963.
- 31- Arap milliyetçiliği hakkında seçilmiş araştırmalar – Kahire 1964.
- 32- Arap ülkeleri ve diplomatik dış ilişkileri – Beyrut 1966.
- 33- Irak'ta anılarım Birinci cilt – Beyrut 1967.
İkinci cilt – Beyrut 1968.
- 34- Arap kültür yıllığı
Birinci yıl 1945 - 1950 – Kahire 1950.
İkinci yıl 1950 - 1951 – Kahire 1952.
Üçüncü yıl 1951 - 1952 – Kahire 1953.
Dördüncü yıl 1952 - 1953 – Kahire 1954.
Beşinci yıl 1953 - 1957 – Kahire 1957.
Altıncı yıl 1957 - 1967 – Kahire 1962.

EK 3. Arşiv

1968 Yılında, Satı El-Husri beyin fotoğrafı ilk kez Irak Cumhuriyeti postasında.

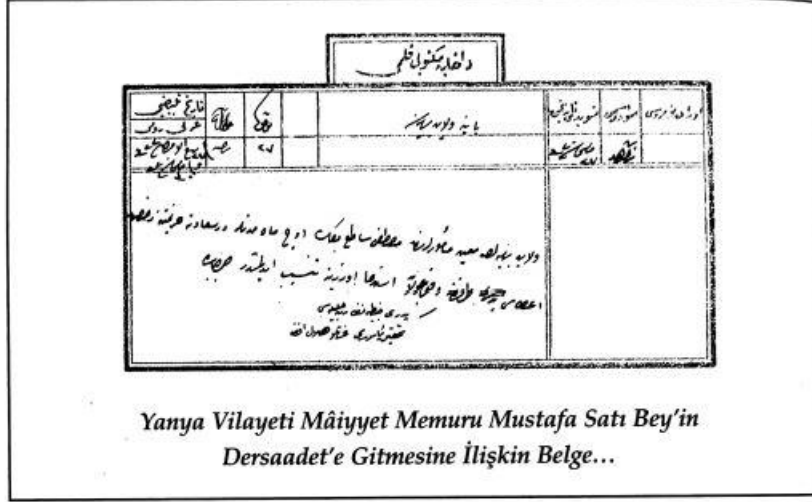
1936 Satı El-Husri beyin Bağdat'ta ilk ağtığı M¼zik ve Bale Okulu, Rus Bolşoy Tiyatrosundan gelen Hocalarla ilk fotoğrafları.

1942 Satı El-Husri beyin kızı Salwa; ve iki torunu Mayada ve Abdiya.

DAHİLİYE MEKTUBİ KALEMİ

BOA.,DH.MKT. , Dosya No. 860, Gömlek No. 37, y. 27 Ra 1322.

EKLER

شهبالک سحران برون کورنیه: « بزده برشی با بیلان مار »
دینه عز منزلره . - کتبه دایره کجا اچو نه بیک مسکنه -
برجه اب نطق و پسه اولما سجه -

دارالمعلمینک مدیر مقتدری ساطع بك و «شهبال»ه دائر مطالعه سی
SATI BEY, directeur de l'Ecole Normale et son autographe.

*Dârülmua'llimîn'in Müdür-i Muktediri Satı Bey ve " Şehbal "e Dair
Mütalaası (1909)*

تربیہ مجموعہ سنی

اون ہش کونڈہ بر لئیر اولونور

→→

سرحدی
ساطع

مطبعة خیرہ - استانبول -

سنہ ۱ : نوسرو : ۱	
۰۰۰	باشلازکن ..
ساطع	فعالیت ذوق
نام عطف	چوجولرہ بایرام
فاضل احمد	مکتبلرہ تربیہ بدیہہ
اسماعیل حق	رسمک تعلم و تربیہ ایلہ مناسبی
ساطع	عائله فوجاننده وطن تربیہ سی
احمد جواد	چوجولرہ حکاہ
	اقتباس و تنقید : زمرہ منورہ مسالہ سی
عل علوی	شرق : تنفس
عنان فخری	منظومہ: آتہ ملہ بن
۰۰۰	پردس نوتلری : طیارہ لر

— ۱۵ مارت ۳۳۰ —

TERBİYE MECMUASI

On beş günde bir neşrolunur

Sermuharriri
Satı

Matbaa-i Hayriye: İstanbul

Numara: 1 Sene: 1

***	Başlarken
Satı	Faaliyet Zevki
Nafi Atuf	Çocuklara Bayram
Fazıl Ahmet	Mekteplerde Terbiye-i Bedâi
İsmail Hakkı	Resmî Talim ve Terbiye ile Münasebeti
Satı	Aile Kucağında Vatan Terbiyesi
Ahmet Cevat	Çocuklara Hikaye
	Zümre-i Münévvere Meselesi: İktibas ve Tenkit
Ali Ulvi	Teneffüs: Şarkı
Osman Fahri	Annemle Ben: Manzume
***	Tayyareler: Ders Numuneleri

- 15 Mart 1330 -

تَرْبِيَهٗ مَجْمُوعَهٗ سَيِّدِي

اڤون بش كونده بر نشر اولونور

سیرمردی
ساطع

مطبعة خیریه : استانبول

سنه : ۱۰۰۰ نومرد : ۲

حسیحال : رسامک نحسری ساطع
چوجوقلره حکایه احمد جواد
شرقه فرانسز مکتبلی نوری بکر
رسامک تعلم و تربیه ایلله مناسیق اسماعیل حق
وطنپرورلکه دائر ناجی
سانلاباج اویونی نجمی
اقتباس و تنقید :
چوجوق شریقری : مارش علی علوی
چوجوقلره آل ایلقری عوفی
تدریسان نالهده تکشیف ساطع

— ۱ نیشان ۳۳۰ —

TERBİYE MECMUASI

On beş günde bir neşrolunur

Sermuharriri
Sati

Matbaa-i Hayriye: İstanbul

Numara: 2 Sene: 1

<i>Sati</i>	Ressamın Tahassürü: Hasbıhal
<i>Ahmet Cevat</i>	Çocuklara Hikaye
<i>Nuri Bekir</i>	Şarkta Fransız Mektepleri
<i>İsmail Hakkı</i>	Resmin Talim ve Terbiye ile Münasebeti
<i>Naci</i>	Vatanperverliğe Dair
<i>Necmi</i>	Saklambaç Oyunu
	Cehalete Karşı Cihâd: İktibas ve Tenkit
<i>Ali Ulvi</i>	Març: Çocuk Şarkları
<i>Atmi</i>	Çocuklara El İşleri
<i>Sati</i>	Tedrisat-ı Tâliyede Tekşif

- 1 Nisan 1330 -

تَرْبِيَةُ مَجْمُوعَةِ سَيِّدَاتِ خَالِد

اون بش كوتده بر نشر اولونود

سنة: ١٠ —————
نومرو: ٤

كبرهذ آفاهي	ساطع
يزده عالمه	ناقع عطوف
چوجوقظه حكايه	احمد جواد
وسك تعليم و تربيه ايله مناسي	اسماعيل - قى
شهاديق چوجوق	روشن اشرف
تشریح: تدريسات ابتدائيه قانون موثقي ...	
چوجوقظه شرقى: آفتاب	فريد محبت
چوجوقظه منظومه: مكتوبه	سماد قاصر
أل اينتلري	عوني
دكس نمونه لى: ترك پرو اولاقلى ...	

سرحدى
ساطع

استانبول: تربيت مطبعسى

— ١ مائس ٣٣٠ —

نومرو: ۱ - ۲۹ آغستوس ۱۳۳۴ - سنه: ۱

قارنلره

ترييه ، حرب عمومينك تظهورندن برفاج آي اول نشرينه باشلانمق آتجاق دورت نسخهي چيقاريله بيلمش اولان ، ترييه مجموعهي ، نك برينه قائم اولمق اوزره چيقور ، و اونك باشلاديني وظيفه بي ايفايه دوام ايتك ايسيتور . عنوانده كي تبدلك سبي ، ترييه مجموعهي ، عنوانك ، فن ترييه انجمنه ، طرفندن نشرينه باشلانان مجموعيه و بريئش اولماسندن عبارتدر .

ترييه ، وظائف نشرينه ساني كپي رسمك وساطتندن شو سيرالده استعانه ايده مي چكنه تاسفت ايدر ، ومع مافيه قارنلرينك بو خصوصده كي معذرتي تقدير ايده چكلرينده اعتقاد ايلر .

TERBİYE MECMUASI

On beş günde bir neşrolunur

Sermuharriri
Satı

Karabet Matbaası: İstanbul

Numara: 4 Sene: 1

<i>Satı</i>	Kiraz Ağacı
<i>Nafi Atuf</i>	Bizde Aile
<i>Ahmet Cevat</i>	Çocuklara Hikaye
<i>İsmail Hakkı</i>	Resmin Talim ve Terbiye ile Münasebeti
<i>Ruşen Eşref</i>	Şımarık Çocuk
***	Tedrisat-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı: Tenkit
<i>Ferit Necdet</i>	Akşam: Çocuklara Şarkı
<i>Suat Fahir</i>	Mektepte: Çocuklara Manzume
<i>Avni</i>	El İşleri
***	Yerin Yuvarlaklığı: Ders Numuneleri

- 1 Mayıs 1330 -

TERBİYE

Sene : 1

- 29 Ağustos 1334 -

Numara : 1

KARİLERE

Terbiye; Harb-ı Umûmî'nin zuhûrundan birkaç ay evvel neşrine başlanarak ancak dört nüshası çıkarılabılmış olan " Terbiye Mecmuası "nın yerine kaim olmak üzere çıkıyor ve onun başladığı vazifeyi ifâya devam etmek istiyor. Unvanındaki tebdilin sebebi: " Terbiye Mecmuası " unvanının, " Fenn-i Terbiye Encümeni " tarafından neşrine başlanan mecmuaya verilmiş olmasından ibarettir.

Terbiye, vezâif-i neşriyesinde selefi gibi resmin vesâtetinden şu sıralarda istiâne edemeyeceğine teessûf eder ve maamâfih karîlerinin bu husustaki mazereti takdir edeceklerine de itimat eyler.

تربیت

مؤسس و سرمدی: ساطع

نومرو: ۲	سنه: ۱
مضامین:	
تربیه ملیه خفته بر قاج ملاحظه (ساطع) — خولیا و حیات (مانیلد سوراخودن سراج‌الدین) — آکچوق محتاج اولدینمز ذہنیت (ساطع) — تربیه استادلرینک بازلرندن: بیچکچیکم (نجمی) — تربیه و معارف مسألہ نری اطرافنده اقتباس و تنقید: حرت و سیاست؛ عصرک زبانی؛ مکتب و حیات؛ حریدن سوکرا معارف؛ دارالفنون و قادیلر؛ عکسلی قونفرانلر. — قارنلرہ	
۱۲ ایلول ۳۳۴	

ایکی هفته بر برشده کولری نشر و فقط آہوز
و آغستوس آیلری تعطیل اولونور .

استانبول
مطبعہ اورخانہ |

TERBİYE

Müessis ve Sermuharriri: Satı

Sene: 1

Numara: 2

Mündericât:

Terbiye-i Milliye Hakkında Birkaç Mülâhaza (Satı) – Hûlya ve Hayat, Matîd Sereiv'den (Siraceddin) – En Çok Muhtaç Olduğumuz Zihniyet (Satı) – Terbiye Üstadlarının Yazıları'ndan; Fröbel'den: Çiçekçiğim (Necmi) – Terbiye ve Maarif Meseleleri Etrafında, İktibas ve Tenkit: Hars ve Siyaset; Asrın Zıyanları, Mektep ve Hayat, Harpten Sonra Maarif, Dârülfünûn ve Kadınlar, Akisli Konferanslar. – Karilere.

12 Eylül 1334

İki haftada bir perşembe günleri neşredilir; fakat temmuz ve ağustos ayları tatil olunur.

İstanbul
(Matbaa-i Orhaniye)

تربیت

مؤسس و سر محرری : ساطع

سنہ : ۱

نومبر و : ۳

مذہبات :

تربیت اجتماعیہ حنفیہ ملاحظہ لار (ساطع) — طبیعات تدریسی (سراج الدین)
— سوق طبیی و اہمیت تربیویہ سی (مصطفیٰ رحمن) — کتابلر آرمندہ : یکی
حیات (ساطع) — تربیہ و معارف مسألہ لری اطرافندہ اقتباس و تنقید: معارف
سیاستی ؛ مکتبہ لریک و خصوصی مکتبہ لری

۲۶ ایلول ۳۳۴

ایکی ہفتہ دہ بر پرشنبہ کونلری نشر و فقط نموز
و آغستوس آیلری تعطیل اولونور .

استانبول

[مطبعہ اورخانیہ]

TERBİYE

Müessis ve Sermuharriri: Satı

Sene: 1

Numara: 3

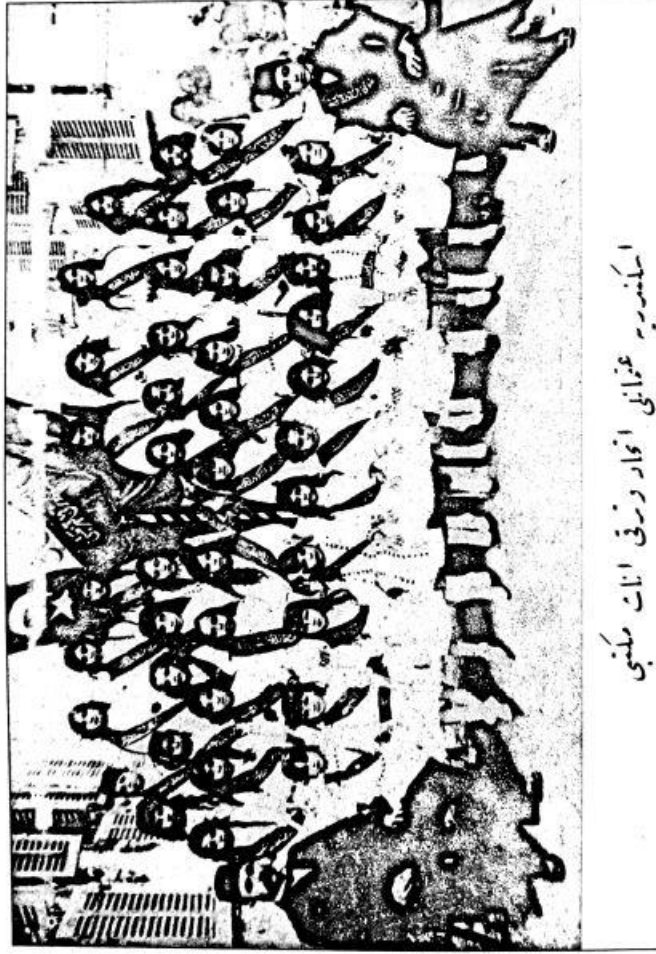
Mündericât:

Terbiye-i İctimâiye Hakkında Mülâhazalar (Satı) – Tabiiyat Tedrisâtı (Siraceddin) – Sevk-i Tabii ve Ehemmiyet-i Terbiyeviyesi – (Mustafa Rahmi) – Kitaplar Arasında: Yeni Hayat (Satı) – Terbiye ve Maarif Meseleleri Etrafında, İktibas ve Tenkit: Maarif Siyaseti; Mektepsizlik ve Hususi Mektepler

26 Eylül 1334

İki haftada bir perşembe günleri neşredilir; fakat temmuz ve ağustos ayları tatil olunur.

İstanbul
(Matbaa-i Orhaniye)

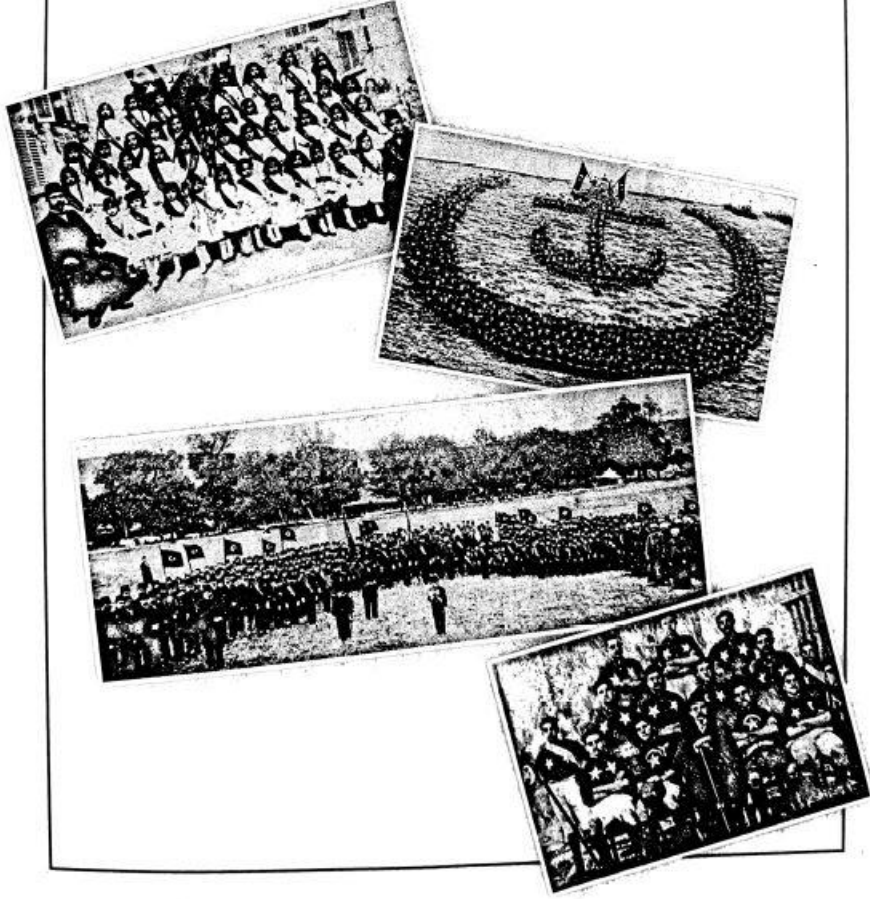

اسكندريه عثمانلى اتحاد وىرقى اناك ملكى

İskenderiye Osmanlı İttihat ve Terakki İnas Mektebi
Şehbâl, 15 Teşrin-i sani 1327 (1911)

OSMANLI OKULLARINDAN
KARELER

لفكوشه اعدايسنه فوت - بول تيمى

Lefkoşa İdadisi'nde Futbol Takımı (Fotografın Ortasında Görülen Zât, Lefkoşa İtadi Müdüridir)

Şehbâl, 15 Mayıs 1327 (1911)

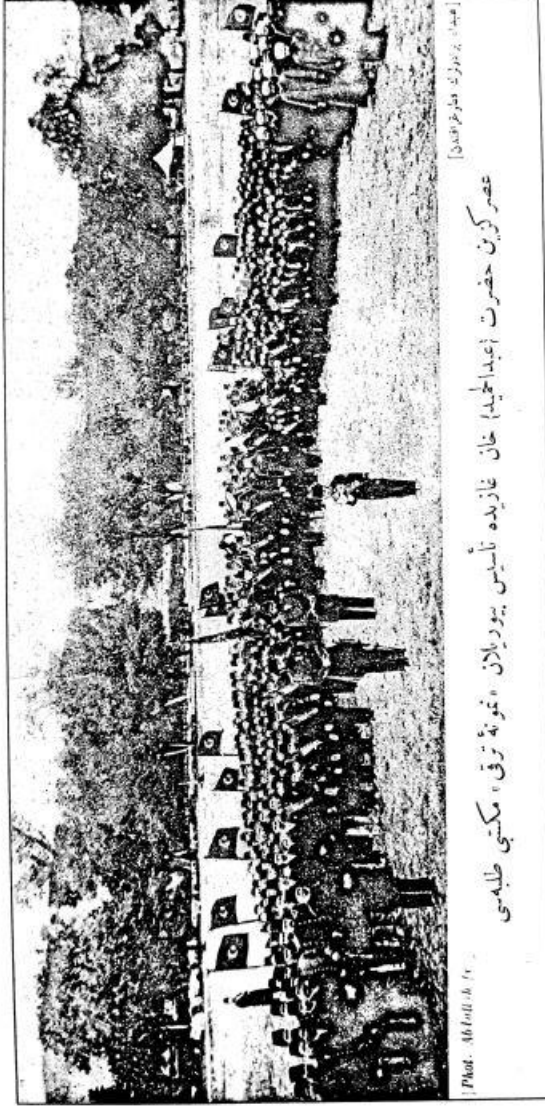
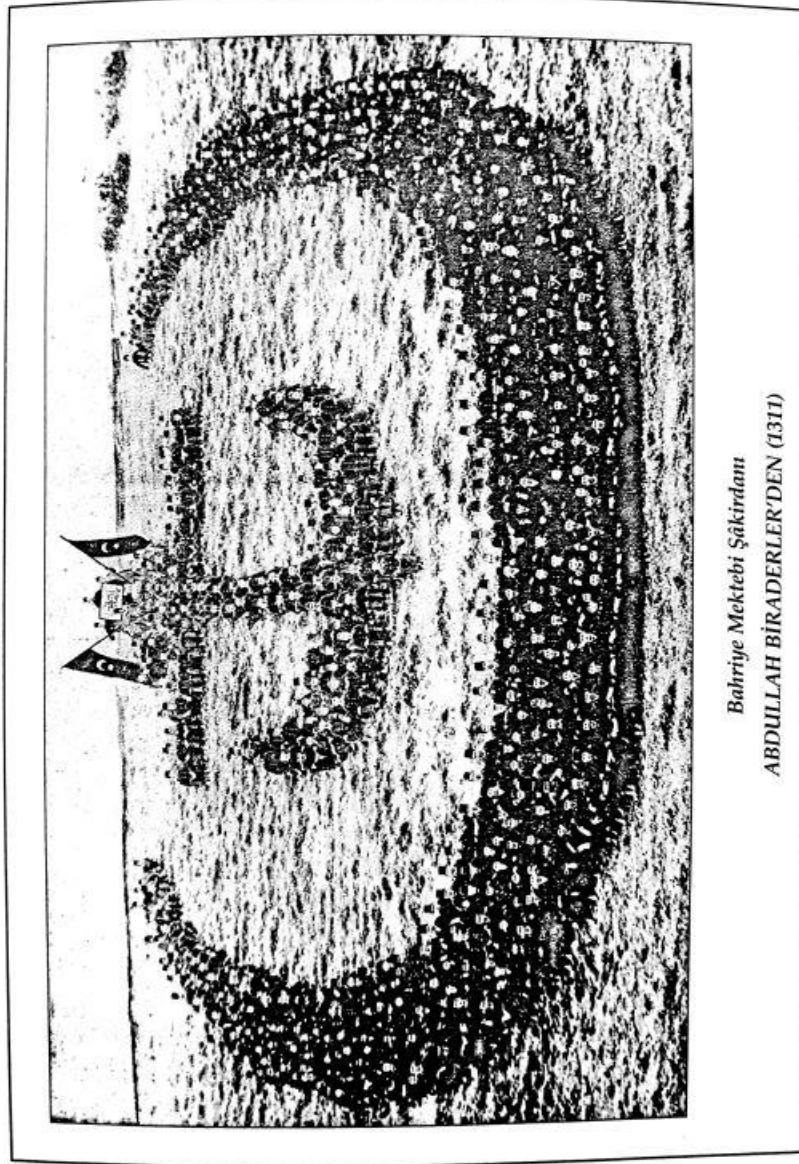

Photo: Al-Farooq Press

عصر کون حضرت ابدالجميد خان غازيدہ تأسيس بيوريلان ، نمونہ ترقی ، مکتبي طلبہ

[عصر کون حضرت ابدالجميد خان غازيدہ تأسيس بيوريلان ، نمونہ ترقی ، مکتبي طلبہ]

Numune-i Terakki Mektebi Talebesi
ABDULLAH BİRADERLER'DEN (1311)

Bahriye Mektebi Şakirdanı

ABDULLAH BİRADERLER'DEN (1311)

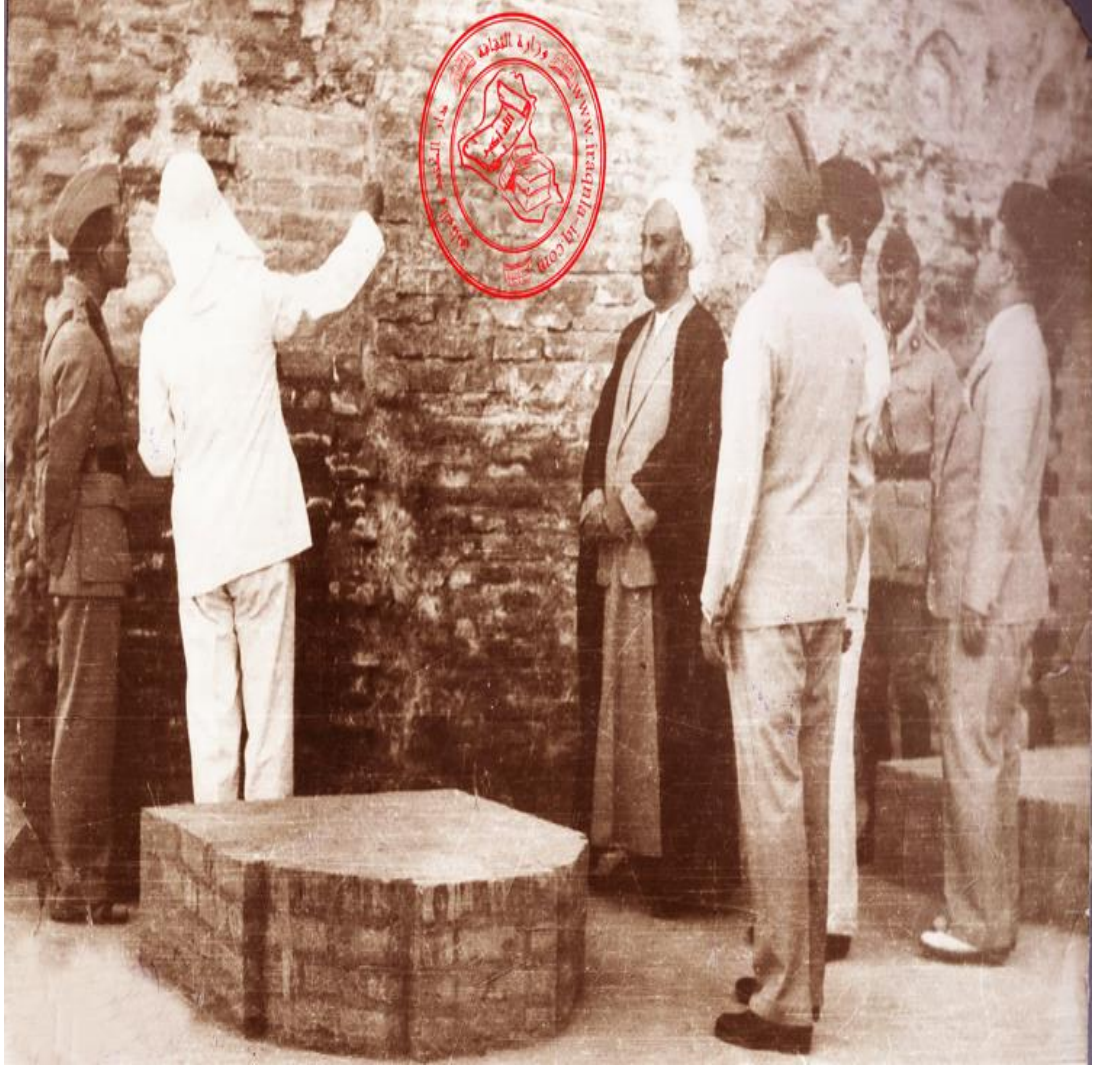
Suriye'de Sati bey'in kurduğu kız ortaokulu.

1940. Satı bey Bağdat'ta elbise fabrikası açıyor.

1937. Bağdat'taki Abbasi Sarayının yıkıntılarında bulunan Kral Gazi, Satı beyin açıklamasını dinliyor.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : SARAH MAHMOOD HEKMAT

Doğum yeri ve Yılı : Irak\ Kerkük - 1991

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumları :

Lisans Öğrenimi : Kerkük Üniversitesi Tarih Bölümünde 2014 senesinde tamamlamıştır.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. Arapça.

2. İngilizce.

3. Türkçe.

İş Denevimi :

1.

2.